

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULÛMÜ'L-KUR'ÂN AÇISINDAN MUTAFFİFÎN SÛRESİ VE TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İsa DEMİRKAYNAK

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Süleyman BERK

TEMMUZ-2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULÛMÜ'L-KUR'ÂN AÇISINDAN MUTAFFİFİN SÛRESİ VE TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İsa DEMİRKAYNAK (157213019)

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

Bu tez 29/08/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Doç. Dr. Süleyman BERK	☐ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Alican DAĞDEVİREN	☐ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Ekrem GÜLŞEN	☐ Kabul	☐ Düzeltilme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Ulûmü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Suresi ve Tefsiri

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 29/07/ 2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen TURNITIN intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 27'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : İsa DEMİRKAYNAK

Öğrenci numarası : 157213019

Ana bilim dalı : Temel İslâm Bilimleri

Programı : Temel İslâm Bilimleri

Türü : () Proje (x) Yüksek Lisans () Doktora tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.

Danışman

(Sema AYTİ 29.07.2019)

(Doç. Dr. Süleyman BERK 29.07.2019)

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

Bütün hamd ve senâlar yalnızca âlemlerin Rabbi, insana bilmediğini bildiren ve kalemle yazmayı öğreten yüce Allah'a mahsustur. Salât ve selâm O'nun kulu ve elçisi, müminlerin önderi, kâinatın aydınlatan nuru ve en güzel ahlâkın sahibi Hz. Muhammed (s.a.v)'in, O'nun âlinin, ashabının ve tüm inananların üzerine olsun.

Kur'ân'ı-Kerîm, bütün insanlık için rehber ve yol gösterici bir kitaptır. İslâm dininde hükümlerin belirlenmesinde en büyük ve ilk delil kaynağıdır. Kur'ân, insanlığa sunduğu çareleri, verdiği mesajları ayrıntılara girmeden umumî ilkeler şeklinde ortaya koyarak yorumunu insanlara bırakmıştır. Söz konusu yorumlama faaliyeti Hz. Peygamberle başlayarak sahâbe, tabiûn ve daha sonraki nesillerle asrımıza kadar devam ede gelmiştir. Böylece İslâm ümmeti içerisinde Kur'ân'ı yorumlayan birçok oluşum ve farklı ekoller ortaya çıkmıştır. Bu ekoller ve farklılıklar, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanmasına da etki etmiş, böylelikle birbirinden farklı birçok, tefsir ve meâl çalışması gerçekleştirilmiştir.

Genel itibariyle tefsir tarihine göz atıldığında Kur'ân'ın tamamını kapsayan tefsir yazma geleneğinin hâkim unsur olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, zaman zaman müstakil sûre tefsirlerinin kaleme alındığı da bilinen bir hakikattir. Özellikle Anadolu coğrafyasında Osmanlı Devleti döneminde yazılan söz konusu çalışmaların çokluğu ve çeşitliliği dikkat çekmektedir. Buna ilave olarak son zamanlarda gerek ülkemizde gerek İslâm coğrafyasının diğer bölgelerinde yapılan tefsir araştırmalarında müstakil sûre çalışmaları son yıllarda pek sık rastlanılan çalışma alanlarından biri olmuştur. Doğrusu sûreler, Kur'ân'ın kendi özgünlüğü içinde yer alan bölümler olmaları itibarıyla, sûre çalışmaları son dönemlerdeki teveccühten daha fazlasını hak etmektedir.

İşte biz de böyle lokal bir tefsir anlayışından hareketle Mutaaffî'nin sûresini incelemeye çalıştık. Mutaaffî'nin Sûresini bir bütün olarak ele alan ve sûre bütünlüğü içerisinde işleyen bu inceleme; çalışmanın metoduna, ana kaynaklarına, sûre çalışmaları literatürüne ve Mutaaffî'nin Sûresiyle ilgili yapılmış çalışmalara dair bazı bilgilerin yer aldığı giriş bölümünün yanı sıra iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, tümüyle çalışmanın ana tezinin istinat ettiği sûrenin yapısal bölümlenmesine nazaran şekillenmiştir. Birinci bölüm sûrenin kimliğine, lafzına, genel özelliklerine, sûrede bulunan Ulûmü'l-Kur'ân'a ve sûredeki kavramların tahliline yönelik bir incelemedir. İkinci bölüm ise sûrenin tefsirinden müteşekkildir. Bu bölümde sûrenin âyetlerini Kur'ân bütünlüğü içerisinde ele alarak çok kıymetli kadîm geleneğimizdeki tefsir eserlerinden de yararlanarak ve konularına göre gruplandırarak inceledik ve tefsir etmeye çalıştık. Sûreyi daha sistemli bir şekilde yorumlamak için pasajlara ayırdık. Her bir pasaj için bir üst başlık, onun altında da alt başlıklar oluşturduk.

Son olarak bu çalışmamızda eserlerinden yararlandığımız tüm ilim erbabının verdikleri hizmetlerin yüce Allah nezdinden en güzel şekilde mükâfatlandırılmasını niyaz ediyoruz. Diğer taraftan tez konusunun belirlenmesi ve çalışmanın usulü ve yöntemi hususunda her türlü desteği sağlayan, özellikle kaynak seçimi konusunda yardım ve desteğini esirgemeyen ve çalışmamızı bitirmemiz için daima teşvikte bulunan tez danışmanım Doç. Dr. Süleyman BERK'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca eşim Nesrin Hanım,

oğullarım Musab Geylani, Emir Muaz ve Ali Asaf çalışmanın gizli kahramanları olarak gösterdikleri feragat ve fedakârlık ile her daim yanımda oldular. Sabır ve destekleri için teşekkürü fazlasıyla hak etmektedirler.

Gayret bizden, başarı yalnız Allah'tandır.

İsa DEMİRKAYNAK

29/07/2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Amacı	1
Çalışmanın Metodu ve Kapsamı.....	1
Çalışmanın Ana Kaynakları	1
Müstakil Sûre Çalışmaları ve Literatür Bilgisi	2
Neden Mutaaffifin Sûresi?	4
Mutaaffifin Sûresi Hakkında Yapılan Müstakil Çalışmalar	5
BİRİNCİ BÖLÜM:.....	7
1. ULÛMÜ'L KUR'ÂN AÇISINDAN MUTAFFİFİN SÛRESİ	7
1.1. Sûrenin Adı.....	7
1.2. Sûrenin Sayısal Özellikleri	8
1.3. Sûrenin Nüzûl Zamanı ve Yeri	9
1.4. Sûrenin Nüzûl Ortamı ve Esbâb'ı-Nüzûl Açısından İncelemesi	13
1.5. Fezâilü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi	14
1.6. Genel Olarak Sûrenin Muhtevası	15
1.7. Sûrenin Ana Konusu	17
1.8. Fevâtihu's-Süver Açısından Mutaaffifin Sûresi	18
1.9. Havâtimu's-Süver Açısından Mutaaffifin Sûresi	18
1.10. Fevâsilü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi.....	19
1.11. Üslûbü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi.....	20
1.12. Münâsebâtü'l-Âyât ve's Süver Açısından Mutaaffifin Sûresi	22
1.12.1. Sûrenin Konusu ile İsminin Münasebeti.....	23
1.12.2. Sûrenin Başı ile Sonunun Münasebeti.....	24
1.12.3. Sûrenin Önceki Sûre/İnfitâr ile Münasebeti.....	24
1.12.4. Sûrenin Sonraki Sûre/İnşikâk ile Münasebeti	25
1.12.5. Sûrenin Âyetler Arası Münâsebeti	26
1.13. Sûredeki Kırâât Farklılıkları	28
1.14. Vucûh ve Nezâir Açısından Mutaaffifin Sûresi	31
1.15. Garîbü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi	33
1.16. Mübhemâtü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi	34
1.17. Müşkilü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi.....	35
1.18. Emsâlü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi	36
1.19. Hitap Şekli Açısından Mutaaffifin Sûresi.....	37
1.20. Sûrenin Yapısal Tahlili ve Bölümlemesi	39
1.21. Kavramsal Açıdan Mutaaffifin Sûresi.....	40
1.21.1. Veyl (ويل).....	40
1.21.2. Tatfif (تطفيف).....	41
1.21.3. Kellâ (كلّ)	42
1.21.4. Kitâb (كتاب).....	43
1.21.5. Füccâr (فجّار)	44

1.21.6. Siccîn (سَجِّين).....	45
1.21.7. Merkûm (مَرْقُوم).....	47
1.21.8. Mu'tedî (مُعْتَدِي).....	48
1.21.9. Esîm (أَتِيم).....	48
1.21.10. Esâtîr (أَسَاطِير).....	49
1.21.11. Rayn (رَيْن).....	50
1.21.12. Ebrâr (أَبْرَار).....	52
1.21.13. İlliyyîn (عَلِيَّين).....	53
1.21.14. Mukarrebûn (مَقْرَبُونَ).....	55
1.21.15. Naîm (نَعِيم).....	56
1.21.16. Rahîk (رَحِيق).....	57
1.21.17. Mahtûm (مَخْتُوم).....	57
1.21.18. Tenâfûs (تَنَافُس).....	57
1.21.19. Tesnîm (تَسْنِيم).....	58
1.21.20. Teğâmüz (تَغَامُز).....	59
1.21.21. Fukâhe (فَكَاهَة).....	59
1.21.22. Tesvîb (تَتْوِيب).....	59
İKİNCİ BÖLÜM:.....	61
2. TEFSİR AÇISINDAN MUTAFFİFİN SÛRESİ.....	61
2.1. Sûrenin Metni.....	61
2.2. Sûrenin Meâli.....	61
2.3. Bedbaht Erdemsizlerin Ahiretteki Kötü Âkıbeti (1-17. âyetler).....	62
2.3.1. Aldatan İnkârcı Fâcirlerin Âhiretteki Durumu (1-6. âyetler).....	62
2.3.1.1. Hilebaz Tüccarlar (1. âyet).....	64
2.3.1.1.1. Tatfîf Kavramının Kapsamı.....	64
2.3.1.2. Ölçü ve Tartıda Aldatanlar (2-3. âyetler).....	66
2.3.1.2.1. Hile ve Aldatmanın Nedenleri (4. âyet).....	67
2.3.1.2.1.1. Aldatmanın Temel Kaynağı İnançsızlık (4. âyet).....	68
2.3.1.3. Büyük Gün/Hesap Günü İnanıcı (5. âyet).....	69
2.3.1.3.1. Rabbin Huzurunda Divân Durulan Gün (6. âyet).....	69
2.3.2. Fâcirlerin Sicil Kayıtları ve Siccîn Arşivi (7-9. âyetler).....	70
2.3.2.1. Fâcirlerin Sicil Kayıtları ve Siccîn Arşivi (7. âyet).....	71
2.3.2.2. Siccîn Nedir? (8. âyet).....	72
2.3.2.3. Rakam Rakam Kodlanmış Siccîn Arşivi (9. âyet).....	73
2.3.3. İnkârcı Fâcirlerin Cezâsı (10. âyet).....	73
2.3.4. İnkârcı Fâcirlerin Karakteristik Özellikleri (11-14. âyetler).....	73
2.3.4.1. Hesap Gününü Yalan Saymaları (11. âyet).....	74
2.3.4.2. Haddi Aşmaları (12. âyet).....	75
2.3.4.3. Günaha Düşkün Olmaları (12. âyet).....	76
2.3.4.4. Kur'ân'a "Eskilerin Masalları" Yakıştırmasını Yapmaları (13. Âyet).....	77
2.3.4.5. İşledikleri Günahların Kalplerini Paslandırması (14. âyet).....	79
2.3.5. İnkârcı Fâcirlerin Âhiretteki Âkıbetleri (15-17. âyetler).....	80
2.3.5.1. Rablerinden Mahrum Olacakları (15. âyet).....	81
2.3.5.2. Cehenneme Yaslanmaları (16. âyet).....	82
2.3.5.3. Alay Edilmeleri (17. âyet).....	82
2.4. Erdemlilerin Âhiretteki Mutlu Âkıbeti (18-36. âyetler).....	83
2.4.1. Erdemlilerin Sicil Kayıtları ve İlliyyîn Arşivi (18-19. âyetler).....	84

2.4.1.1. Erdemlilerin Sicil Kayıtları Nerededir? (18. âyet).....	84
2.4.1.2. İlliyyîn Nedir? (19. âyet)	85
2.4.2. İlliyyîn Arşivinin Özellikleri (20-21. âyetler).....	86
2.4.2.1. Rakamla Kodlanmış Divân (20. âyet).....	86
2.4.2.2. Mukarrabûn'ün Şahit Olduğu İyilik Divânı (21. âyet)	86
2.4.3. İyilerin Mükâfatları (22-36. âyetler).....	87
2.4.3.1. Naîm Cennetinde Olacakları (22. âyet)	87
2.4.3.2 Koltuklar Üzerinde Seyretmeleri (23. âyet)	88
2.4.3.3. Mutluluklarının Yüz İfadelerine Yansıması (24. âyet)	88
2.4.3.4. Kendilerine Rahîk İçeceği Sunulacağı (25. âyet)	89
2.4.3.4.1. Rahîk İçeceğinin Özellikleri (25-27. âyetler)	89
2.4.3.4.1.1. Kapağının Mühürlü Oluşu (25. âyet).....	89
2.4.3.4.1.2. Son İçiminin Misk Kokulu Oluşu (26. âyet)	90
2.4.3.4.1.3. Uğruna Yarışılacak Kazanç (26. âyet).....	91
2.4.3.5. Tesnîm Karışımı (27. âyet).....	91
2.4.3.5.1. Tesnîm Kimlerin İçeceği? (28. âyet).....	92
2.4.4. Mücrimlerin Dünyada Müminlere Kötü Davranışları (29-32. âyetler)	92
2.4.4.1. Müminlerle Alay Etmeleri (29. âyet)	94
2.4.4.2. Fâcirlerin Müminlerle Alay Etme Şekilleri (30-32. âyetler).....	95
2.4.4.3. Kaş-Göz İşareti Yapmaları (Teğâmuz) (30. âyet)	96
2.4.4.4. Birbirlerine Müminleri Anlatarak Eğlenmeleri (Fekâhet) (31. âyet)	97
2.4.4.5. Müminlere Sapık Yakıştırmaları Yapmaları (32. âyet).....	98
2.4.5. Kimse Kimsenin İnanç Bekçisi Değildir (33. âyet).....	98
2.4.6. Âhirette Müminlerle Kâfirlerin Pozisyon Değiştirmeleri (34-36. âyetler)	99
2.4.6.1. Gün Müminlerin Kâfirlere Güleceği Gündür (34. âyet)	100
2.4.6.2. Müminlerin Koltuklara Kurulup Seyretmeleri (35. âyet)	100
2.4.6.3. İnkârcı Mücrimler Yaptıklarının Mükâfatını Buldular mı? (36. âyet)	100
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	104
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
b.	:	Bin
Bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt.
ev.	:	Çeviren
DİA.	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB.	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	:	Hicrî
İst.	:	İstanbul
md.	:	Maddesi
MÜ.	:	Marmara Üniversitesi
Ö.	:	Ölüm Tarihi
r.a.	:	Radiyallahü Anh/ Anhâ
s.	:	Sayfa
s.a.v.	:	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
sad.	:	Sadeleştiren
t.y.	:	Tarihi yok
thk.	:	Tahkik
trc.	:	Tercüme
ts.	:	Tashih
Ünv.	:	Üniversitesi
vb.	:	Ve benzeri
yay.	:	Yayınları

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Ulûmü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffî'n Sûresi ve Tefsiri
Tezin Yazarı: İsa DEMİRKAYNAK Danışman: Doç. Dr. Süleyman BERK
Kabul Tarihi: 29.07.2019 Sayfa Sayısı: x (12) + (108)
Anabilim dalı: Temel İslâm Bilimleri Bilim dalı: Temel İslâm Bilimleri
İslâm kaynaklar hiyerarşisinin birinci sırasında yer alan Kur'ân'ı Kerîm ile ilgili asırlar boyu pek çok çalışma ortaya konmuştur. Söz konusu çalışmalar "Ulûmü'l-Kur'ân/Kur'ân İlimleri" ve "tefsir/yorumlama" olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Çalışmamız, söz konusu iki temel kategoriden yararlanarak Mutaaffî'n Sûresini Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir disiplinleri yönleriyle incelemeyi hedeflemektedir. Giriş kısmında araştırmanın konusuna, önemine, amacına, metoduna, kapsamına ve ana kaynaklarına yer verilmiştir. Birinci bölüm "Ulûmü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffî'n Sûresi" başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde sûre, Kur'ân İlimleri eserlerinden yararlanarak incelenmektedir. Diğer taraftan bölümün son kısmında kavramsal açıdan sûrenin tahlili yapılmıştır. Böylece sûrenin yapısal analizi yapılarak birinci bölümü tamamlanmıştır. İkinci bölüm ise "Tefsir Açısından Mutaaffî'n Sûresi" başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde sûre iki ana başlık altında tefsir edilmektedir. Bu ana başlıklardan birincisi, "İnkârcıların Âhiretteki Kötü Âkıbeti", ikincisi ise "Erdemlilerin Mutlu Âkıbeti" dir. Söz konusu bölümde klasik ve son dönem tefsir disiplininde Mutaaffî'n Sûresi ile ilgili yaklaşımlara ve yorumlara değinilmiştir. Sonuç kısmında tezde elde edilen genel sonuçlara yer verilerek çalışma kemale erdirilmiştir. Anahtar kelimeler: Mutaaffî'n, Âhiret inancı, Hak-Batıl Mücadelesi, Füccâr, Ebrâr İlliyyîn, Siccîn.

Yalova University Insitute of Social Sciences Master/PhD Thesis Summary

Thesis Title: Tafseer of the Surah Al-Mutaffifin in the Aspect of Quranic Sciences

Thesis Author: İsa DEMİRKAYNAK **Advisor:** Doç. Dr. Süleyman BERK

Date of Acceptance: 29.07.2019 **Total Number of Pages:** 120

Department: Basic İslâmic Sciences **Field of Study:** Basic İslâmic Sciences

The Noble Quran, which is in the top of the hierarchy of Islamic sources has been a subject of many researches throughout history. These researches are divided in two categories: " Ulûmu'l-Quran/Quranic Sciences" and "Tafseer/Interpretation". This study aims to investigate the Surah Al-Mutaffifin in the aspect of Ulumu'l-Quran and Tafseer benefiting from these two categories.

The introduction chapter covers the subject, importance, aim, method, scope and main sources of the study. The first chapter starts with the subject of "Surah Al-Mutaffifin in the Aspect of Ulumu'l-Quran. The surah is examined in this chapter benefiting from the works in the field of quranic sciences. At the end of the chapter, the surah is analyzed using the concept analysis method. In this way, the first chapter is completed by making the structural analysis of the surah.

Second chapter starts with the title of "analysis of the Surah Al-Mutaffifin in the Aspect of Tafseer". The surah is interpreted under two main titles in this chapter. I.) Miserable fate of deniers in afterlife. II.) Happy Fate of the Righteous. This chapter covers the classic and modern approaches and interpretations on the Surah Al Mutaffifin. In Conclusion, the overall findings of the study are presented and thus the study is completed.

Keywords: Mutaffifîn, belief in the Hereafter, the struggle between truth and superstition, Fuccâr, Ebrârr, İlliyyîn, Siccîn.

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmadaki amaç; ilkin sûrenin kimliğini çıkartıp sonra da sûreyi Kur'ân İlimleri/Ulûmu'l-Kur'ân açısından inceleyip değerlendirmek, ardından sûredeki kavramların tahlilini yapmak ve sûreyi bir bütün olarak ele almak suretiyle sûrenin temel ve yan konularını tespit etmektir. Bunun yanı sıra sûreyi konu açısından birlikteliği bulunan âyet gruplarına ayırmakla bu pasajlar arasındaki irtibatı kurmak ve bu sayede sûrenin hedefini ve ana konusunu belirleyerek bu hedef çerçevesinde değerlendirmeler yapmaktır. Bu amaç, sûrenin bir bütün olarak ele alınıp sûre içindeki âyet dizilişlerinin bir mantığının ve bir iç tutarlılığının olduğu tezine dayanmaktadır.

Bu mülâhazayla Mekke döneminin son üçte birlik döneminde nâzil olan sûreler grubunda yer alan ve İslâm dininin ahlâk ve inancına dair kimi ilkelere dikkatlerin çekildiği Mutaaffîfîn Sûresini çalışmamızın konusu yaptık. Böylece içinde yaşadığımız şu zaman dilimindeki ülkemiz insanları başta olmak üzere insanlığın zihnine, söz konusu sûrede ele alınan konular çerçevesinde İslâm ahlâkına, inancına ve bu ikisi arasındaki bağa dair ilke ve prensipleri sunmayı ve hatırlatmayı hedefledik.

Çalışmanın Metodu ve Kapsamı

Bu çalışmada sûrenin âyetlerine, genel klasik tefsir yöntemi analitik yaklaşım tarzı ile hermonetik yaklaşımı bir arada sunmaya çalıştık. Öncelikle sûrenin âyetlerini Ulûmu'l-Kur'ân açısından değerlendirdik. İki bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde Mutaaffîfîn Sûresi hakkında genel bilgilere yer verdik, sûreyi Ulûmu'l-Kur'ân/Kur'ân İlimleri açısından değerlendirdik ve sûrede yer alan kavramların tahlilini yaptık. Böylece sûreyi ihtiva ettiği önemli kavramlar bağlamında izah etmeye gayret ettik. Söz konusu bölümde sûrenin adını, nuzûl yerini ve zamanını, nuzûl sebebini, Mushaf'taki sıralamasını, genel olarak muhtevasını, sûrenin ana konusunu ve sûreler arası münasebetini inceledik. Bunun yanı sıra sûrenin nuzûl ortamındaki tarihsel arka planı aktarmaya çalıştık ve sûrenin fevâtih ve havâtım özelliklerine değindik. Daha sonra sûrenin dil ve üslup özelliklerini sûredeki hitap şekillerini ve sûrenin yapısal tahlilini birinci bölümde incelemeye çalıştık. İkinci bölümde ise âyetlerin içeriklerinden yola çıkarak bazen gruplar halinde bazen de münferit olarak tefsir etmek suretiyle âyetlerin işlediği konuları üzerinde durduk. Böylelikle sûrenin metnini ve yorumunu inceledik, klasik ve son dönem tefsirlerde ilgili âyetler hakkındaki farklı yorumları aktarmaya çalıştık.

Çalışmanın Ana Kaynakları

Mutaaffîfîn Sûresinin tefsirini yapmayı, sûrenin arka planını anlamayı hedefleyen söz konusu çalışmamızda tefsir mirasımızın çoğu renk ve çeşitlerinden azami derecede

istifade etmeye çalıştık. Bu bağlamda rivâyet tefsirlerinden dirâyet tefsirlerine, klasik dönem tefsirlerinden modern dönem tefsirlerine varıncaya kadar birçok tefsire müracaat ettik. Bu eserleri seçerken özellikle farklı mezhep ekollerden olmasına da önem göstererek farklı bakış açılarının konuya dair izlenimlerini aktarmaya özen gösterdik. Ayrıca Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) *el-Burhân*, Suyûti'nin (ö. 911/1505) *el-İtkân*, Zürkânî'nin (ö. 1367/1948) *Menâhilü'l-İrfân* adlı eserleri ve Ulûmu'l-Kur'ân içerisinde her bir konu hakkında yazılan müstakil çalışmalar, sûrenin metin özelliklerine dair incelemelerimizde birincil kaynağımız oldu.

Müstakil Sûre Çalışmaları ve Literatür Bilgisi

Genel itibariyle tefsir tarihi incelendiğinde Kur'ân'ın tümünü kapsayan tefsir geleneğinin hâkim unsur olduğu görülmektedir. Bunun yanında, zaman zaman farklı dönemlerde müstakil sûre tefsir ve incelemelerinin kaleme alındığı da bilinen bir gerçektir.

Doğrusu Kur'ân'dan bir sûrenin seçilip tek başına tefsir edilmesinin pek çok sebepleri vardır. Bu sebepler arasında; İhlâs sûresi ve Muavizeteyn/Felak, Nâs sûreleri gibi hakkında faziletine dair hadislerin bulunması, namazda okunan kısa sûreler ve Yâsin sûresi gibi sık sık okunan sûrelerin manalarının da bilinmek istenmesi sayılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'a olan derin saygı ve hizmet etme anlayışı, toplumun sürekli yenilenen ihtiyaçlarına cevap verebilme isteği, sûrenin ihtiva ettiği konuların ehemmiyeti ve bütün Kur'ân'ı tefsir etme imkânının ve gayretinin olmaması gibi sebepler sayılabilir. Diğer taraftan bu sebepler sûre çalışmalarının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Müstakil sûre çalışması Kurân'ın tamamını tefsir etme geleneğiyle birlikte başlamamış olsa da hicrî beşinci asırdan başlayarak hak ettiği kadar az olsa bile bugüne dek yapıla gelmiştir. Müstakil sûre çalışmaları gerek kadîm tefsir geleneğimizin hızla şekillendiği dönemde gerekse Osmanlı döneminde ve son yüz yıl içinde ilgili dönemin İslâm âlimleri tarafından kaleme alınmıştır. Bu konuda gerek Türkçe 'de gerekse Türkçe dışındaki dillerde pek çok çalışma bulunmaktadır. Ülkemizde son yüzyılda her ne kadar müstakil sûre çalışmaları pek sık yapılmamış olsa da, son zamanlarda yüksek lisans ve doktora tezlerinde müstakil sûre çalışmalarının artış göstermesi sevindiricidir.

Bu bölümde örnek olması açısından farklı dönemlerde yazılmış müstakil sûre çalışmalarının bir kısmına değinmekle yetinmeyi uygun gördük. Abdulkâhîr b. Abdurrahman el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078) *Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb*'ı, Fahreddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1209) *Tefsîru Sûreti'l-İhlâs*'ı, Muhammed b. İshak el-Konevî'nin (ö. 673/1275) *Fatiha Sûresi Tefsiri* adındaki eseri, klasik tefsir literatürümüzün kemale ulaştığı dönemlerde yazılan müstakil sûre çalışmalarına numune olabilecek özellikteki çalışmaların bir kaçıdır. Ayrıca Şemsüddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşazade'nin (ö. 940/1534) *Tefsîru Sûreti'l-Mülk*'i, Ebû Ali el-Hüseynî b. Abdullah b. Sinan'nin (ö. 981/1574) *Felâk Sûresi Tefsiri* diye adlandırdığı eseri kadîm tefsir geleneğimizin şekillendiği dönemlerde yapılan müstakil sûre çalışmalarına örnek olabilecek mahiyetteki çalışmalardır.

Osmanlı beylikleri döneminde yaşayan Muslihuddin Mustafa'nın (ö. 731/1331) *Mülk Sûresi Tefsiri*, *Fâtîha Sûresi Tefsiri*, *İhlâs Sûresi Tefsiri* ve *Yâsin Sûresi Tefsiri* adlı eserleri, gerek Türkçe yazılmış olmaları gerekse Osmanlı'nın ilk dönemlerinde kaleme alınmış olmaları açısından önem arz etmektedirler. Ayrıca ilk şeyhülislâmlardan Molla Fenârî (ö. 834/1431)'nin *Tefsiru'l-Fâtîha* ve *Tefsiru Sûrateyi'l-Kadr ve'l-Feth* isimli eserleri, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde yazılmış müstakil sûre çalışmalarının örneklerindendir.¹

Diğer taraftan Çelebi Halife'nin (ö. 899/1494) *Tefsiru Sûreti'l-Fâtîha* ve *Tefsirü Sûreti'd-Duhâ ile'n-Nâs* isimli çalışmaları ile Niyazi Mısıri'nin (ö. 1106/1694) *Tefsîru Sûreti'l-Fâtîha* ve *Tefsiru Sûreti Yûsuf* çalışması² mutasavvıf müfessir olmaları hasebiyle farklı bakış açısıyla ele aldıkları eserler olması itibariyle ehemmiyet kesp etmektedirler. Bununla birlikte Taşköprüzade Ahmed Efendi'nin (ö. 968/1561) *Sûretü'l-Halâs fî Tefsiri Sûreti'l-İhlâs* isimli eseri³ ile İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)'nin *Tefsiru Sûreti'l-Fâtîha*, *Tefsirü sûreti Yâsin*, *Tefsirü Sûreti'l-Asr*, *Tefsirü Sûreti Yûsuf*, *Tefsirü Sûreti'l-Zelzele* ve *Tefsîru Sûreti'l-İhlâs* adındaki çalışmaları ile söz konusu dönemde müstakil sûre tefsirlerine büyük katkı sağlamış çalışmalardan bir kaçıdır.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942)'ın, *İhlâs Sûresi Tefsiri*,⁴ Ahmet Hamdi Akseki (ö. 1370/1951)'nin *Asr Sûresi Tefsiri*,⁵ Mahmoud Ayyoub'un, *The Qur'an and Its Interpreters*,⁶ Ahmed Muhammed Alabalık'ın *Esrârü İlmi'l-Meânî fî Sûreti Yûsuf Aleyh's-Selam*,⁷ Muhsin Demirci'nin *Lokman Sûresi ve Ahlâki Öğütler*,⁸ Lütfi Doğan'ın *Fatiha ve Hucûrat Sûrelerinin Meâl ve Tefsiri*, Abdulaziz Hatib'in *Kur'ân'dan Hayata Altı Sûrenin Tefsiri*, Mehmet Okuyan'ın *Kısa Sûrelerin Tefsiri*,⁹ Şahin Güven'in *Hucûrât Sûresi Tefsiri*,¹⁰ Abdurrahman Ateş'in *Cuma Sûresi Tefsiri*¹¹ ve Bilal Gökçir'in *Meryem Sûresi Tefsiri: Metin Ve Yorum İncelemesi*¹² isimli eseri ise son yüzyıl zarfında gerek Türkçe'de, gerekse Türkçe'nin dışındaki dillerde yapılmış müstakil sûre çalışmalarına örnek gösterilebilecek sûre çalışmalarındandır.

Şüphesiz örnek olarak verdiğimiz, farklı dönemlerde kaleme alınmış söz konusu müstakil sûre çalışmaları; amaç, metot, kapsam ve kaynak açısından farklılık arz etmektedirler. Bu anlamda bu tür eserler, tarihi süreç içerisinde sûre çalışmalarındaki metodun geçirdiği süreç ve evrelere ışık tutması açısından da büyük öneme haizdirler.

¹ Abay, Muhammed, *Osmanlı Dönemi Müfessirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: 1992, Uludağ Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 82.

² Abay, *Osmanlı Dönemi Müfessirleri*, s. 82.

³ Taşköprüzade Ahmed Efendi, *Sûretü'l-Halâs fî Tefsiri Sûreti'l-İhlâs*, thk. ve trc. Ahmet Surûrî-Ahmet Faruk Güney, Ankara: DİB Yay. 2014.

⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *İhlâs Sûresi Tefsiri*, Ankara: DİB Yay. 2014.

⁵ Akseki, Ahmet Hamdi, *Ve'l-Asr Sûresi Tefsiri*, Sad. Özalp Ertuğrul İstanbul: Özgü Yayıncılık 2013.

⁶ *New York'ta 1984 ve 1992 basılan çalışma*, Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerinin incelemelerini içermektedir.

⁷ Alabalık Ahmed Muhammed Sûreya, *Esrârü İlmi'l Meânî fî Sûreti Yûsuf*, Doktora Tezi, Ürdün: 2005, Yermük Ünv.

⁸ Demirci, Muhsin, *Lokman Sûresi ve Ahlâki Öğütler*, İst: Çamlıca Yay. 2006.

⁹ Okuyan, Mehmet, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, İst: Düşün Yayıncılık 2013.

¹⁰ Güven, Şahin, *Hucûrât Sûresi Tefsiri*, İst: Düşün Yayıncılık 2012.

¹¹ Ateş, Abdurrahman, *Cuma Sûresi Tefsiri*, İst: Çıra Akademi Yay. 2017.

¹² Gökçir, Bilal, *Meryem Sûresi Tefsiri: Metin ve Yorum İncelemesi*, Ankara: Fecr Yayınları 2012.

Neden Mutaaffifin Sûresi?

Mutaaffifin Sûresiyle ilgili böyle bir çalışmanın yapılmasının en önemli nedeni, bu sûrenin, isminden ve ilk âyetlerinden ilk etapta anlaşıldığı gibi daha çok ölçüde ve tartıda gizlice yapılan yolsuzluğu kınayan bir sûre olarak algılanması ve genellikle bu açıdan sûreye yaklaşılmasıdır. Oysaki sûrenin sadece ilk üç âyeti sosyal ahlâkî bir problem olan söz konusu konuyla ilgilidir. Doğrusu Mekke döneminin sonlarında inen sûreye bir bütün olarak bakıldığında sûrenin; bu mesajının ötesinde muhtevası itibariyle İslâm'ın on üç yıllık Mekke döneminde karşılaştığı zihniyet atmosferini âdeta özetleyen bir sûre olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle Mekke dönemde yaşanan hak-batıl, tevhid-şirk ve iman-inkâr mücadelesinin ilâhî vahyin değerlendirilmesine tabi tutulduğu ve bununla birlikte başından sonuna kadar âhiret inancı temasını yoğun bir şekilde işleyen bir sûre olduğu gözlemlenmektedir.

Mutaaffifin Sûresi, ilk iman eden bahtiyar, muhacir/Mekkeli sahabiler ile inkârlarından ötürü dünya hayatında kötü davranışlar sergileyen ve birer sosyal ahlâkî problem olarak hayata yansıyan karakteristik özellikleri bulunan inkârcı fâcirler arasında on üç yıllık Mekke döneminde yaşanmış bir kısım hayat kesitlerinin ilâhî ölçülere göre değerlendirilmesinin yapıldığı bir sûredir. Sûre, inkârcı zihniyetin karakteristik ve psikolojik yapısının özetlendiği ve bu kör zihniyete sahip olanların hakka ve vahye karşı davranış psikolojilerinin analiz edildiği bir sûredir. Böylece sûre inkârcıların hallerini ortaya koyarak bu durumlardan yüz çevrilmeyi emretmektedir. İmanın iyi kavranabilmesi için inkârın da bilinmesi lâzımdır. Çünkü kişi inkârcıların inkâr nedenlerini ne oranda kavarsa o oranda imanı kavrar.

Söz konusu sûrede değerlendirilen en genel anlamıyla hak ile batılın mücadele şekilleri ve sahneleri önce yaşanmış sonra da ilâhî vahyin değerlendirilmesine tabi tutulmuştur. Sûrede, Allah resulünün rehberliğinde başlayan tevhit daveti ve tebliği döneminde oluşan ve şekillenen bahtiyar ilk İslâm topluluğunun Mekke döneminde fâcirlerle/müşriklerle yaşadıkları mücadele sahnelerinin, karşılaştıkları olayların Kur'ânî perspektiften değerlendirilmiştir.

Bu sûrede, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren başlayıp bu güne dek süregelen ve kıyamete kadar da devam edecek hak-bâtıl taraftarları arasındaki mücadelenin Asr-ı Saâdet'te özellikle Mekke döneminde cereyan eden bazı sahnelerine temas edilmekte ve her iki zümrenin âhiretteki âkîbetleri hakkında kısa ve özlü tasvirler yapılmaktadır. Bu anlamda sûre, Mekke dönemindeki iman-inkâr, bir başka ifadeyle tevhid-şirk mücadelesinin âdeta bir özeti mahiyetindedir.

Dünya hayatının sonuna kadar da devam edeceği şüphesiz olan bu mücadele genel karakteri itibariyle zamanımızda da sürmekte ve basiret sahibi müminler bu durumu müşahade etmektedirler. Sûrede yüce Allah'ın inkârcıları nitelendirdiği özellikler günümüz dünyasında da yaygın bir surette müşahade edilmekte ve fucûr, olabildiğince yaygınlık kazanmaktadır. Söz konusu durum evrende fesada neden olmaktadır. Yüce

Allah, bu kısa sûrede erdemin ve erdemlilerin evrende hâkim olmasının ancak Allah’a ve büyük hesap gününe inanmakla mümkün olabileceğini açıklamaktadır.

Mutaffîfîn Sûresi Hakkında Yapılan Müstakil Çalışmalar

Araştırmalar sonucunda Mutaffîfîn Sûresi hakkında son yıllarda yapılmış aşağıdaki çalışmaların olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmına ulaşmakla birlikte bir kısmı hakkında sadece bilgi edinilmiştir. Söz konusu çalışmaları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1-*Mutaffîfîn Sûresi Tefsiri*. Bu çalışma, Musa Öziş tarafından 1997 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Dalı’nda yapılan ve 121 sayfadan oluşan yüksek lisans çalışmasıdır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, sûrenin mahiyeti hakkında bilgiler arz edilmiştir. İkinci bölümde, klasik ve modern tefsirlerden tefsirlerden istifade edilerek Sûrenin tefsiri yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise; sûrenin inişine sebep olan “Eksik ölçme ve tartma” ile ilgili örneklerle birlikte Kur’ân’ın kötü saydığı iktisadi davranışlar ve bunlara yönelik alınan tedbirler sunulmaya çalışılmıştır.

2-*Mutaffîfîn Sûresinde Fâcirlerin Özellikleri*. Bu çalışma Ahmet Vehbi Özsoy tarafından 2003 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalında yapılan ve 102 sayfadan oluşan yüksek lisans çalışmasıdır.

İki bölümden oluşan çalışmada birinci bölümde sûre ile ilgili bilgi verilmiş, farklı rivâyet ve dirâyet tefsirlerinden istifade edilerek sûrenin özet mahiyetinde tahlilî tefsiri yapılmıştır. Birçoğu sadece Mutaffîfîn Sûresinde zikredilen birtakım kavramlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise çalışmanın ana mevzusu fâcirlerin özelliklerine değinilmiştir. Çalışmada sûrenin tefsiri üzerinde detaylı durmak yerine daha çok sûrede bildirilen fâcirlerin özellikleri üzerinde durulmaya önem verilmiştir.¹³

3-“Mutaffîfîn Sûresi”.¹⁴ Bu çalışma, M. Kamil Yaşaroğlu’nun 2006 yılında DİA. maddesi olarak yazdığı ve süreyle ilgili genel bilgileri özetlediği iki sayfadan oluşan bir makaledir. Yaşaroğlu maddeyle ilgili çalışmasında sûrenin isimlerine, ismini nereden aldığına, sûre nuzûl zamanının ihtilâhlı olduğuna, bir takım delillere dayanarak sûrenin Mekke’de indiğini söyleyen görüşün daha isabetli olduğuna ve genel olarak sûrenin muhtevasına değindikten sonra çalışmasının sonunda sûrenin faziletine dair bazı kaynaklarda yer verilen rivâyetin uydurulmuş/mevzu hadis olduğunu belirtmektedir.

4-*Mutaffîfîn sûresinin Din Eğitimi Açısından Yorum ve Tahlili*. Bu çalışma ise Sümeyra Tekin tarafından 2008 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı’nda yapılan 106 sayfadan oluşan yüksek lisans tezidir.

¹³ Özsoy, Ahmet Vehbi, *Mutaffîfîn Sûresinde Fâcirlerin Özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: 2003, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹⁴ Yaşaroğlu, M. Kamil, ‘Mutaffîfîn Sûresi’ DİA. İst: 2006, c. 31, s. 371-372.

Söz konusu çalışmada muhtelif tefsirlere müracaat edilmiş, eğitimle ilgili konularda genel ve din eğitimi ile ilgili eserlerden yararlanılmıştır. Çalışma, âyetlerin sırası takip edilmeden muhtevaya göre bölümlere ayrılmıştır. Çalışmada öncelikle sûredeki kavramlar ele alınmış daha sonra sûredeki konulara geçilmiştir. Ayrıca konu bölümlerinde konuyla ilgili tefsir ve hadislerle yer verilmiştir. Çalışmada sûrenin din eğitimi açısından yorumlanması, sûre prensiplerini din eğitimi açısından tespit etmek ve çağdaş eğitime sûrenin katkısını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Söz konusu çalışmamızı mezkûr çalışmalardan ayıran en temel özellik, çalışmanın isminden de anlaşıldığı gibi sûrenin Ulûmü'l-Kur'ân disiplinleri açısından incelemesinin yapılmış olmasıdır. Bu anlamda çalışmamız, başka bir zaviye ve perspektiften sûreye bakılarak yapılan bir incelemedir.

BİRİNCİ BÖLÜM:

1. ULÛMÜ'L KUR'ÂN AÇISINDAN MUTAFFİFİN SÛRESİ

Sözlükte Kur'ân İlimleri anlamına gelen 'Ulûmu'l-Kur'ân' terkihi, çeşitli açılardan Kur'ân'la ilgili olan ve her biri ayrı ilim dalı kabul edilebilecek derecede önemli, küllî bahisleri bir araya getiren bir ilimdir. Bu tanıma göre terimin çerçevesi çizilirken Kur'ân'ın; nuzûlü, esbâb-ı nuzûlü, tertibi, toplanması, yazılması, tefsiri, kıraâtı, i'câzı, nâsihi ve mensûhu, i'râbı, garâibi, dili, üslûbu ve belâgati gibi konular zikredilmektedir.¹⁵

Mutaffifîn Sûresiyle ilgili genel bilgilerin aktarılacağı ve sûrede söz konusu olan Kur'ân İlimleri/Ulûmu'l-Kur'ân açısından inceleneceği bu bölümde sûre, genel özellikleri yönünden tetkik edilecektir. Sûrenin adı, nuzûl ve Mushaf'taki sırası, âyet sayısı, nuzûl zamanı ve yeri, nuzûl ortamı ve muhtevası gibi sûre hakkındaki genel bilgiler bu başlık altında ele alınacaktır. Ayrıca bu bölümde Mutaffifîn Sûresi'nin Ulûmu'l-Kur'ân/Kur'ân İlimleri konularından esbâb'ı nuzûl/özel iniş nedeni, fezâil, tenâsub, fevâtih-havâtim, fevâsil/fâsılalar, kıraât farklılıkları, mübhemât-müşkilât vücûh-nezâir, garâib, dil, üslup ve hitap şekilleri açısından da değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.1. Sûrenin Adı

Kur'ân sûrelerinin çoğunlukla tek bir ismi, bazen de iki, üç veya daha fazla ismi olabilmektedir.¹⁶ Kur'ân sûreleri genel olarak isimlerini ihtiva ettikleri bir kelimeden, ifade ettikleri anlaşılmadık/müsteğreb bir manadan ya da sûrenin önemli bir ana konusundan alabildikleri gibi¹⁷ Kur'ân'ın çoğu sûrelerinde olduğu gibi sûrenin ilk ifadelerinden ya da ilk harflerinden almaktadırlar.

Sûrenin; "Mutaffifîn Sûresi", "Tatfif Sûresi" ve "Veylû'n li'l-Mutaffifîn Sûresi" şeklinde üç adı bulunmaktadır.¹⁸ Sûre, Mushaflarda ve çoğu tefsirlerde "Mutaffif Sûresi" adını alırken hadis ve bir kısım tefsir kitaplarında "Veylû'n li'l-Mutaffifîn Sûresi" adıyla yer almaktadır. Nitekim Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi'u's-Sahih*¹⁹ adlı eserinin tefsir kitabı bölümünde, Tirmizî (ö. 279/892), de *el-Câmi'u's-Sahih*²⁰ adlı eserinin ilgili bölümünde sûrenin bu adını kullanarak sûredeki bir kısım âyet ve kelimenin tefsir ve yorumu hakkında gelen rivâyetler için başlık atmışlardır.²¹ Diğer taraftan sûrenin; Âlûsî (ö. 1270/1853)'nin *Ruhü'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azim ve's-Seb'il-Mesani*'sinde,

¹⁵ Zürkânî Muhammed Abdulazim, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır: Matbaatü İsa el-Halebî, t.y. c. 1, s. 23.

¹⁶ Zerkeşî Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyya, 1957, c. 1, s. 269.

¹⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 269.

¹⁸ Beyzâvî Abdullah b. Ömer, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, thk. Muhammed Subhi Hasan Hallak-Muhammed Ahmed Ütrüş, Beyrut: Dârü'r-Raşid 2000, c. 3, s. 509.

¹⁹ Bkz. Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Cami'u's-Sahih*, babü sûreti veyl'ün lil-Mutaffifîn, İst: Çağrı Yayınları 1992, c. 6, s. 80.

²⁰ Bkz. Tirmizî Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd), *el-Cami'u's-Sahih*, babü min sûreti veyl'ün lil-Mutaffifîn, İst: Çağrı Yayınları 1992, c. 5, s. 80434.

²¹ İbn Âşûr Muhammed Tahir b. Muhammed, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Dârü't-Tûnisîyye, 1984, c. 30, s. 187.

Bikâ'î (ö. 885/1486)'nin *Nazmü'd-Dürrer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver* adlı tefsirinde ve Ulûmü'l-Kur'ân'a dair yazılan birçok eserde²² "Tatfif Süresi" adıyla yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte sûre tefsir literatüründe daha çok Mutaffifin Süresi ismiyle şöhret bulmuşken hadis literatüründe daha çok Tatfif Süresi adıyla bilinmektedir. Böylelikle Suyûtî'nin; *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân* adlı eserinde²³ söz konusu sûreyi, birden fazla ismi olan sûreleri sıraladığı listesinde saymamasının tartışmaya açık olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁴

Sûre; Kur'ân'ı Kerim'in birçok sûresinde olduğu gibi, üç adını da birinci âyetinden almaktadır. Çünkü sûrenin üçüncü adı birinci âyetinden, ikinci adı, birinci âyetinde geçen "Mutaffifin" kelimesinden, ikinci adı ise birinci âyetinde geçen "Mutaffifin" kelimesinin kökü olan "Tatfif" kelimesinden almaktadır. Mutaffifin; sözlükte, ölçüde ve tartıda eksiltmek²⁵ anlamındaki *tatfif* kökünün ismi faili olan *mutaffif* sözcüğünün çoğulu olup "ölçüyü ve tartıyı eksik yapanlar"²⁶ anlamındadır.

Netice itibariyle sûre; "Mutaffifin Süresi", "Tatfif Süresi" ve "Veylü'n li'l-Mutaffifin Süresi" şeklinde üç isimle bilinmektedir. Hadis lüteratüründe daha çok "Veylü'n li'l-Mutaffifin Süresi" adıyla yer alan sûre, tefsir lüteratüründe daha çok "Mutaffifin Süresi" adıyla şöhret bulan ve üç adını da birinci âyetinde geçen "ölçü ve tartıyı eksik yapanlar" anlamında olan "Mutaffifin" kelimesinden almaktadır.

1.2. Sûrenin Sayısal Özellikleri

İlk Mushaf nüshalarında sûre isimleri ve âyet sayıları bulunmamaktadır.²⁷ Daha sonraları İslâm medeniyetinin kök saldıgı şehirlerden Mekke, Medine, Kûfe'de, Şam ve Basra'da kimi âlimler ilgi alanlarını, Kur'ân âyetlerinin, kelime ve harflerinin sayısını tespite yoğunlaştırmışlardır.²⁸ Böylelikle sûrelerin âyet ve kelime sayısına dair bilgiler ortaya çıkmıştır.

Mutaffifin Süresi'nin âyet sayısı ittifakla otuz altıdır.²⁹ Nitekim Mevsilî'ye göre âyetlerinin sayısında ihtilâh edilmeyen sûrelerin sayısı kırktır. Mutaffifin Süresi de bu sûreler arasında yer almaktadır.³⁰ Sûredeki kelimelerinin sayısı 169, harflerinin sayısı ise 730'dur.³¹

²² Zürkânî, *Menâhil*, c. 1, s. 198; Bkz. Sakâfî Ahmed b. İbrahim, *el-Burhân fî Tenâsüb'i Süveri'l-Kur'ân*, Mağrib: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, Thk. Muhammed Şa'bânî, Mağrib: 1990, s. 358.

²³ Bkz. Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kutub 1974, c. 1, s. 191.

²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 187.

²⁵ İbn Ferruk, *Tefsirü İbn Ferruk*, Suudi Arabistan: Câmiâtü Ümmi'l-Kurâ, c. 3, s. 172.

²⁶ Zeccâc İbrahim b. es-Seri, *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*, Beyrut: Âlemü'l-Kitûb, 1988, c. 5, s. 297.

²⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 1, s. 91.

²⁸ Bkz. Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 249.

²⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 188; Sa'lebî Ahmed b. Muhammed, *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, c. 10, s. 149.

³⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 233.

³¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, c. 10, s. 149; Hâzin Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzil*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, c. 6, s. 382.

Sûre; Mushaf tertibine göre İnfitâr Sûresi'nden sonra, İnşikâk Sûresi'nden önce iken resmî sıralamada 83. sırada, nuzûl sırasına göre ise Ankebût Sûresi'nden sonra Bakara Sûresi'nden önce inerek³² 86. sırada yer almaktadır.

Son olarak Mutaaffîfîn Sûresi, araları besmele ile sık sık ayrıldığı ya da içlerinde mensûh âyetler az bulunduğu için “mufassal” diye adlandırılan ve hâkim görüşe göre Kâf Sûresiyle başlayıp Nâs Sûresiyle biten sûreler grubunda yer almaktadır.³³

Sonuç itibariyle Mutaaffîfîn Sûresi, âyetleri ittifakla 36, kelimeleri 169, harfleri 730, resmî sıralamada 83. sırada, nuzûl tertibinde 86. sırada olan ve “mufassal” diye adlandırılan sûre gruplarından bir sûredir.

1.3. Sûrenin Nuzûl Zamanı ve Yeri

Vahyin nuzûl süreci içinde, âyet ve sûrelerin indiği zamanı ve mekânı bilmek âyeti doğru anlamaya ve doğru tefsir etmeye yardımcı olur.³⁴ Kur'ân sûreleri nâzil oldukları şartlar itibariyle Mekke'de inenler ve Medine'de inenler şeklinde iki grupta değerlendirilmektedir. Tercih edilen meşhur görüşe göre³⁵ hicretten önce nâzil olan sûrelerin Mekke'de, hicretten sonra nâzil olanların da Medine'de indiği kabul edilmektedir.

Mutaaffîfîn Sûresi, nuzûl yeri ve zamanı konusunda ihtilâhın söz konusu olduğu Kur'ân'ın on iki sûresinden biridir.³⁶ Nitekim Zerkeşî (ö. 794/1392),³⁷ Suyûtî (ö. 911/1505)³⁸ ve Zürkânî (ö. 1367/1948)³⁹ gibi Ulûmü'l-Kur'ân eserlerinin müellifleri sûreyi, nuzûl zamanı konusunda ihtilâfın bulunduğu sûreler arasında zikretmektedirler. Bununla birlikte İbnü'l-Cevzi (ö. 597/1200) ve Fîrûzâbâdî (ö. 1414/817)⁴⁰ bu ihtilâhı dikkate almayarak sûreyi Medenî sûrelerden sayarak nuzûl zamanı ihtilâhlı sûreler arasında saymamaktadır.⁴¹

Ayrıca Bağavî (ö. 516/1122),⁴² Kurtûbî (ö. 671/1273),⁴³ Beyzâvî (ö. 685/1286),⁴⁴ Hâzin (ö. 741/1341),⁴⁵ Alûsî (ö. 1270/1854)⁴⁶ ve Elmalılı (ö. 1942)⁴⁷ gibi bir kısım müfessirler,

³² Fîrûzâbâdî Muhamed b. Yakub, *Besâirü Zevî't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Âziz*, Thk. Muhammed Ali en-Neccar, Kahire: Lecne İhyâü't-Türâsi'l-İslâmiyye, t.y, c. 1, s. 99; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 188.

³³ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 221.

³⁴ Kattân Mennâ' b. Halil, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Riyad: Mektebetü'l Meârif 2000, s. 84.

³⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 187.

³⁶ Zürkânî, *Menahilü'l-İrfân*, c. 1, s. 198.

³⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 194.

³⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 51.

³⁹ Zürkânî, *Menahilü'l-İrfân*, c. 1, s. 198.

⁴⁰ Fîrûzâbâdî, *Besâir*, c. 1, s. 507.

⁴¹ İbnü'l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Fünûnü'l-Efnân fî Uyûni'l-Ulûmi'l-Kurân*, Beyrut: Dârü'l-Beşâir 1987, c. 1, s. 337.

⁴² Beğavî Hüseyin b. Mesud, *Meâlimü't-Tenzîl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, c. 6, s. 382.

⁴³ Kurtûbî Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-Arabî 1964, c. 19, s. 218.

⁴⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, c. 2, s. 577.

⁴⁵ Hâzin, *Lübâbü't-Te'vîl*, c. 6, s. 382.

⁴⁶ Alûsî Mahmûd b. Abdullah, *Rûhü'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Âzîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, thk. Ali Abdalbâri Atiyye, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1415, c. 15, s. 273.

sûrenin nuzûl zamanının ihtilâhlı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Ancak Zeccâc (ö. 311/923),⁴⁸ Râzî (ö. 313/925),⁴⁹ İbn Ebû'z-Zamaneyn⁵⁰ ve Süleyman Ateş⁵¹ gibi diğer bir kısım müfessirler ihtilâhı dikkate almadan sûrenin Mekke'de olduğunu söylemişlerdir. İbn Kesîr⁵² Mukâtil b. Süleyman⁵³ ve Sem'ânî⁵⁴ gibi üçüncü bir grup ise ihtilâha değinmeden sûrenin Medine'de olduğunu söylemektedirler.

Doğrusu tefsir ilminin ilk otoriteleri de bu konuda farklı görüşlere sahiptirler. Zaten asıl ihtilâh da bundan kaynaklanmaktadır. Sûrenin; Mekke'de, Medine'de ve hicret sırasında Mekke ile Medine arasında indiğine dair ilk otoritelerin farklı görüşleri söz konusudur.⁵⁵ Sûrenin nuzûl zamanıyla ilgili ilk otoritelerden gelen farklı rivâyet ve görüşler şöyledir;

1-İbn Mes'ûd ve Dahhâk'tan ve bir rivâyete nazaran Mukâtil'den⁵⁶ gelen bir rivâyete göre sûre Mekke'de inmiştir.⁵⁷ Yahya b. Sellam⁵⁸ da bu görüşe sahiptir.⁵⁹

2-Hasan el-Basrî (ö. 110/728) ve İkrime'den gelen rivâyete göre; sûre Medine'de inmiştir.⁶⁰ Süddî (ö. 127/745) ve bir rivâyete göre Mukâtil⁶¹ de sûrenin Medine'de indiği görüşündedir. Hatta Mukâtil, sûrenin Medine'de inen ilk sûre olduğunu söylemiştir. Bu konudaki bir başka görüş ise ilk altı âyeti hariç sûrenin Medine'de indiği şeklindedir.⁶² Abdullah b. Abbas (ö. 68/687) ve Katâde, 29-36. âyetlerin Mekke'de, diğer âyetlerin ise Medine'de indiğini söylemişlerdir.⁶³

Diğer taraftan sûrenin nuzûl zamanı konusunda İbn Abbas (r.a)'tan gelen birkaç farklı rivâyet vardır. Bunlar;

⁴⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst: Azim Dağıtım 2011, c. 9, s. 61.

⁴⁸ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an* c. 5, s. 297.

⁴⁹ Râzî Muhammed b. Ömer, *Mefâtihi'l-Gayb*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, h. 1420, c. 31, s. 82.

⁵⁰ İbn Ebî Zamaneyn Muhammed b. Abdullah, *Tefsîrü'l-Kurâni'l-Âzîm*, Thk. Hüseyin b. Ukaşe, Muhammed b. Mustafa el-Kenz, Kahire: el-Farûkî'l Hadise 2002, c. 5, s. 105.

⁵¹ Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, İst: Yeni Ufuklar Neşriyat 1988, c. 6 s. 2987.

⁵² İbn Kesîr İsmail b. Kesîr, *Tefsîrü'l Kurâni'l Âzîm*, İst: Çağrı Yay. 1986, c. 4, s. 483.

⁵³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü Mukâtil b. Süleymân*, Thk. Abdullah Mahmud Şehade, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türas'il-Arabî, h. 1423, c. 4, s. 619.

⁵⁴ Sem'ânî Mansûr b. Muhammed, *Tefsîrü'l Kurân*, Thk. Yasir b. İbrahim, Güneym b. Abbas, Riyad: Dârü'l-Vatan, 1997, c. 6, s. 177.

⁵⁵ Şevkanî, Muhammed b. Ali, *Fethü'l-Kadir el-Camiu beyne Fenneyir-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, c. 1, s. 296; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, c. 30, s. 187.

⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 187.

⁵⁷ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 19, s. 218.

⁵⁸ İbnü'l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, h. 1422, thk. Abdurrazzak el-Mehdi, c. 4, s. 413.

⁵⁹ İbnü'l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, h. 1422, thk. Abdurrazzak el-Mehdi, c. 4, s. 413; Demirci, Muhsin, *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2017, c. 3, s. 513.

⁶⁰ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 19, s. 218; Demirci, Muhsin, *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*, c. 3, s. 513.

⁶¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 187.

⁶² Alûsî Mahmûd b. Abdullah, *Rûhü'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kurâni'l-Âzîm ve's-Seb'i'l-Mesâni*, thk. Ali Abdalbârî Atiyye, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1415, c. 15, s. 273.

⁶³ İbnü'l-Cevzi, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 4, s. 413; Mâverdî Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. 6, s. 226; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 19, s. 218; Şevkânî, *Fethü'l-Kadir*, c. 11, s. 108.

1-İbn Düreys, İbn Abbas'ın, "Mekke'de en son inen sûre, Mutaaffîfîn Sûresi'dir." dediğini kendisinden rivâyet etmiştir.⁶⁴ Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721) ve 'Âtâ da bu görüşe sahiptir.⁶⁵

2-İbn Merdoye, Beyhekî ve İbn Abbas'ın, "Medine'de ilk inen sûre Veylû'n li'l-Mutaaffîfîn Sûresi'dir." dediğini kendisinden rivâyet etmişlerdir. Bir rivâyete göre Mukâtil b. Süleyman da on üçüncü âyetinin dışında sûrenin Medine'de indiği görüşündedir.⁶⁶

3-Nesâî, İbn Mâce ve Beyhekî, sahih bir sened ile İbn Abbas'ın, "Hz. peygamber (s.a.v), Medine'ye geldiği zaman Medinelilerin ölçekleri en kötü ölçeklerden idi. Bunun üzerine yüce Allah Veylû'n li'l-Mutaaffîfîn Sûresi'ni indirdi. Bu sûrenin inişinden sonra Medineliler ölçeklerini düzelttiler." dediğini kendisinden rivâyet etmişlerdir.⁶⁷ Bu rivâyet, İbn Abbas'tan nakledilen ikinci rivâyeti desteklemektedir.

4-İbn Abbas ve Katâde'den gelen bir başka rivâyet ise sûrenin son sekiz (83/29-36) âyetinin dışında Medine'de indiğine dairdir.⁶⁸

Cabir b. Zeyd (ö. 93/712), İbn Sâib, Hibetüllah b. Selâme ve Kelbî⁶⁹ ise sûrenin hicret sırasında Mekke ile Medine arasında indiğini söylerler.⁷⁰ Bu görüştekiler, sûrenin Mekke'de ve Medine'de indiğine dair farklı rivâyetler olduğundan iki farklı rivâyetleri de değerlendirerek Mekke ile Medine arasında indiği kanaatine varmışlardır. Ancak sûrenin hicret sırasında indiği kabul edilse bile sûre Mekkî olarak kabul edilir. Çünkü tercih edilen hâkim görüşe göre hicretten önce inen sûreler Mekkî, sonra inenler Medenî olarak kabul edilir.⁷¹

Doğrusu Mekkelilerin özellikle ticaretle, Medinelilerin tarımla uğraşması, Mekke'de inen diğer bazı âyetlerde⁷² de ölçü ve tartıya hile karıştırmanın kötülüğüne işaret edilmesi, özellikle sûrenin son âyetlerinde yer alan, kâfirlerin inananlarla alay ettikleri yolundaki beyanlar⁷³ (83/29-33), gibi Mekke'de inen sûrelerin özelliklerini taşımasıyla sûrenin Mekke'de indiği anlaşılmaktadır.⁷⁴ Diğer taraftan sûrenin muhtevası, üslûbu, belagat öncelikli yapısı, sûre âyetlerinin kısalığı, açık bir şekilde fasıklardan ve iyilerden, kıyamet gününden, yalanlayıcıların kötü âkıbetinden, müşriklerin Kur'ân hakkındaki sözlerinden

⁶⁴ Şevkânî Muhammed b. Ali, *Fethü'l-Kadir el-Camiu beyne Fenneyir-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, c. 11, s. 108.

⁶⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 194.

⁶⁶ İbnü'l-Cevzi, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 4, s. 413.

⁶⁷ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 185; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzil*, c. 6, s. 382; ; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 218; İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbn Kesîr*, el-Mektebetü's-Sakafa, c. 4, s. 483 Alûsî, *Rûhü'l-Meânî*, c. 15, s. 273; İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbn Kesîr*, Trc. Erkan Arif, İstanbul: Sağlam Yayınevi 1992, c. 6, s. 402.

⁶⁸ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 218; İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 15, s. 273.

⁶⁹ Tantâvî Muhammed Seyyid, *et-Tefsirü'l-Vesît li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire: Dârü'n-Nahdeti Mısır, 1998, c. 15, s. 315.

⁷⁰ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 218; İbnü'l-Cevzi, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 4, s. 413;

⁷¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 187.

⁷² Bkz. İsrâ, 17/35; En'am, 6/152; Rahmân, 55/9.

⁷³ Kasimî Muhammed b. Muhammed, *Mehâsinü't-Te'vil*, thk. Muhammed Basıl Uyun Sûd, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, h. 1418, c. 9, s. 427.

⁷⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr*, c. 30, s. 187.

ve müminler ile kâfirlerin varacağı yerlerden bahsetmesi,⁷⁵ sûrenin farklı âyetlerinde “كَلَّا” lafzının toplamda dört, “esâtîr” kelimesinin bir defa geçmesi gibi Mekkî sûrelerin özellikleri dikkate alındığında sûrenin Mekke döneminde indiğini benimseyen görüşün isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bununla birlikte sûrenin Medine’de indiğine dair rivâyetleri dikkate alarak sûrenin sadece ilk altı (83/1-6) âyetinin Medine’de indiği de düşünülebilir. Hatta sûrenin Medine’de indiğine atıfta bulunan rivâyetleri, sadece sûrenin ilk altı âyetinin Medine’de indiğini ifade edecek şekilde yorumlanabilir. Bu durum sûrenin Medenî bir sûre olmasını gerektirmez. Çünkü Medenî sûrelerde Mekkî âyetler bulunabildiği gibi Mekkî sûrelerde de Medenî âyetler bulunabilir.

Diğer taraftan Nesâî, İbn Mâce ve Beyhakî’nin İbn Abbas’tan, “Hz. Peygamber (s.a.v), Medine’ye geldiği zaman Medinelilerin ölçekleri en kötü ölçeklerden idi. Bunun üzerine yüce Allah Veylû’n li’l-Mutaffifîn Sûresi’ni indirdi” şeklindeki rivâyetini, “Resûl-i Ekrem’in hicretinin hemen ardından Medinelilere sûrenin söz konusu âyetlerini okumuş⁷⁶ ve bu durum daha sonra, âyetlerin Medine’de nâzil olduğu şeklindeki görüşün ortaya çıkmasına sebep olmuştur” şeklinde anlamının isabetli olduğu kanaatindeyiz. Sûrenin Medine’de indiğini bildiren diğer rivâyetler de bu şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü indirme/inzâl kavramı selefın kullanımında sadece söz konusu hadisenin nuzûl sebebi olduğu anlamında değil, bu hadisenin, âyetin veya sûrenin hakkında indirildiklerinden biri olduğu anlamındadır.⁷⁷ Nitekim Dihlevî (ö. 1176/1762)’ye göre sahâbenin, “Bu âyet şu veya bu sebeple nâzil oldu veya bu âyetin sebep-ı nuzûlü şu olaydır” kabilinden sözleriyle, âyetin geçerli olduğu durumları anlatmak ve bu âyetin genel anlamının o hadiseleri de kapsadığını söylemek istediklerini anlamamız gerekir. Bu sebeple sahâbe için ilgili olayın âyetin inmesinden önce veya sonra olması arasında hiçbir fark yoktur.⁷⁸

Sûre, Ankebût sûresinden sonra Bakara sûresinden önce inerek nuzûl sırasına göre 86. sırada yer almaktadır. Buna göre sûrenin inişi İsra hadisesinden sonra ve hicretten önce gerçekleşmiştir.⁷⁹ Bu anlamda Mekke’de inen son sûre olduğuna dair rivâyetin güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır.⁸⁰

Muhammed İzzet Derveze (ö. 1363/1984), sûrenin üslûbu ve içeriği dolayısıyla sûrenin Mekke’de en son inen sûre olduğuna dair rivâyeti şüpheli bulmakta, aksine sûrenin sec’li öteki kısa sûreler gibi ilk sûrelerden olduğu iddiasını ileri sürmektedir.⁸¹ Doğrusu Mutaffifîn Sûresinin Mekke’de en son inen sûre olduğuna dair gelen rivâyet, Derveze’nin, *et-Tefsîrû’l-Hadis* adlı tefsirini nuzûl sırasına göre tertip etmesinde istinat ettiği rivâyetin kendisidir. Buradan da anlaşılacağı gibi Derveze bu rivâyeti şüpheli görmesiyle kendisiyle çelişmektedir.

⁷⁵ Tantâvî, *et-Tefsîrû’l-Vesît*, c. 15, s. 315.

⁷⁶ Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l Kur’ân*, c. 6, s. 462.

⁷⁷ Kasimî, Muhammed b. Muhammed, *Mehâsinü’t-Te’vîl*, thk. Muhammed Basıl Uyun sûd, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, h. 1418, c. 9, s. 427.

⁷⁸ Dihlevî Veliyullah Ahmed b. Abdurrahim, *el-Fevzü’l-Kebîr fî Üsûli’t-Tefsîr*, Çev. Selman el-Hüseynî en-Nedvî, Beyrut: Dârü’l Beşâiri’l-İslâmiyye 1983, s. 63.

⁷⁹ Cum’a Ali Abdulkadir, *Me’alimü Süveri’l-Kur’âni’l-Kerîm ve İthâfâtü Dürerih*, c. 2, s. 342.

⁸⁰ Şevkânî, *Fethü’l-Kadir*, c. 11, s. 108.

⁸¹ İzzet Derveze, *et-Tefsîrû’l-Hadîs*, Kahire: Dârü İhyâi’l Kütübi’l Arabiyye, h. 1383, c. 5, s. 507.

Son olarak İzzet Derveze, sûre âyetlerinin son derece uyumlu, dengeli ve birbirlerine bağlı olduğundan sûrenin bir defada indiğinin düşünölebileceğini söylemektedir.⁸² Ancak Derveze'nin bu iddiasına dair herhangi bir delil söz konusu değildir.

Netice itibariyle nuzûl zamanı ihtilâhlı olan Mutaaffîfîn Sûresinin; ihtiva ettiğı konuları, Esâtîr/اساطير ve “Kella/كلّ” lafızlarının sûrede geçmesi ve sûrenin üslup ve belagat öncelikli yapısı vb. Mekkî sûrelerin özelliklerinden ötürü sûrenin Mekke'de indiğine dair görüşün isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bununla birlikte sûrenin Medine'de indiğine dair gelen sahih rivâyetleri dikkate alarak sûrenin sadece ilk altı (1-6) âyetinin Medine'de indiğı de düşünölebilir.

1.4. Sûrenin Nuzûl Ortamı ve Esbâb'ı-Nuzûl Açısından İncelemesi

Bir âyetin veya sûrenin ne zaman, nerede, hangi şartlar içinde ve hangi olayla ilgili indirildiğini bilmek âyetin ilâhî maksada uygun şekilde yorumlanması, Fıkî hükümlerin çıkarılması, teşri' hikmetinin kavranması, mübhemlerin, âyet ve sûreler arasındaki tenâsübün bilinmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu nedenle sebep-ı nuzûl konusuna ilk dönemlerden itibaren ilgi gösterilmiştir.

Vahyin iniş sürecine bizzat tanıklık eden sahâbenin, nâzil olan âyetlerle yaşanan hayat arasında kurdukları irtibatı anlatan bilgilere en genel anlamda “esbâb-ı nuzûl” denilmektedir. Şüphesiz sahâbenin müşahede ve kaynaklık ettiğı sebep-ı nuzûl bilgileri, Kur'ân'ı anlamak için güçlü ve güvenli bir metottur.⁸³

Mutaaffîfîn Sûresi, ilk iman eden bahtiyar, muhâcir/Mekkeli sahabiler tarafından Mekke döneminde yaşanmış bir hayat kesitinin ilâhî ölçölere göre değerlendirildiğı bir sûredir. Söz konusu sûrede değerlendirilen en genel anlamıyla hak ile batılın mücadele şekilleri ve sahneleri önce yaşanmış sonra da vahyin değerlendirilmesine tabi tutulmuştur. Sûre, Allah resulünün rehberliğinde başlayan tevhit daveti ve tebliğı sürecinde oluşan İslâm topluluğunun Mekke döneminde fâcirlerle/müşriklerle yaşadıkları sahnelerin, karşılaştıkları olayların Kur'ânî perspektiften değerlendirildiğı bir sûredir.

Kaynaklarda gerek sûrenin bütünü için gerekse 29. âyeti için nuzûl sebebi olarak çeşitli rivâyetler nakledilmektedir. Sûrenin 29. âyetiyle ilgili nuzûl sebebine dair rivâyetlere ve görüşlere âyetin tefsiri esnasında yer verilecektir. Sûrenin nuzûl sebebine atıfta bulunan başlıca rivâyetler ise şunlardır;

1-Nesâî, İbn Mâce, Hâkim ve Beyhakî, sahih bir senet ile İbn Abbas'ın, “Hz. peygamber (s.a.v), Medine'ye geldiğı zaman Medinelilerin ölçekleri en kötü ölçeklerden idi. Bunun üzerine yüce Allah Veylû'n li'l-Mutaaffîfîn Sûresi'ni indirdi. Bu sûrenin inişinden sonra Medineliler ölçeklerini düzelttiler.” dediğini rivâyet etmektedirler.⁸⁴ Hâkim *Müstedrek* adlı eserinde hadisin isnadının sahih olduğunu söyler.

⁸² İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, c. 5, s. 507.

⁸³ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 108.

⁸⁴ İbn Mâce, *Sünen*, İst: Çağrı Yayınları 1992, c. 2, s. 748, rakam, 2223; Suyûtî, *Lübâbü'n Nükûl fi Esbâbi'n-Nuzûl*, ts. Ahmed Abdüşşafi, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty, s. 210.

2-Süddî, sûrenin; iki ölçeği bulunan, insanlardan satın alırken tam ölçeği kullanarak alan, insanlara satarken eksik ölçeği kullanarak veren Ebû Cüheyne künyesine sahip, Medine’de bulunan bir adamla ilgili indigini söylemektedir.

1.5. Fezâilü’l-Kur’ân Açısından Mutaffifîn Sûresi

Fezâilü’l-Kur’ân kavramı; Kur’ân-ı Kerîm’in üstünlüklerini, onun tamamını veya bazı sûre ya da âyetlerini öğrenip okuyan, talim eden, dinleyen, ezberleyenlerle hükümlerine göre amel edenlerin kazanacağı mükâfatları, bazı sûre veya âyetlerinin şifalı oluşuna dair âyet ve hadislerde verilen bilgileri ifade etmektedir. Kaynaklarda Kur’ân-ı Kerîm’in faziletine dair bilgiler, Kur’ân’ı Kerîm’de yer aldığı gibi hadislerde de bulunmaktadır. Suyûtî (ö. 911/1505) bu hadisleri, Kur’ân’ın bütünüyle ilgili olanlar ve her bir sûrenin faziletine ilişkin olanlar şeklinde iki kısma ayırarak ele almıştır. Ayrıca bu bilgilere bazı belli âyetlerin faziletine dair hadisler kısmını da eklemek gerekir. Çünkü söz konusu hadislerin bir kısmı, sûrenin tümünün faziletiyle ilgiliyken diğer bir kısmı ise sûredeki belli bir âyet veya birkaç âyetin faziletine dairdir.

Mutaffifîn Sûresinin faziletine dair gelen iki rivâyet bulunmaktadır. Fîrûzâbâdî (ö. 817/1414), sûresinin faziletine dair zayıf olduklarını vurguladığı iki rivâyetin olduğunu söylemektedir. Söz konusu rivâyetlerin birincisi, “Allah, Mutaffifîn Sûresini okuyan kişiye kıyamet gününde ağzı mühürlenmiş lezzetli bir içecek ikram eder” şeklindedir. İkincisi ise Hz. Ali’den rivâyet edilen “Ya Ali! Kim bu sûreyi okursa cennette Hızır’ın arkadaşı olur ve okuduğu her âyet miktarınca adâletle hükmedenlerin sevabı gibi sevap alır” şeklindeki hadistir.⁸⁵ İkinci hadis hiçbir tefsirde yer almazken birinci hadis, yer aldığı bütün tefsirlerde ya râvî zinciri hazfedilerek doğrudan doğruya Hz. peygambere isnat edilmekte ya da ilk halkası sahâbeden Übey b. Ka’b’a dayanan bir rivâyet zinciriyle yer almaktadır. Söz konusu rivâyet; *el-Keşşâf*,⁸⁶ *Envarü’t-Tenzil*⁸⁷ ve *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm*⁸⁸ adlı tefsirlerde sûre tefsirinin bitiminden sonra ravi zinciri olmaksızın direk Hz. peygambere isnat edilme şekliyle yer alırken, es-Sa’lebî’nin *el-Keşf ve’l-Beyân*⁸⁹ adlı tefsirinde ise sûre tefsirine geçilmeden önce bir rivâyet zinciriyle geçmektedir. Ancak kaynakların belirttiğine göre bu rivâyet mevzû bir hadistir.⁹⁰

Kur’ân sûrelerinin faziletiyle ilgili hadisler; Zemahşerî (ö. 538/1143), Beyzavî (ö. 685/1286) ve Ebû’s-Suûd Efendi (ö. 982/1574)’nin tefsirlerinde yer almaktadır. Bu konuda dikkat çeken en önemli nokta, söz konusu üç müfessirin de aynı hadisleri tefsirlerinde nakletmiş olmalarıdır. Kaynaklara göre bu müfessirler söz konusu hadisleri, Kur’ân sûrelerinin faziletiyle ilgili uydurma hadis nakletmekle bilinen⁹¹ Sa’lebî (ö.

⁸⁵ Fîrûzâbâdî, *Besâir*, c. 1, s. 507.

⁸⁶ Zemahşerî Mahmud b. Amr, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi’t-Tenzil ve uyûni’l-eķâvîl fî vücûhi’t-te’vîl*, Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-Arabiyye, c. 4, s. 724.

⁸⁷ Beyzavî, *Envarü’t-Tenzil ve Esrârü’t-Te’vîl*, c. 2, s. 577.

⁸⁸ Ebû’s-Suûd Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ila Mezaya’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, Dârü’l-İhyâi’t-Türasî’l-Arabî, c. 9, s. 130.

⁸⁹ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, c. 10, s.149.

⁹⁰ Hatib Şirbinî Muhammed b. Ahmed, *es-Siracü’l-Münîr*, Kahire: Matbaatü Bulak, c. 4, s. 505.

⁹¹ Şevkanî, *el-Fevâidü’l-Mecmû’a fî’l-Ehadisi’l-Mevzu’a*, Lübnan: Dârü’l-Kütübî’l-Arabiyye, c. 1, s. 296.

427/1035) ile Vâhidî (ö. 468/1075) kanalıyla rivâyet etmişlerdir. Bu nedenle Şirbinî (ö. 977/1569), “*es-Siracü’l-Münir*” adlı tefsirinde Zemahşerî ve ona uyararak aynı hadisleri nakleden Beyzavî’nin pek çok uydurma hadisi kitaplarına aldıklarından söz etmektedir.

Şirbinî’ye göre söz konusu iki müfessir; el-Bakara, en-Nahl, el-Kehf, es-Secde, Yâsin, ed-Duhân, el-Vâkia, ez-Zilzâl, et-Tekâsür ve en-Nâs sûreleri hariç, geri kalan 104 sûrenin faziletiyle ilgili rivâyetleri naklederken mevzû/uydurma hadis nakletmişlerdir. Şirbinî’nin bu tespiti, onun her sûreyi tefsir ettikten sonra, o sûrenin fazileti hakkındaki rivâyetleri naklederken: “Bu hadis, Beyzavî’nin, Zemahşerî’ye tabi olarak rivâyet ettiği bir hadistir ancak uydurmadır” şeklindeki değerlendirmelerinde görülmektedir.⁹²

Kur’ân’ın bütün sûrelerinin tek tek zikredilip faziletine dair bilgi verilen, Übey b. Ka’b’ın uzun hadisi, hadis âlimlerince ittifakla⁹³ “mevzû”dur.⁹⁴ İbn Salah’ın da dediği gibi başta müfessir Vâhidî (ö. 468/1075) olmak üzere tefsirlerinde uydurma rivâyetlere yer veren bütün müfessirler hata etmişlerdir.⁹⁵ Mutaaffîfîn Sûresinin faziletine dair nakledilen söz konusu hadis, bu uzun hadisin içinde yer almaktadır.

Kur’ân sûrelerinin faziletiyle ilgili pek çok hadisin uydurulduğuna dair açık itiraflar söz konusudur. Örneğin, Nûh b. Ebî Meryem (ö. 173/789)’e “Kur’ân’ın birçok sûresinin faziletiyle ilgili İbn Abbas, İkrime tarikiyle gelen bunca haber sana nereden ulaştı, hâlbuki İkrime’nin arkadaşlarında bu tür rivâyetler hiç yoktur” diye sorulduğunda: “Ben insanların Kur’ân’dan yüz çevirip, Ebû Hanife’nin fikhı ve İbn İshak’ın megâzisi ile meşgul olduklarını gördüm ve sevap ümit ederek bu hadisleri uydurdum” demiştir.⁹⁶

Ayrıca İbn Hibban’ın kaydettiğine göre aynı soru Meysere b. Abdi Rabbih’e de sorulmuş o da: İnsanları Kur’ân okumaya teşvik etmek için pek çok fazilet hadisi uydurduğunu itiraf etmiştir.⁹⁷

1.6. Genel Olarak Sûrenin Muhtevası

Kur’ân’ı Kerîm’in Mekke’de inen âyetleri, hassaten Allah’ın birliği, sıfatları, âhiret hayatı, ölümden sonra diriliş, hesap, inkârcılar, inkâr sebepleri ve inkârcıların karakteristik özellikleri gibi mevzuları işlemektedir. Mekke döneminin son demlerinde inen Mutaaffîfîn Sûresinin genel muhtevasında neredeyse tüm Mekkî sûrelerde ele alınan mevzular işlenmektedir. Bu anlamda Mutaaffîfîn Sûresi, Mekkî sûrelerin ve on üç yıllık Mekke döneminin âdeti bir özeti mahiyetindedir. Genel itibariyle inananlar ile inkârcıları ve âkıbetlerini konu edinen sûre önce inkârcılardan sonra inananlardan söz eder. Sonrasında aynı anda her iki zümrenin “büyük gün” diye nitelendirilen diriliş gününde

⁹² Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulu*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 2015, İst. s. 207.

⁹³ Şevkanî, *el-Fevâidü’l-mecmû’a*, c.1, s. 296.

⁹⁴ Zerkeşî, *el-Burhân* c. 1, s. 432; Suyûtî, *el-İtkân*, c. 4, s. 134.

⁹⁵ Zerkeşî, *el-Burhân* c. 1, s. 432; Suyûtî, *el-İtkân*, c. 4, s. 135.

⁹⁶ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 432.

⁹⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 4, s. 134.

varacakları âkıbetinden söz etmektedir.⁹⁸ Sûre bu yönüyle Bakâra sûresinin mukaddimesine benzemektedir.⁹⁹

Sûre, ölçü ve tartıda hile yapanları ve alışverişte istikamet göstermeyenleri kınayan, tehdit eden ve aldatanlara savaş açan âyetlerle başlar. Sûrenin ismini kendisinden aldığı ve birinci âyetinde geçen “Mutaffifin” kelimesi, müteakip âyetlerle açıklanır ve “Mutaffifin” diye nitelendirilen kimselerin bir malı veya ürünü satın alırken ölçü ve tartıyı tam yaptıkları, başkalarına satarken bunu eksik bıraktıkları ifade edilir (83/2-3). Ardından bunların âhirette büyük günün gerçekleşmesi noktasında inanç sorunu yaşadıkları gündeme getirilir ve onları bu tür davranışlara sevk eden en önemli faktörün, onların bütün insanların huzur-i ilâhîde divân duracakları büyük hesap gününe inanmaması ve o büyük günde yargılamayı ciddiye almadıkları olduğu belirtilir (83/4-6). İnkârcı fâcirlerin amel defterleri bulunduğu yer tasvir edilir (83/7-9). Bu tür kötü ve azgın insanların temel davranış biçimi ise insanın Medenî, şuurlu ve onurlu bir canlı oluşunu sağlayan sınırları aşma, ayrıca Kur’ân’ın kendilerine okunarak uyarılmaları durumunda bu tür söylemlerin eskilerin masallarından ibaret olduğu cevabını verme şeklinde belirlenir (83/7-13). Bu arada bu kişilerin yapıp ettikleri kötülüklerin kalplerini kararttığından ötürü (83/14) Allah’ın âyetlerine hakaret ettikleri, onların hesap gününde rablerinden mahrum kalacakları (83/15), ebedî hayatta barınacakları yerin cehennem olacağı (83/17) ve “işte inkâr etmiş olduğunuz cehennem budur!” denilerek kendileriyle alay edileceği vurgulanır (83/18).

Sûrenin ikinci bölümünü oluşturan müteakip âyetleri, Allah’a ve resulüne itaat eden erdemlilerin amel defterlerinin Allah’a yakın kulların müşahede edebileceği fevkalâde yüce İlliyyîn divânında bulunacağını haber veren âyetlerle başlar (83/19-21). Sonraki âyetlerde bunlar için cennette hazırlanan mutlu hayatın tasvirine yer verilir (83/22-28) ve özellikle cennet ehline sunulacak misk kokulu bir çeşit meşrubattan söz edilirken Allah’a yakın kullara (mukarrebûn) Tesnîm katkılı bir içecek verileceği belirtilir. Sûrenin 18-36. Âyetlerinden oluşan sûrenin ikinci bölümünün son kısmında, saadet asrının Mekke’de geçen ilk dönemlerinde fitrî-insanî duyguları körelmiş ve işledikleri günahlar yüzünden kalpleri kararmış (83/14) küstah, azgın ve şımarık kimselerin, görünüşte zayıf durumda bulunan müminlerle alay ettikleri, onlara sataştıkları ve onlarla alay ettikleri, kıyamet gününde ise bu iki zümrenin dünyadaki pozisyonlarına göre konum değiştireceği ve müminlerin kâfirlerle alay edeceği bildirilir (83/29-36).

Netice itibariyle Mutaffifin Sûresinde, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren başlayıp bu güne dek süregelen ve kıyamete kadar da devam edecek hak-bâtıl taraftarlarının arasındaki mücadelenin Asr-ı saâdet’te özellikle Mekke döneminde cereyan eden bazı sahnelerine temas edilmekte, her iki zümrenin âhiretteki âkıbetleri hakkında kısa tasvirler yapılmaktadır. Bu anlamda sûre, Mekke dönemindeki hak-batıl mücadelesinin âdeti bir özeti mahiyetindedir. Dünya hayatının sonuna kadar devam edeceği şüphesiz olan bu mücadele, genel karakteri itibariyle zamanımızda da sürmekte ve basiret sahibi müminler bu durumu müşahade etmektedirler.

⁹⁸ Seyyid Kutub, *fî Zilâli’l-Kur’ân*, İst. Hikmet Yayınları 1986, trc. Heyet, c. 16, s. 82.

⁹⁹ Havva Sait, *el-Esâs fî’t-Tefsir*, Kahire: Dârüsselâm 1424, c. 11, s. 6419.

1.7. Sûrenin Ana Konusu

Kur'ân'ı Kerîm'in her bir sûresinin, değişik birçok konulara dikkatleri çekseler bile tek bir ana konusu, hedefi ve maksadı söz konusudur. Sûrenin ilk âyetinden son âyetine kadar bütün âyetler bu ana konu/maksat etrafında döner, seyreder ve hep bu anlam ve mesajı ifade etmeye çalışırlar.¹⁰⁰ Bu nedenle her bir sûrenin ana teması diye ifade edilebilecek bir ana konusu olur.

Tevhit, âhiret inancı, risâlet/peygamberlik, ibadet, ahlâk ve toplumsal hayat mevzuları, bir bütün olarak Kur'ân'ı Kerîm'in temel konularını oluşturmaktadır.¹⁰¹ Mekkî sûrelerin çoğunda ise 'Allah'a kulluğa davet' konusunun temel oluşturduğu şu üç tema işlenir; yüce Allah'ın vahdaniyeti/tevhit, Hz. peygamberin nübüvveti ve âhiret inancı.

Mutaffifîn Sûresi'nin, Mekke'de inen sûrelerden sayılmasının isabetli olacağına daha önce değinmiştik. Mekkî sûrelerin en temel karakteristik özelliklerinden biri olan ve söz konusu Kur'ân'ı Kerîm'in temel konularından kabul edilen âhiret inancına odaklı uyarılar, bu sûrenin de temel konusudur. Sûre, ilk âyetinden son âyetine kadar bir önceki bölümde detaylarına temas edilen ve genel olarak hak-batıl mücadelesinin Mekke dönemindeki yaşanmış farklı sahnelerini değerlendirmiş olsa bile, sûrenin genel muhtevası ve vermek istediği mesaj genelde âhiret inancıdır. Nitekim Sûre, inanç konularına, özellikle kıyametin ahvaline ve bir sosyal ahlâkî problem olan ölçüde ve tartıda hileye başvurmanın âhiret inancının yokluğuyla veya zayıflığıyla bağlantılı olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁰²

Doğrusu sûre, ilk olarak kâfirlerin âhiretteki kötü âkıbetinden, sonrasında itaat eden erdemli müminlerin mutlu âkıbetlerinden en sonunda ise bu iki zümrenin âhiretteki durumlarının dünyadaki durumlarına göre pozisyon değiştireceğinden söz etmektedir. Bu nedenle sûrenin başından sonuna kadar âhiret inancına dikkatleri çektiği çok rahatça anlaşılmaktadır. Bu nedenle sûrenin hedefi, Mekkî sûrelerin hedefiyle aynıdır. Nitekim sûre inanç konularını ele alır ve amansız düşmanlarına karşı İslâm davetinden bahseder.¹⁰³

Âhiret inancı, genelde Kur'ân'ı Kerîm'in, özelde Mekke'de inen sûre ve âyetlerin getirdiği ana ilkelerdendir. Kur'ân'da yüzlerce terim ve deyim kullanılarak âhiret inancına dikkat çekilmektedir. Bu tekrarın amaçlarından biri de, dünya ile âhiret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak müminin ruhunu yüceltmek ve hayatını ebedileştirmektir. Nitekim âhiret inancı, dünya hayatından hemen sonra başlayıp nihâyetsiz devam edecek ikinci bir hayatı öngörmektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Bîkâ'î İbrahim b. Ömer, *mesâ'idü'n Nazar li'l İşrâfî alâ mekâsidü's-Süver*, Riyad: Mektebetü Me'ârif, 1987, c. 1, s. 149.

¹⁰¹ Karslı, İbrahim Halil, *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş*, DİB. Yayınları 2014, Ankara, s. 48.

¹⁰² Zühaylî Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsîrü'l-Münîr fi'l 'Âkideti veş-Şeri'atı ve'l-Menhec*, Dimeşk: Dârü'l Fikri'l Muâsır, h. 1418, c. 30, s. 110.

¹⁰³ Sâbûnî Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, trc. Heyet, İstanbul: Ensar Neşriyat 2018, c. 7, s. 210.

¹⁰⁴ Karslı, İbrahim Halil, *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş*, s. 15.

1.8. Fevâtihi's-Süver Açısından Mutaffifin Sûresi

Fevâtihi's-Süver; “Bir şeyin evveli; açış, giriş, başlangıç” anlamındaki fâtihanın çoğulu fevâtih ile sûrenin çoğulu süver kelimesinin birleşmesinden oluşan, sûrelerin başlangıç cümleleri anlamında bir tefsir kavramıdır.

İnsanlara hitap ederken söze onların ilgisini çekecek bir ifade ve üslup ile başlamak edebî sanatlardan biri olarak kabul edilir. Üstün edebî özelliklere sahip Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin başlangıçları bu açıdan incelenmiş ve bu konu üzerinde ilgili eserlerde etraflıca durulmuştur. Bu konuya ilmî ve edebî zaviyeden yaklaşan âlimler, her bir sûrenin hem ifade şekli hem de mana itibarıyla muhatapın ilgisini çekecek, âdeta onu dinlemeye itecek çarpıcı bir ifade ile başladığını tespit etmişlerdir.

Mutaffifin Sûresi'nin ilk âyetlerine bakıldığında sûrenin kınama ifadesiyle ve tehdit üslubuyla başladığı dikkat çekmektedir. Nitekim sûre, “yazıklar olsun! Vay haline!” gibi kınama ve azarlamayı ifade eden “veyl” lafzıyla başlamaktadır. Bu kınama ve tehdit üslubu sûrenin ilk bölümünü oluşturan ve bedbaht insanlarla ilgili olan 1-17. âyetleri boyunca devam etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kınama ile başlayan sûrelerin sayısı toplamda üçtür. Mutaffifin ve Hümeze sûrelerinin başında “yazıklar olsun! Vay haline!” gibi kınama ve azarlama ifade eden veyl lafzı, Tebbet sûresinin başında da “kurusun! yok olsun!” anlamını taşıyan tebbet fiili bulunmaktadır.¹⁰⁵

1.9. Havâtimu's-Süver Açısından Mutaffifin Sûresi

“Havâtimu's-Süver” kavramı ise “son”, “âkıbet”, “bir eserin veya yazının sonu”, “son bölümü” ve “özet” anlamına gelen hâtimenin çoğulu havâtim ile sûrenin çoğulu süver lafzının terkibinden meydana gelen “sûrelerin son bölümü” anlamında bir Ulûmü'l-Kur'ân kavramıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sûreler genel itibarıyla okuyanın dikkatini çeken, ilgisini ve merakını uyaran âyetlerle başladığı gibi; aynı şekilde konunun tamamlandığı kanaatini veren, söylenmesi gerekli son söz mahiyetinde bir üslup ve anlam taşıyan âyetlerle biter.¹⁰⁶

Havâtimü's-Süver konusu iki yönden önemli görülmüş ve incelenmiştir. 1. Sûrenin lafız ve mana olarak nasıl sonlandığı; 2. Sûre sonunun, gerek dâhil olduğu sûrenin gerekse bir sonraki sûrenin başlangıç kısmıyla ne gibi münasebeti bulunduğu. Bu konulardan ilki belâgat, ikincisi münâsebâtü'l-âyât ve's-süver ilim disiplinleri çerçevesinde ele alınır. Bu açıdan Mutaffifin sûresini incelediğimizde, “İşte bugünde müminler kâfirlere gülerler. Koltuklara kurulup seyrederler. Kâfirler yapmış oldukları (günahların) mükâfatını buldular mı?” (83/34-36) âyetlerini görmekteyiz. Bu âyetlerde yapacaklarının yanlarında kar kalacağını sanarak gizliden başkaların hukukuna geçenlerin karşılaşacağı azaba dikkat çekilmektedir. Buna göre sûrenin başı ile sonu arasında üslup ve konu açısından net bir münasebet söz konusudur. Çünkü sûre; ticarete gizlice, çaktırmadan aldatıcı davranışlarda bulunup yaptığının yanında kâr kalacağını ve cezâ olarak bir karşılığının

¹⁰⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 180.

¹⁰⁶ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 182.

olmadığını sananları kınayarak ve tehdit ederek başlar, yaptıklarının âkıbetini hesap etmeden gizliden salih müminlerle alay ederek haklarını ihlal ederek tehdit ederek son bulmaktadır. Bir başka ifadeyle sûrenin başında; gizliden başkalarının hakkını kısıp azaltanlar tehdit edilirken, sûrenin sonunda gizliden müminlerin ırzına geçenler tenkit ve tehdit edilmektedir.¹⁰⁷

1.10. Fevâsilü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi

Kur'ân'ın fâsılları anlamına gelen Fevâsilü'l-Kur'ân terkinin birinci kelimesi Fevâsıl, Fâsıla'nın çoğuludur. Fâsıla, “fasl” kökünden türeyen sözlükte “ara, aralık, ayıran şey, bölme” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Kur'ân âyetlerinin son kelimesini ifade etmektedir. Âyetlerin son kelimesi, içinde bulunduğu âyet ile sonraki âyeti birbirinden ayırdığından ayırıcı anlamındaki fâsıla adını alırken bu kelimenin son harfine de el-harfü'l-fâsıl/fâsıla harfî denilmektedir.¹⁰⁸

Hangi kelime veya harfin fâsıla olduğunun nasıl bilinebileceği mevzusunda kaynakların Ca'berî (ö. 732/1332)'nin açıklamalarını dikkate aldığı görülmektedir. Ona göre fâsılayı bilmenin biri tevkîfî, diğeri kıyasî olmak üzere iki yolu vardır.¹⁰⁹ Birincisinde Hz. Peygamber'in fiilî sünneti esas alınır. Buna göre eğer rivâyetlerden, onun Kur'ân-ı Kerîm'i okurken her defasında aynı kelime üzerinde durduğu anlaşıyorsa o kelimenin fâsıla olduğuna hükmedilir; eğer aynı kelime üzerinde kimi zaman durduğu, kimi zaman da durmayıp geçtiği anlaşıyorsa bu durumda fâsılayı bilmenin yolu kıyas ve içtihadı başvurmaktır.¹¹⁰

Bir sûrenin fâsılası tek bir harf olabileceği gibi birden fazla da olabilmektedir. Muhammed el-Hasnâvî'nin tesbitine göre Kur'ân'daki fâsılların sayı açısından harflere nazaran dağılımı şöyledir: Nûn 3152, mim 742, râ 710, dal 308, yâ (harf-i med) 245, bâ 221, lâm 211, he 129, yâ 92, kâf 67, te 45, ayn 33, fâ 21, cim 20, tâ 19, ze 17, zâ 17, sîn 14, sâd 10, kâf 9, sâ 6, hâ 5, dad 4, şin 3, vav 3, zâl 2, ğayn 1.¹¹¹ Fâsılların çoğunu; tilâvete güzellik katan, ses zenginliğine sahip ve terennüme imkân sağlayan gunneli harflerle (nûn, mim) med (vav, yâ, elif) ve lîn harfleri (vav, yâ) ya da bunlara bitişik olanlar oluşturmaktadır.

Fâsılların oluşturduğu üstün ahenk, tenasüp ve insicam zihin ve gönüllerde derin bir tesir bırakır; bu nedenle âyetlerin hâfızada çok kolay yer etmesine ve Kur'ân'ın rahatlıkla ezberlenmesine destek olur. Şüphesiz bu özellik, ses ve söz uygunluğu, anlam bütünlüğüyle sadece ilâhî kelâma özgü bir güzelliştir.

Çalışmamızın konusu olan sûrenin fâsılası, Kur'ân'daki fâsılların sayı açısından birinci sırada yer alan nun/ن ile ikinci sırada yer alan م /mim harfleridir. Mim, sûrenin sekiz

¹⁰⁷ Bikâ'î, *Nazmü'd-Dürer*, c. 21, s. 334.

¹⁰⁸ Çetin, Abdurrahman – Topuzoğlu, Tefik Rüştü, “Fâsıla”, *DİA*, İstanbul: 1995, c. 12, s. 209.

¹⁰⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 3, s. 333.

¹¹⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 98.

¹¹¹ Muhammed el-Hasnâvî, *el-Fâsile fi'l Kur'ân*, Ürdün: Dârü Ammar, 2000, s. 296.

âyetin (5, 9, 12, 16, 20, 22, 24, 25 ve 27 âyetlerin) de fâsıla olurken nûn, geri kalan yirmi sekiz âyetle fâsıla olmuştur.

1.11. Üslûbü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffîfîn Sûresi

Sözlükte “tutulan yol, tarz, tavır” anlamındaki üslûb kelimesi¹¹² terim olarak sözün dizilmesinde ve lafızların seçilmesinde izlenen metodu ifade eder. Üslûbü'l-Kur'ân terimiyle kastedilen de gerek kelimelerin seçimi gerekse cümle yapısında Kur'ân'ın kendine özgü anlatım tarzıdır.¹¹³ Şüphesiz Kur'ân'ı Kerîm'in kendisine özgü bir üslubu vardır. Onun üslubu yazılan eserlerin üslubuna benzemediği gibi, diğer indirilen semavî kitapların üslubuna da benzemez.¹¹⁴

Kur'ân-ı Kerîm, söz sanatlarında maharet göstermenin revaçta olduğu ve edebî zevkin zirveye çıktığı bir dönemde inmiştir. Böyle bir ortamda Kur'ân daha ilk nâzil olduğu günden itibaren Arap yarımadasında görülen sözlü ya da yazılı anlatım şekillerinden farklılığıyla ve bilinen edebî türlerine benzememesiyle dikkat çekmiştir. Akaid ve ibadet esaslarından ahlâk prensiplerine, insanın psikolojik yapısından gayb âleminin özelliklerine, önceki toplulukların kıssalarından kevnî olaylara kadar birçok değişik konularda dikkat çekici ve etkili bir ifade tarzına sahip olmuş, inananlara ve inanmayanlara yönelik hitaplar farklı anlatımlarla ortaya konmuştur. Bazı âyetlerin tamamının ya da bir kısmının usanç vermeyecek tarzda tekrarlanması, bir kısım sûre başlarındaki hurûf-ı mukattaalar, anlatımda soru ve cevap yöntemine, yemin, istifham ve tekit gibi unsurlara yer verilmesi, darbimesel ve kıssalarla bazı prensiplerin ve metafizik hakikatlerin somut hale getirilmesi bu bağlamda zikredilebilir. Muhtevasıyla birlikte dili ve üslûbu açısından da Kur'ân'ın ayrı bir yapıya sahip olduğu muarızları tarafından da kabul edilmiştir.¹¹⁵

Doğrusu Mekkî ve Medenî sûrelerde ifade ve üslup açısından bir kısım farklılıklar söz konusudur. Mekke'de inen sûre ve âyetler genel itibarıyla kısa olurlarken Medenî âyet ve sûreler uzun olurlar. Mekkî âyetlerdeki üslup; vurgulu, şiirsel, vicdanları ve düşünceleri harekete geçiren tarzıyla dikkat çekerken Medenî sûrelerde nesir/düz yazı üslubu ön plandadır.¹¹⁶ Mekkî bir sûre olan Mutaaffîfîn Sûresi bu anlamda söz konusu Mekkî sûrelerin üslup özelliklerini genel olarak taşımaktadır.

Sûrenin tefsiri bölümünde ilgili âyetlerin dikkat çeken üslubuna değinileceğinden bu bölümde sûredeki üslûbü'l-Kur'ân'a örnek mahiyetinde bir kısım belağî inceliklere değineceğiz;

1- Berâatü'l-İstihlâl: Berâatü'l-İstihlâl, nazımda ve nesirde amaca ve içeriğe işaret eden kelime ve deyimlerin yardımıyla mevzuya ilgi çekici güzel bir üslûpla başlama

¹¹² İbnü'l Manzûr, *Lisanü'l Arab*, “slb” md. Beyrut: Dârü Sadır h. 1414, c. 1, s. 473.

¹¹³ Zürcânî, *Menâhil*, c. 2, s. 303

¹¹⁴ Cerraoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara: 1995, s. 159.

¹¹⁵ Mertoğlu, Mehmet Suat, ‘Üslûbü'l Kur'ân’ md. DİA, İst: 2012, c. 42, s. 382.

¹¹⁶ Karslı, İbrahim Halil, *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş*, s. 56.

sanatıdır.¹¹⁷ Nitekim Mutaaffî'nin Sûresi'nin veyl/ ويل ifadesiyle açışının yapılması, sûrenin ortalarında ve son kısmında içerdiği tehdidin işareti ve göstergesidir.¹¹⁸

2- **Kasr/hasr**: Belâgat açısından bir îcâz ve tekit türü addedilen Kasr: bir ifade içinde bir lafız veya lafızlar kümesinin diğer bir lafız veya lafızlar kümesine özel bir yolla tahsis edilmesini ve sadece onu belirtmesini ifade eder. Kasr sanatı sûrenin وما يَكْتَبُ بِهِ إِلَّا كُلٌّ مَعْتَدٍ (83/12) âyetinde bulunmaktadır. Âyetteki kasr kipi, en kuvvetli kasr yolu olan 'nefiy + istisna edatı' formudur. Bu kasr kipi, yargı gününü yalanlama niteliğinin haddi aşan, günaha saplananlara ve Kur'ân'a "öncekilerin masalları" diyenlere özgü olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁹

3- **Tenkir**: Sûrenin birinci ve onuncu âyetlerinde geçen veyl/ ويل kelimesindeki nekrelik/belirsizlik, korkutmak ve azabın büyüklüğünü ve korkunçluğunu vurgulamak içindir.

4- **Tibâk/Tezat**: Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî (ö. 626/1229)'den itibaren belagatte yeri belirlenip bedî' ilminde anlama güzellik katan sanatlardan kabul edilen tibâk (tezat) kısa bir sözde, bir beyit veya mısradaki gerçekten veya itibarî olarak aralarında bir tür karşıtlık bulunan iki ögenin zikredilmesidir.¹²⁰ Buna göre sûrenin ikinci âyetinin fâsılası يستوفون ile üçüncü âyetinin fâsılası يخسرون arasında tibâk sanatı vardır.¹²¹ Çünkü يستوفون tam/eksiksiz ölçmek anlamında iken يخسرون eksik ölçmek anlamındadır.

5- **İdmar makamında izhar**: İdmar makamında izhar; siyakın zamir kullanılmasını gerektirmesine rağmen bir nükteden ötürü zamir yerine zahir/açık ismin kullanılmasıdır.¹²² Bu belâgat sanatına sûrenin انْ الْأَبْرَارَ فِي نَعِيمٍ, ويل يومئذ للمكذِّبين (83/10) ve (83/22) âyetlerinde başvurulmuştur. Nitekim sûrenin 10. âyetindeki المكذِّبين/yalanlayanlar ile 7. âyetinde geçen الفجار/fâcirler ifadelerinden aynı insanlar kastedilmektedir. Dolayısıyla 10. âyetle لهم denilmesi gerekirken bu fâcirlerin yalanlayıcı kişiliklerine vurgu yapmak için للمكذِّبين denilmiştir. Yine, daha önce الْأَبْرَارَ ifadesi geçmesine rağmen sûrenin 22. âyetinde اِنَّهُمْ denilmesi gerekirken iyileri taltif etmek ve iyiliklerine dikkat çekmek için انْ الْأَبْرَارَ denilmiştir. Ayrıca sûrenin 34. âyetindeki الْكَافِرَ/inkâr edenler ifadesi ile öncesindeki âyetlerde söz konusu olan الَّذِينَ أٰجَرُوا الْمُؤْمِنِينَ/المُؤْمِنِينَ/inkâr edenler ifadesinden aynı kişiler kast edilmesine karşın bu âyetle مِنْهُمْ denilmesi yerine, mücrimleri inkâr/küfr nitelikleriyle yermek ve onların bu azaba iten sebebin inkârları olduğunu vurgulamak için مِنَ الْكَافِرَ denilmiştir.¹²³

6- **Mukâbele/Mesânî**: Edebî sanat türünden olan Mukâbele, bir söz içinde geçen iki veya daha fazla unsurdan sonra her birinin karşıtını yahut ilgilisini sırasıyla zikretmek

¹¹⁷ Hacımuftüoğlu, Nasrullah, "Berâat-i İstihlâl" md, DİA, İst. 1992, c. 5, s. 470.

¹¹⁸ İbni Âşûr, *et-Tahrir*, c. 30, s. 189.

¹¹⁹ İbni Âşûr, *et-Tahrir*, c. 30, s. 197.

¹²⁰ Durmuş, İsmail, "Tezat" md, DİA, İst. 2012, c. 41, s. 58.

¹²¹ Zühaylî, *Tefsirü'l Münir*, c. 30, s. 111.

¹²² 'Üseymîn Şeyh Muhamed b. Salah, *Üsülü'n fi't-Tefsir*, Kahire: Dârü'l Basire 2002, s. 301.

¹²³ İbni Âşûr, *et-Tahrir*, c. 30, s. 215.

üslubudur. Bu üsluptaki güzelliğin kaynağı karşıt veya uyuşan anlamlar arasındaki dizim armonisidir.¹²⁴

Söz konusu mukâbele/Mesânî sanatı; fâcirlerin âhiretteki durumunu anlatan, كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّين (83/7) âyeti ile iyilerin âhiretteki halini açıklayan, كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي سَجِّين (83/18) âyetinde bulunmaktadır. “Hayır! Doğrusu fâcirlerin kitabı Siccîn’dedir/ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي سَجِّين” ifadesinde yer alan “fâcirler/الْفَجَّار” ve “Siccîn’dedir/لَفِي سَجِّين” öncülleri, “Hayır! İyilerin kitabı İlliyyun’dadır/عَلِّيِّين كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي سَجِّين” ifadesinde yer alan “iyiler/الْأَبْرَار” ve “illiyyun’dadır/لَفِي عِلِّيِّين” ikincilleriyle karşı karşıya getirilmiştir.¹²⁵ Bu âyetlerde; “iyiler/الْأَبْرَار” ile “fâcirler/الْفَجَّار” kavramları birbirine zıt oldukları gibi, “Siccîn’dedir/لَفِي سَجِّين” ile “illiyyun’dadır/لَفِي عِلِّيِّين” ifadeleri de birbirlerinin aksidir.

7- **İtnâb.** İtnab; bir düşüncenin bir faydadan ötürü fazla sözlerle ifade edilmesi demektir. Sûrenin ikinci bölümünü oluşturan ve iyilerin mutlu âkıbetini anlatan âyetlerde itnâb sanatı dikkatleri çekmektedir.¹²⁶ Özellikle sûrenin yirmi ikinci âyetinden yirmi altıncı âyetine kadar âyetler pasajında bahtiyarların âhiretteki mutlu halleri detaylarıyla anlatılmaktadır. Bu itnabdaki fayda, yüce Allah iyilerin mutlu âkıbetini detaylıca tasvir etmekle kendilerini taltif etmesidir. Yoksa sadece sûrenin 22.âyeti, onların mutlu âhiret hayatını ifade etmek için yeterli olurdu.

8- **Teşbih-i Belîğ.** Sûrenin 25. âyetinde yer alan “وَجَنَّتُمْهُ مِنْكُمْ”/onun sonu misktir” ifadesinde, benzetme edatı ile benzetme yönü zikredilmeyerek teşbih-i belîğ yapılmıştır. Yani: Rahîk içeceği güzel koku ve hoşlukta misk gibidir.¹²⁷

9- **Tehdit ve teşvik:** Sûrenin birinci bölümünü oluşturan ve fâcirlerin âhiretteki kötü âkıbetini ve karakteristik özelliklerini anlatan 1-17. âyetlerinde tehdit üslubu hâkim iken sûrenin ikinci bölümünü teşkil eden iyilerin mutlu âkıbetini tasvir eden 18-36.âyetlerinde teşvik üslubu hâkimdir.

10- **Cinâs:** Bir belagat terimi olarak Cinâs, anlamları farklı, yazılış veya söylenişleri aynı yahut benzer olan kelimelerin nazımda ve nesirde bir arada kullanılması yoluyla yapılan söz sanatını ifade etmektedir.¹²⁸ Cinâs sanatı sûrenin 27. Âyetinde yer alan فَلْيَتَنَافَسْ ifadelerinde söz konusudur.¹²⁹ Nitekim âyette “tenafüs” masterından müştak fiil olan “يَتَنَافَسْ” kelimesiyle “yarışmak” anlamına gelen “tenafüs” masterından ism-i fâil olan “مَتَنَافَسُونَ” kelimesi arasındaki benzerlik, cinâsın bir türü olan cinâsü’l iştikaktır.

1.12. Münâsebâtü’l-Âyât ve’s Süver Açısından Mutaaffîfîn Sûresi

Sözlükte “iki şey arasındaki ilişki” anlamına gelen münâsebetin çoğulu ile âyet ve sûre kelimelerinin çoğulundan oluşan münâsebâtü’l-âyât ve’s-süver terkinde münasebet yerine aynı anlamda tenâsüb de kullanılmaktadır. Tefsir ilminde bu disipline “el-

¹²⁴ Durmuş, İsmail, “Mukâbele” md, DİA, İst. 2006, c. 31, s. 101.

¹²⁵ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’l Tefasir*, Kahire: Dârü’s-Sabunî, 1997, c. 3, s. 509.

¹²⁶ Sâbûnî, *Safvet*, c. 3, s. 509.

¹²⁷ Sâbûnî, *Safvet*, c. 3, s. 509.

¹²⁸ Kılıç, Hulusi-Yetiş, Kazım, “Cinas” md, DİA, İst: 1993, c. 8, s. 12.

¹²⁹ Sâbûnî, *Safvet*, c. 3, s. 509.

münâsebe beyne'l-âyet, et-tenâsüb beyne'l-âyet ve's-süver, tenâsübü'l-âyet ve's-süver, “Münâsebâtü'l-Kur'ân” da denilmektedir.

Söz konusu terim, âyetler ve sûreler arasındaki anlam ilişkisi anlamına gelmektedir. Münâsebât ve tenâsüb terimleri âyetler ve sûreler arasında icmal-tafsil, umumîlik-hususîlik, aklîlik-hissîlik vb. alâka çeşitlerinden biriyle veya sebep-müsebbep, illet-mâlûl, benzerlik-zıtlık gibi zihnî bağlarla mana irtibatını göstermek üzere kullanılmaktadır.¹³⁰

Âyetler ve sûreler arasındaki ilişkiler konusu mevcut Mushaf tertibinin tevkîfî olduğu görüşü¹³¹ ile âyet ve sûreleriyle Kur'ân'ın bir bütün oluşturduğu düşüncesi esas alınarak incelenmektedir.¹³² Diğer taraftan, nüzûl sebepleri Hz. Peygamber ve sahâbeden gelen rivâyetlere dayanırken âyetler ve sûreler arasındaki ilişkilere dair bilgilerin akla dayandığı belirtilmektedir.¹³³ Çünkü “Münâsebâtü'l-âyet ve's-süver” disiplinine dair görüşler, 10. yüzyılda ortaya çıkmış ve bu yöndeki açıklamalar daha çok dirâyet tefsirlerinde yer almıştır. Bu bağlamda münasebet ilmi, akla istinad eden bir husus olması hasebiyle dirâyet tefsirinin ilgi sahasına girmektedir.¹³⁴

Mutaffîfîn Sûresinin kendisinden önceki İnfitâr ve Tekvîr sûreleri, sonraki İnşikâk sûresi ile münasebetine baktığımızda söz konusu dört sûrenin arasında ciddi bir münasebetin olduğunu görmekteyiz. Söz konusu dört sûre de kıyamet gününden bahsetmektedir. Bununla birlikte bu sûreler, kıyamet gününde gerçekleşecek hadiselerin sırasına göre sıralanmıştır. Bir başka ifadeyle; bu dört sûre kıyamette gerçekleşecek hadiselerin seyrine uyumlu bir şekilde yerleştirmiştir. Mutaffîfîn Sûresi bu düzenlemede üçüncü sûre olarak yer almıştır. Tekvîr ve İnfitâr sûrelerinde değinilen hadiselerin hepsi kıyametin başlangıcında gerçekleşecek hadiselerdir. Mutaffîfîn Sûresinde “O gün insanlar âlemlerin rabbinin huzurunda dururlar” (83/6) şeklinde anlatılan uzun müddet mahşerde bekleme ve korkulu anların yaşama hadisesi ise kıyametin başlangıcının sonrasında gerçekleşmektedir. Mutaffîfîn Sûresinin akabinde gelen İnşikâk sûresinde ise kişilerin sicil kayıtlarının dağıtılması ve hesaba çekilmeleri zikredilir.¹³⁵

Sûreler arasındaki münasebet şekillerini şöylece sıralanabilir: a) Sûrenin konusu ile ismi arasındaki münasebet. b) Sûrenin baş tarafı ile sonu arasındaki münasebet. c) Sûrenin önceki sûreyle münasebeti. d) sûrenin son âyetiyle sonraki sûrenin ilk âyeti yahut ilk sûrenin sonundaki bazı âyetlerle müteakip sûrenin baş tarafındaki bazı âyetler arasındaki münasebet.¹³⁶ Bu ayrıntılardan sonra, önce sûre münasebetini söz konusu yukarıdaki şekilleriyle inceleyeceğiz sonra da âyetler arası münasebeti irdedeleyeceğiz.

1.12.1. Sûrenin Konusu ile İsmi'nin Münasebeti

Mutaffîfîn sûresinin isimleriyle ilgili detaylara ilgili bölümde daha önce değinmiştik. Sûrenin işlediği ana konusu/ana teması âhîret inancı olsa da sûrede bu ana temadan

¹³⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 35.

¹³¹ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 38.

¹³² Gökkır, Bilal, *Meryem Sûresi Tefsiri*, s. 16.

¹³³ Gökkır, Bilal, *Meryem Sûresi Tefsiri*, s. 37.

¹³⁴ Yılmaz, Mehmet Faik, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet*, Ankara: DİB. Yay. 2009, s. 2.

¹³⁵ Havva Sait, *el-Esâs fi't-Tefsir*, c. 11, s. 6419.

¹³⁶ Yılmaz, Mehmet Faik, ‘Münâsebâtü'l-Âyet ve's-Süver’ md. DİA, İst: 2006, c. 31, s. 569.

kopmadan, ölçüde ve tartıda dürüstlükten sapanların eleştirisi, âhireti inkâr edenlerin cezâsı, salih müminlerin mükâfatı ve müminlerle alay edenlerin âkıbeti gibi farklı konulara dikkat çekilmiştir. Sûrenin ismini aldığı konu ise ölçüde ve tartıda hile ile başkasının hakkından kısmak anlamına gelen tatfif konusudur. Sûre ismini aldığı söz konusu konuya ilk üç âyetinde yer vermektedir. Akabinde bu onur kırıcı çirkin tatfif eylemine başvurma sebebinin, dirilişe ve diriliş gününe inanmamak olduğunu çarpıcı bir şekilde açıklamaktadır.

1.12.2. Sûrenin Başı ile Sonunun Münasebeti

Mutaffifin Sûresi, “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar ki; insanlardan ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam, onlara ölçüp veya tartıp verdikleri zaman ölçü ve tartıyı eksik yaparlar” âyetleriyle başlarken, “İşte bu günde müminler kâfirlere gülerler. Koltuklara kurulup seyrederler. “Kâfirler yapmış oldukları (günahların) mükâfatını buldular mı?” âyetleriyle son bulmaktadır.

Sûrenin başı ile sonu arasında net bir münasebet söz konusudur. Çünkü sûre; ticarete aldatıcı davranışlarda bulunup yaptığının yanında kar kalacağını, cezâ olarak bir karşılığının olmadığını ve hesap gününün olmayacağını sananları kınayarak ve tehdit ederek başlar, yaptıklarının âkıbetini hesap etmeden gizliden salih müminlerle alay ederek hukukuna geçenleri tehdit ederek son bulmaktadır. Bir başka ifadeyle sûrenin başında; gizliden başkalarının hakkını kısıp azaltanlar tehdit edilirken, sûrenin sonunda gizliden müminlerin hukukuna geçenler tenkit ve tehdit edilmektedir.¹³⁷

1.12.3. Sûrenin Önceki Sûre/İnfîtâr ile Münasebeti

Mutaffifin Sûresi, İnfîtâr sûresi ile İnşikâk sûresi arasında yer almaktadır. Söz konusu iki sûre gerek üslup açısından gerekse âhiret inancı konusunu işlemeleri açısından ortak özellikleri söz konusudur. Mutaffifin Sûresinin, birçok açıdan kendisinden önceki İnfitâr sûresiyle münasebeti söz konusudur. Bunları birkaç maddede sıralayabiliriz:

a. İnfîtâr sûresinde “oysa sizi gözetleyen muhafızlar, değerli yazıcılar var.” (82/10-11) âyetlerinin gereği itibarıyla, küçük bile olsa her bir eylemin karşılıksız kalmayacağını ve kaybolmayacağı bildirilirken Mutaffifin Sûresinin ilk âyetleri (1-3), en büyük günahlardan ölçüde ve tartıda aldatmanın ve adâletten sapma eyleminin cezâsı bildirilmektedir. Sûrenin ilk âyetlerinde ticarete aldatıcı eylemlerde bulunanlara yapılan bu tehdidin ardından, “onlar o büyük gün için tekrar diriltileceklerini zannetmiyorlar mı?” (83/4-5) denilmektedir. Akabinde âyetler, sûrenin ilk âyetlerine uyumlu bir bağlam örgüsü içinde sûrenin sonuna kadar tehdit üslubuyla devam etmektedir.¹³⁸

b. İnfîtâr sûresinde kıyametin bir kısım alamet ve hallerinden bahsedilirken Mutaffifin sûresinde geçici dünya hayatını ebedi hayata tercih eden, ölçüde ve tartıda hileye

¹³⁷ Bîkâ’î İbrahim b. Ömer, *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver*, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye ty. c. 21, s. 334.

¹³⁸ Sakafî, *el-Burhân*, s. 358-359.

başvurma gibi aşağılık bir eylemde bulunacak kadar dünya sebeplerine düşkün olma konusunda didinenler kınanmaktadır.¹³⁹

c. İnfîtâr sûresinde; bahtiyarlar, bedbahtlar ve yargı günü anlatılırken Mutaffifin sûresinde malın artmasına hemen hemen pek faydası olmayan bir hile ile haklardan çaktırmadan azıcık kısmak gibi insan onuruna yakışmayan günahı işleyenlere hazırlanan cezâ zikredilmektedir.¹⁴⁰

d. İnfîtâr sûresinde genel olarak zikri geçen yalanlayanların durumu, Mutaffifin sûresinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır.¹⁴¹ Buna göre iki sûre arasındaki münasebet, önceki sûrede kısaca temas edilen konuların arkasından gelen sûrede geniş bir şekilde ele alınmıştır. Buna göre iki sûre arasındaki münasebet, İcmal-tafsil münasebetidir.

e. İnfîtâr sûresinde “oysa sizi gözetleyen muhafızlar var.” (82/10) anlamındaki âyet ile yazıcı meleklerden bahsedilirken Mutaffifin sûresinde yazıcı meleklerin kayıt altına aldıklarının İlliyyîn’de veya Siccîn’de olduğu bildirilmektedir.¹⁴²

f. İnfîtâr sûresinin “O gün kimse kimseye hiçbir fayda sağlayamayacaktır. O gün buyruk, yalnız Allah’ındır” son âyeti, kıyamet gününde kimsenin kimseye fayda verme imkânına sahip olmadığı ve o günün bütün hükümlerinin Allah’a ait olduğu bir gün olduğunu açıklamaktadır. Bu açıklama günahkârlar için büyük tehdit gerektirmektedir. Mutaffifin sûresi de bu konuya ve üsluba uygun olarak tehdit ve kınama üslubuyla başlamaktadır.¹⁴³

1.12.4. Sûrenin Sonraki Sûre/İnşikâk ile Münasebeti

a. Mutaffifin sûresi, inançsız günahkârların amel kayıtlarının Siccîn’de, salih müminlerin ise İlliyyîn divânında korunduklarından söz ederken, İnşikâk sûresinde bu sicillerin sahipleri tarafından nasıl alınacağını anlatır ve sağ elden alınmasının mutlu âkıbetin, arkadan alınmasını ise kötü âkıbetin göstergesi olduğunu bildirmektedir.

b. Mutaffifin sûresi “Onlar; insanların, âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?” (83/4-6) âyetlerinde Allah’ın huzurunda divân durulacak büyük güne dikkatleri çekmektedir. İnşikâk sûresi ise “Gök yarıldığı, Rabbine kulak verip boyun eğecek hale getirildiği zaman, yer dümdüz edildiği, içinde bulunanları atıp boşaldığı ve Rabbin dinleyip O’na hakkıyla itaate mecbur kılındığı vakit” (84/1-4) âyetlerinde göğün yarılmışından, yerin düzleşmesinden ve içini boşaltmasından söz ederek bu büyük günü tanıtmaktadır.¹⁴⁴

¹³⁹ Nisabûrî Nizamüddin, *Ğaraib’ül Kur’ân ve Rağaib’ül Furkan*, thk. Şeyh Zekeriyya Umeyrat, Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, h. 1416. c. 6, s. 462.

¹⁴⁰ Âlûsî, *Rûhü’l-Meânî*, c. 15, s. 273; Havva Sait, *el-Esâs fi’t-Tefsir*, c. 11, s. 6419.

¹⁴¹ Âlûsî, *Rûhü’l-Meânî*, c. 15, s. 273.

¹⁴² Suyûtî Celalüddin Abdurrahman, *Esrârü Tertibi’l-Kur’ân*, Dârü’l-Fazile, c. 1, s. 155; Merâğî Ahmed B. Mustafa, *Tefsirü’l Merâğî*, Mısır: Matbaatü Mustafa el-Halebî 1946, c. 30, s. 71.

¹⁴³ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 82.

¹⁴⁴ Sakafî, *el-Burhân*, s. 360.

1.12.5. Sûrenin Âyetler Arası Münâsebeti

Mutaffifin sûresi aslında iki bölümden oluşmaktadır. Ticarete aldatıcı davranışlarda bulunan, hesap gününe inanmayan ve günahlarından kalpleri paslanan fâcirlerin Kötü âkıbetlerini bildiren ilk bölüm (83/1-17) ile salih, erdemli müminlerin mutlu âkıbetini tasvir eden ikinci bölüm (83/18-36). Bu iki bölüm arasındaki münasebet birbirlerine zıt ve karşıt olma münasebetidir. Çünkü iki bölümde de anlatılan sınıflar; ahlâk, inanç, sicil arşivlerinin yeri, karakter, haddini bilme, gönül temizliği, kavuşacakları karşılık, varacakları yer ve âhiretteki pozisyonları açısından birbirine karşıttırlar.

Birinci bölüm de kendi içinde iki bölümden oluşmaktadır. Hesap gününe inanmayan ve bu nedenle hile ile aldatan inançsızları kınayan birinci bölüm (83/1-6) ile bu fâcirlerin karakteristik özelliklerini, kötü âkıbet ve acı azaplarını bildiren ikinci bölüm (83/7-17). İkinci bölümde birinci bölümde anlatılan inançsızların karakterlerine, psikolojik yapısına ve âhiretteki âkıbetlerine değinilmektedir.

Sûrenin ilk bölümlenmesinde ikinci bölüm diye değerlendirdiğimiz erdemlilerin âhiretteki mutlu âkıbetini tasvir eden kısım ise tek bölümden oluşmaktadır. Ancak sûrenin son kısmında yer alan 29-33. âyetleri, erdemlilerin, mücrimlerin aldığı azaba sevinip onlara gülmeleri ve onlarla alay etmeleri anlatılırken bu münasebetle istidrad olarak mücrimleri bu azaba iten sebebe değinilmek üzere gelmiştir.

Sûredeki söz konusu âyet grupları/bölümleri arasındaki münasebeti zikrettik. Şimdi ise birbirini takip eden âyetlerin arasındaki münasebete değineceğiz; sûrenin 1. âyetinde ölçü ve tartıda hile yapanlar kınanır ve tehdit edilir. 2-3. Âyette, sûrenin ismini kendisinden aldığı, birinci âyetinde geçen Mutaffifin kelimesi ya sıfatlarını açıklamaktadır veya onların ve/ya azabını hak etmelerine neden olan taffif eyleminin mahiyetini açıklamaktadır.¹⁴⁵ Mutaffifin diye nitelendirilen kimselerin bir malı veya ürünü satın alırken ölçü ve tartıyı tam yaptıkları, başkalarına satarken bunu eksik bıraktıkları ifade edilir. 4. Âyette kişileri bu tür davranışlara sevk eden en önemli faktörün, onların ölümden sonra tekrar dirilme gerçeğine inanmamaları ve o büyük günde yargılamayı ciddiye almadıkları olduğu belirtilir. 5. Âyette söz konusu dirilişin büyük ve önemli bir hesap günü için olacağı anlatılmak sûretiyle bu dirilişin illetine ve sebebine değinilir. 6. Âyette ise bir önceki âyette geçen önemli gününün öneminin nedeni açıklanır ve o günün öneminin, bütün insanların huzûr-i ilâhîde divân duracakları bir gün olmasından kaynaklandığı vurgulanır.

7. Âyette önceki âyetlerde geçen söz konusu ticarete aldatıcı davranışta bulunanların öldükten sonra dirilişin olmadığına dair inançlarının doğru olmadığı net ve kesin bir dille açıklanmış ve gerek aldatma yoluyla gerekse başka bir yolla aldırmandan günah işleyen genel fâcirlerin yaptıklarının kayıt altına alınıp Siccîn arşivinde korunduğu bildirilmiştir. 8. Âyette amel kayıtlarının korkunçluğunu göstermek için Kur'ân'ın sık kullandığı istifham üslubuna başvurularak Siccîn'in ne olduğu sorulmaktadır. 9. Âyette ise bu sorunun cevabı verilerek Siccîn'in yaptıklarının net bir şekilde kayıt altına alındığı bir

¹⁴⁵ Alûsî, *Rûhü'l-Meâni*, c. 15, s. 273.

sicil arşivi olduğu vurgulanmaktadır.¹⁴⁶ 10. Âyette; alış-verişte aldatan günahkârların aslında inkârcı olduklarına vurgu yapılmakta ve bu inkârlarından ötürü hak ettikleri azapla uyarılmaktadırlar. Ayrıca 10. âyetin insanların Âlemlerin rabbinin huzurunda durduğu güne vurgu yapan 6. âyetle ilişkili olduğu ve aralarındaki cümlelerin ise ara cümle olduğu da düşünülebilir.¹⁴⁷

11-14 âyetler grubunda ise ahlâkî çöküntü içindeki inkârcıların duygu ve inanç dünyaları ve karakterleri deşifre edilmektedir. Bu âyetler grubunda bütünüyle dini ve dinî değerleri yalan sayanların; 11. âyette hesap gününü inkâr eden, 12. âyette günaha saplanıp haddi aşan, 13.âyette Kur'ân'ın âyetlerine "eskilerin masalları" yakıştırmasını yapan, 14. âyette ise işledikleri günahlardan ötürü gerçekleri idrak etmeyen kör bir karaktere sahip oldukları açıklanmaktadır.

Daha önceki âyetlerde anlatılan aldatan inkârcıların âhiretteki âkıbetinden söz eden 15-17. âyetler grubunun 15. âyetinde, âhirette rablerinden mahrum olacakları, 16. âyette alevli ateşe yaslanacakları, 17. âyette ise "İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!" diye alaya konu edilecekleri bildirilmektedir.

Sûrenin ikinci bölümünü oluşturan, salih ve erdemli müminlerin mutlu âkıbetini tasvir eden 18-36. Âyetler grubuna gelince; sûrenin 18. âyetinde hesap günü inancını taşıyan, bütün yaptıklarının bir hesabı olduğu kanaatinde olan ve bu nedenle her türlü aldatmadan ve günahdan uzak duran erdemlilerin Ebrârın amel defterlerinin İlliyyîn arşivinde korunduğu bildirilmiştir. 19. âyetinde amel kayıtlarının yüceliğini göstermek için Kur'ân'ın sık kullandığı istifham üslubuna başvurularak 18. Âyette geçen İlliyyîn'in ne olduğu sorulmakta ve İlliyyîn'in tasavvur edilemeyecek kadar yüce olduğu vurgulanmaktadır. 20. âyette ise bu sorunun cevabı verilerek İlliyyîn'in, iyilerin yaptıklarının net bir şekilde kayıt altına alındığı bir sicil arşivi olduğu ve dünyada yaptıkları iyiliklerini âhirette karşılarında, muhafaza edilmiş, hasarsız, tastamam bulacaklarını vurgulanmaktadır. 21. âyette Ebrârın sicil arşivinin Allah'a yakın kimselerin görececeklerini bildirmektedir.

Ebrâr'ın âhirette kavuşacağı nimetleri tasvir eden sûrenin 22- 28. âyetler grubuna gelince; 22. âyette iyilerin varacağı yerin Neim cenneti olacağı, 23. âyette cennette nimetler içinde tahtlar üzerinde etrafı seyredecekleri, 24. âyette verilen nimetlerden son derece mutlu oldukları yüzlerinden okunduğu bildirilmektedir.

Cennette Ebrâr'a ikram edilecek içeceği ve özelliklerini tasvir eden sûrenin 25-28.âyetler grubunda; 25. âyette kendilerine kapağı mühürlü halis bir içecek içirileceği bildirilmiştir. 26. âyette bir önceki âyette geçen Rahîk şarabının ikinci özelliği olarak son içimi misk gibi kokan ve imrenilmesi ve yarışılması gereken bir içecek olduğuna değinilmiştir. 27. âyette Rahîk'in 3.özellğine değinilerek karışımının Tesnîm'den olduğu, 28. âyette ise bir önceki âyette geçen Tesnîm'in Mukarrabûn'un içeceği bir kaynak olduğu açıklanmıştır.

26. âyetin son kısmında yer alan وفي ذلك فليتنافس المتنافسون cümlesi, önceki ve sonraki âyetlerde anlatılan saf şarabın nitelikleri arasında geçen bir ara/mutariza cümledir.

¹⁴⁶ Şeyh Müsâ'id Tayyar, *Tefsirü Cûzi Amme*, Dammam: Dârü İbni'l Cevzî, h.1430, s. 87.

¹⁴⁷ İbn el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, c. 4, s. 415.

Sonraki nitelikleri açıklamaya geçmeden önce, tam bu misk kokusunun duyulduğu anda ona imrendirecek bir üslûpla bu konuda yarışa teşvik yapmak için arada zikredilmiştir.¹⁴⁸

Aldatan, âhireti yalanlayan, günaha dalıp haddi aşan ve her türlü ilâhî öğretiyi inkâr eden mücrimleri kötü âkıbete sevkeden dünyadaki yaptıklarının bir kesitini konu edinen 29-33. âyetler gurubunda; 29. âyetle suçu ve günahı âdeta hayat tarzı kılan inkârcıların iman edenlere gülerek kendileriyle alay etikleri bildirilmiştir. 30. âyetle iman edenlere yaptıkları ikinci bir hakaret olarak onların yanlarından geçerlerken birbirlerine kaş göz işareti yaparak alay ettiklerine değinilmiştir. 31. âyetle kendi kafadarlarının yanına keyifle döndükleri ve müminlerle alay ettikten sonra âdeta zevkten dört köşe oldukları açıklanmıştır. 32. âyetle nankör inkârcıların müminlere yönelik hakaret cümlelerini sarfederek müminleri gördüklerinde “şüphesiz bunlar sapıtmışlardır” dediklerini, 33. âyetle ise müminleri sapıklıkla suçlayan inkârcıların bu yaptıkları kınanarak onların müminleri gözetleyici olarak gönderilmedikleri bildirilmektedir.

Bir bütün olarak sûrenin ele aldığı iki zümrenin âhiretteki durumlarının dünyadaki durumlarına göre pozisyon değiştireceğini vurgulayan 34-36. âyetler grubunda ise; 34. âyetle o büyük günde dünyadaki durumlarının tersine inananların kâfirlerin düştüğü duruma gülecekleri bildirilmiştir. 35. âyetle koltuklara kurularak azap içindeki kâfirlerini seyredeceklerine, 36. âyetle ise müminlerin, “kâfirler dünyada yaptıkları suç ve günahların mükâfatını buldular mı?” diyerek kendileriyle alay edeceklerine değinilmiştir.

1.13. Sûredeki Kıraât Farklılıkları

Sözlükte ‘okuma’ manasına gelen kıraât, terim olarak “bir kelime üzerinde med, kasr, hareke, sükûn, nokta ve îrab yönünden meydana gelen değişiklik, kıraât imamlarından birinin Kur’ân okuma hususunda diğerlerinden farklı bir yol izlemesi” anlamlarına gelmektedir.¹⁴⁹ Kıraât ilmi ise; Kur’ân’ın iniş dönemindeki okunuş tarzını belirleme ve onu orijinal biçimiyle aktarmak gayesiyle ortaya çıkan bir disiplindir. Bu gaye çerçevesinde teşekkül eden çabalar erken dönemden başlayıp günümüze dek sürmüştür.¹⁵⁰

İbnü’l-Cezerî kıraât ilmini; “Kur’ân lafızlarının eda biçimini ve söz konusu eda şeklindeki ihtilâhları râvilerine isnat ederek bilmektir” tarzında tanımlamıştır.¹⁵¹ Zerkeşî ise Kur’ân’ın ve kıraâtlerin mahiyetine vurgu yaptığı açıklamasında şu ifadelerle yer vermektedir: “Kur’ân ve kıraâtler birbirinden farklı şeylerdir. Kur’ân; beyân ve icaz için Muhammed (s.a.v.)’e indirilen vahiydir. Kıraât ise söz konusu vahyin kelimelerinde, harflerinin yazılışında, tahfif, teskîl vb. konulardaki ihtilâhtır.”¹⁵²

Kıraâtlerin kaynağı mevzusunda net bir fikir birliği söz konusu değildir. Bunun esas sebebi: kıraâtlere kaynaklık yapan ‘yedi harf’ meselesinin açık olarak izaha kavuşmamış

¹⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 77.

¹⁴⁹ Zürcânî, *Menahilü’l-İrfan*, c. 1, s. 412; Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 102.

¹⁵⁰ Maşalı, Mehmet Emin, *Tarih ve Temel Meseleleriyle Kıraât İlmi*, Ankara: Otto 2016, s. 9.

¹⁵¹ İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-Mükriîn ve Mürşidü’t-Talibin*, Beyrut: 1999, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, s. 9.

¹⁵² Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 318.

olmasıdır. Nitekim birçok rivâyette Kur'ân kıraâtinde yedi harf olgusundan bir ruhsat olarak söz edilmektedir. Fakat yedi harf kavramından irâde edilen anlamı izaha kavuşturur mahiyette Hz. Peygamberden nakledilen bir rivâyetin olmayışı, yedi harf kavramının müteşâbihat türünden sayılmasına sebep olmuştur.¹⁵³

Bir grup İslâm âlimi yedi harf kavramını yedi kıraât şeklinde açıklamışlarsa da ittifak edilen düşünce yedi kıraât olmadığı yönündedir.¹⁵⁴ Kıraâtlerin doğuşu konusunda dikkate alınan görüşe göre; sahâbe Hz. Muhammed (s.a.v.)'den Kur'ân'ı Kerîm'i değişik düzeylerde öğrenmişlerdir. Onların söz konusu farklı düzeyde öğrendikleri tabiûna, tabiûndan öğrencileri vasıtasıyla Kıraâtlerin tasnif dönemine ulaşmıştır. Fakat rivâyetteki farklılık Kur'ân'ın nuzûlündeki yedi harf sınırları içerisinde sürdürülmüştür.¹⁵⁵

Kıraâtlerin teşekkülü hicrî II. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde ciddi mesafeler kat edilerek kıraât vecih ve rivâyetlerinin kârilerine nisbetine, sahih ve şaz kıraâtlerin tesbitine başlanmıştır.¹⁵⁶ Ehlişünnet ulemasının görüşüne göre kıraâtler, kıraât imamlarının içtihatları gereğince değil, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in okuyuşuna uygun oluşmuş ve saadet asrından bu güne kadar tevatür tarikiyle ulaşmıştır.¹⁵⁷ Dolayısıyla bir kıraâtın sahih olabilmesi için kaynakların ittifakı, sahih ve bitişik (muttasıl) bir senet ile Hz. Peygambere dayanması ve Hz. Osman'a isnat edilen Mushaf'ın resm-i hattına uyması icap etmektedir.¹⁵⁸

Çalışmanın bu kısmında Muttasıl Sûresinde söz konusu kıraât farklılıkları zikredilecektir. kıraât farklılıkları, anlama da etkisi açısından âyetlerin tefsiri sırasında ehemmiyet kesp etmektedir. Söz konusu araştırma sırasında bu konuda yazılan klasik çalışmalardan yararlanılacaktır.

3. Âyet: Kıraât âlimlerinden Hamza, âyeti “كالوا هم او وزنوا هم يخسرون” şeklinde, munfasıl zamirleri iki fiilin faileri olan muttasıl و zamirlerini tekid edici şekilde okumuştur.¹⁵⁹ Ebû Ubeyde'nin rivâyet ettiğine göre; “İsâ b. Ömer âyetteki bu ifadeyi iki ayrı kelime kabul ederek “كالوا/ölçerek verdiklerinde” ile “وزنوا/tartarak verdiklerinde” lafızlarında vakıf yapar daha sonra “هم/onlar eksik verirler” ifadesi ile iptida ederdi.”¹⁶⁰ Söz konusu iki kıraât âliminin dışındaki bütün kıraât âlimleri, هم zamirini كالو ve وزنو fiillerine bitişik, mansub maful zamiri olarak okumuş ve ve fiiller üzerinde vakıf yapmamışlardır. Doğrusu كالو ve وزنو fiillerinden sonra elifin yazılmamış olması, zamirinin bitişik meful

¹⁵³ Maşalı, *Tarih ve Temel Meseleleriyle Kıraât İlmi*, s. 13.

¹⁵⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 161; Zürkânî, *Menahil*, c. 1, s. 173; ¹⁵⁴ Kattân Mennâ' b. Halil, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Riyad: Mektebetü'l Meârif, 2000, s. 180.

¹⁵⁵ Zürkânî, *Menahil*, c. 1, s. 227.

¹⁵⁶ Demirci, Muhsin, *Kur'ân Tarihi*, İst: 2012 Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s. 158.

¹⁵⁷ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 318; Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 162; Zürkânî, *Menahil*, c. 1, s. 174; Dağdeviren Alican, *Kıraâtlerin Kur'ânîyeti Meselesi*, Kur'ân ve Kıraâtî Sempozyumları Kitabı, sakarya: 2000, s. 183.

¹⁵⁸ Zürkânî, *Menahil*, c. 1, s. 230; Kattân Mennâ', *Mebâhis*, s. 179.

¹⁵⁹ Abdüllatif Hatîb, *Mu'cemü'l-Kıraât*, Dâru Sa'deddîn Dimaşk: 2000, c. 10, s. 343.

¹⁶⁰ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 209; Kurtûbî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 250.

zamiri olduğuna dair en açık delildir.¹⁶¹ Ayrıca Arap dilinde “senin için tarttım ve senin için ölçtüm” anlamında وَرَزْتُكَ ve كُنْتُكَ¹⁶² denilmektedir.

6. Âyet: “يوم” ifadesini Ebû Muaz “يوم” şeklinde cer ile okumuştur. Bu durumda önceki âyette geçen “ليوم عظيم” ifadesinden bedel olmaktadır. Zeyd b. Ali ise “يوم” şeklinde damme ile okumuştur. Bu durumda mahzûf bir mübtedaya haberi olmaktadır. Böylece âyetin takdiri “ذلك يوم” şeklindedir.¹⁶³

7. Âyet: Ebû Amr ve Yakub ر harfini ل harfine idğam ederek “الفجار لفي” şeklinde okumuşlardır.¹⁶⁴

13. Âyet: Hasan, âyeti istifham hemzesiyle “أئذا” şeklinde okumuştur. Bir başka rivâyette Hasan âyeti istifham-ı inkârı olarak medd/uzatarak “أئذا” şeklinde okumuştur.¹⁶⁵ Âyette yer alan “تتلى” ifadesini cumhur müenneslik ta’sı ile okurken, Hasan, Sülemî, Ebû Semmâk ve çeşitli kurrâlar, naib fail mecazi müennes olmasından hareketle “يتلى” şeklinde okumuştur.¹⁶⁶

14. Âyet: “بل ران” ifadesini Hafs, sekte ile okurken, diğer kıraât âlimleri imâle ile okumuşlardır.¹⁶⁷ Lam harfinin izharı ile okuyan kıraât âlimleri de mevcuttur.¹⁶⁸

24. Âyet: Ebû Cafer, Yakub ve Şeybe, âyette yer alan “تعرف” kelimesini ت harfinin dammesi ر harfinin fethası, “نضرة” ifadesini de damme ile okumuştur.¹⁶⁹ Bir başka ifadeyle söz konusu fiili meçhul fiil kalıbıyla, نضرة kelimesini ise naib fail olacak şekilde merfu okumuştur. Buna göre söz konusu âyetin manası, “yüzlerinde ni’metin sevinç ve parıltısı fark edilir” şeklindedir. Geri kalan kıraât âlimleri ise ت’nin fethası ر’nin kesrası ve نضرة ifadesini de nasb ile okumuştur.¹⁷⁰ Bu kıraâte göre söz konusu âyetin manası “yüzlerinde ni’metin sevinç ve parıltısını fark edersin” şeklinde olur.

26. Âyet: “خاتمه” kelimesini Kisâî “خاتمه” şeklinde خ harfinin fethası ve elif ile okumuştur.¹⁷¹ Geri kalan kıraât âlimleri ise خاتمه şeklinde خ harfinin kesresi ve ت harfinden sonra elif olacak şekilde okumuştur. خاتم ve خاتم lafızları farklı olsa bile mana açısından birbirine yakındırlar. Ancak خاتم kelimesi isim, خاتم ise mastardır.¹⁷² Sonuç

¹⁶¹ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 209.

¹⁶² Şevkanî, *Fethü’l-Kadîr*, c. 5, s. 529.

¹⁶³ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 344.

¹⁶⁴ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 345.

¹⁶⁵ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 346.

¹⁶⁶ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 346; Şevkanî, *Fethü’l-Kadîr*, c. 1, s. 297.

¹⁶⁷ Ebû’l-Hayr Muhammed Dimeşkî İbnü’l-Cezerî, *En-Neşr fi’l-Kıraât’il-aşr*, Beyrut: Dârü’l Kütüb’il-İlmiyye t.y. s. 399; Ali b. Ahmed Bağdâdî Sıbtü’l-Hayyât (ö.541/1146), *el-Mübhic fi’l-Kıraâtî’s-Seman ve Kıraâtî A’mes ve İbni Muhaysin ve İhtiyâri Halef ve’l-Yezidî*, thk. Abdulazîz b. Nâsır, Riyad: Câmiatü’l-İmam Muhammed b. Su’udî’l-İslâmiyye 2008, c. 2, s. 805.

¹⁶⁸ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 346.

¹⁶⁹ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 209; Şevkanî, *Fethü’l-Kadîr*, c.1, s. 296.

¹⁷⁰ İbnü’l-Cezerî, *En-Neşr fi’l-Kıraât’il-aşr*, s. 399; Ahmed el-Bağdadî, *el-Mübhic*, c. 2, s. 805; Kâdî Abdülfettâh, *Budûr’uz Zâhire fi’l-Kıraâtî’l-A’sri’l-Mütevâtire min Tarîki eş’Şâtibiyye ve’d-Durâ*, Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Arabi: t.y. s. 339; Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 350.

¹⁷¹ İbnü’l-Cezerî, *En-Neşr fi’l-Kıraât’il-aşr*, s. 399; Ahmed el-Bağdadî, *el-Mübhic*, c. 2, s. 805; Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 350; Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 211.

¹⁷² Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 209.

itibariyle خاتم ve خاتم kelimeleri, ya bir şeyin sonu veya bir şeyi kapatıp mühürlemek anlamındadırlar.¹⁷³

28. Âyet: Âyette yer alan “يُشْرَبُ بِهَا” ifadesini Ebû Amr ve Yakub ب harfinin ب harfine idğamı ile okumuştur.¹⁷⁴

31. Âyet: Hamza ve Kisâî âyeti ه ve م harflerinin dammesi ile “اهْلُهُمْ انْقَلَبُوا” şeklinde okumuştur.¹⁷⁵ Hafs ve Ebû Cafer, “فَكَيْهِنْ” ifadesini ف harfinden sonra Elif’in hazfı ile okurken diğer kıraât âlimleri Elif ile “فَكَيْهِنْ” şeklinde okumuşlardır.¹⁷⁶ Mana açısından فَكَيْهِنْ ile فَاكَيْهِنْ aynı anlama gelmektedirler.¹⁷⁷ Nitekim Ferrâ, söz konusu iki kelimenin iki ayrı lügat olduğunu söylemektedir. Ancak bütün bunlarla beraber ince de olsa bir fark söz konusudur. Çünkü فَكَيْهِنْ ifadesi sıfat-ı müşebbehe olduğundan devam anlamına ifade etmektedir. Buna göre inkârcılar inananlara yaptığı alaydan sonra sürekli sevindikleri ifade edilmiş olur.

36. Âyet: Cumhur ulema âyeti ل harfinin izharı ile “هَلْ تَوْبٌ” şeklinde okumuştur. Ancak Hamza, Kisâî, İbn Muhaysin ve bazı kıraâtçılar ل harfinin ث harfine idğamı ile “هَلْ تَوْبٌ” okumuştur. Bu okunuşun yazılışı “هَتُّوبٌ” şeklindedir. Ahfeş âyet hakkında “dileyen idğam eder, dileyen izhar eder” şeklinde görüş bildirerek iki vechin de caiz olduğunu aktarmıştır.¹⁷⁸

1.14. Vucûh ve Nezâir Açısından Mutaaffîfîn Sûresi

Vücûh; bir kelimenin çeşitli yerlerde kullanıldığı farklı manaları ifade etmektedir. Nezâir ise farklı kelimelerin çeşitli yerlerde aynı manada kullanılmasıdır.¹⁷⁹ Kur’ân âyetlerinde bir kelimenin farklı manalarda kullanılması veya farklı kelimelerin aynı anlamı ifade etmesi onun i’câzı olarak kabul edilmiştir.¹⁸⁰

Ulûmu’l-Kur’ân içerisinde yer alan önemli ilmi alanlardan biri de vücûh ve nezâir’dir. Bu alana dair günümüze ulaşan ilk eser Mukâtil b. Süleyman’ın *el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Azîm* adlı eseridir. Mukâtil, bu eserin girişinde “Kur’ân âyetlerinin vücûhlarını bilmeyen fakih olamaz” rivâyetine yer vermiştir.¹⁸¹ Söz konusu eser, alanın en önemli eserlerinden biri olmasının yanı sıra tarihî bir öneme de sahiptir. Mukâtil b. Süleyman bu eserinde Mutaaffîfîn Sûresinin iki âyetine yer vermiştir.

Çalışmamızın bu bölümünde Mutaaffîfîn Sûresi vücûh ve nezâir açısından tahlil edilecektir. Günümüze ulaşan en eski tefsirin müellifi Mukâtil b. Süleyman, vücûh ve

¹⁷³ Şevkanî, *Fethü’l-Kadir*, c. 1, s. 298.

¹⁷⁴ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 351.

¹⁷⁵ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 351.

¹⁷⁶ Kâdi Abdülfettâh, *Budûrû’z-Zâhire*, s. 339.

¹⁷⁷ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 209.

¹⁷⁸ Hatîb, *Mu’cemü’l-Kıraât*, c. 10, s. 353.

¹⁷⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 283; Sâlih Ramazân, *el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Bağdat: Vizâretü’s-Sekâfe ve’l-İlâm 1988, s. 8.

¹⁸⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 258.

¹⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Ahmed Ferîd, Beyrut: 2003, s. 19.

nezâir alanında kaleme aldığı *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*¹⁸² adlı eserinde Mutaaffîfîn Sûresi'nin iki ayetine yer vermektedir.

1. Âyet: (۳) وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ “Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttıklarında ise eksik ölçerler” meâlindeki âyet. Sûrenin bu âyetinde yer alan “hüsran” ifadesi, Kur'ân-ı Kerîm'de beş vecihte kullanılmıştır.¹⁸³

1. Vecih: Yusuf sûresi 14. âyetinde, Müminûn sûresinin 34. âyetinde ve A'raf sûresinin 90. âyetinde “hüsran” ifadesi “acziyet” manasında kullanılmıştır.¹⁸⁴

2. Vecih: “Hüsran” ifadesinin ikinci vechi “gabn/aldatma” manasında kullanılmasıdır. Zümer sûresinin 15. âyeti ve Şura sûresinin 45. âyetinde bu kullanımın benzeridir.¹⁸⁵

3. Vecih: “Dalalet” manasında kullanılmasıdır.¹⁸⁶ Bu kullanımın nazirleri Nisâ sûresi 119. âyet ve Asr sûresi 2. âyettir.

4. Vecih: “Hüsran” ifadesinin “noksan” manasında kullanılmasıdır.¹⁸⁷ Şuara sûresi 181. âyet, Rahman sûresi 9. âyet ve çalışmamızın konusu Mutaaffîfîn Sûresi 3. âyette bu manada kullanılmıştır.

5. Vecih: “Ukubet/cezâ” manasında kullanılmasıdır.¹⁸⁸ Zümer sûresi 65. âyet, A'raf sûresi 149. âyet ve Hud sûresi 47. âyette bu vecihde kullanılmıştır.

2. Âyet: (۲۲) إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ “İyiler elbette nimet içindedirler” meâlindeki âyet (83/22). Sûrenin bu âyetinde yer alan bir/Ebrâr ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de üç vecihte kullanılmıştır.¹⁸⁹

1. Vecih: “Birr” ifadesi çeşitli âyetlerde “sıla/yakınlık” manasında kullanılmıştır.¹⁹⁰ Bakara sûresi 224. âyet, Mümtetine sûresi 8. âyet bu kullanımın nazirleridir.

2. Vecih: “Tâat/itaat” manasında kullanılmasıdır.¹⁹¹ Maide sûresi 2. âyet, Mücadele sûresi 9. âyet, Meryem sûresi 14. âyet, Abese sûresi 16. âyet ve çalışmamızın konusu Mutaaffîfîn Sûresi 22. âyette bu manada kullanılmıştır.

¹⁸² Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 20.

¹⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 166; İbnü'l-Cevzi, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir fi İlmi'l-vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed AbdülKerîm Kâzım er-Râzî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984, s. 277; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân=İslâhü'l-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdülazîz Seyyidülehl, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn 1983, s. 157.

¹⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 166; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 277; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 157.

¹⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 167; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 278; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 157.

¹⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 167; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 278; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 157.

¹⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 167; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 278; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 157.

¹⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 167; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 278; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 157.

¹⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 138; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 190; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 67.

¹⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 138; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 190; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 67.

3. Vecih: “Birr” ifadesinin “takva” manasında kullanılmasıdır.¹⁹² Bakara sûresi 44 ve 177. âyetler ve Âl-i İmran sûresi 92. âyet bu manada kullanıldığı yerlerdir.

1.15. Garîbü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffîn Sûresi

Kur'ân âyetlerinin büyük bir kısmı Arapça'nın Kureyş lehçesiyle nâzil olmuştur. Ancak âyetler içerisinde diğer lehçelerden veya yabancı dillerden bazı lafızlar alınıp Arapçaya dönüştürülen kelimeler de söz konusudur. Âyetler içerisindeki yabancı kelimeleri araştıran “Ulûmü'l-Kur'ân” içerisinde yer alan bu ilmi disipline “Garîbü'l-Kur'ân” denilmektedir.¹⁹³ Ebû Hüreyre'den nakledilen “Kur'ân'ı öğreniniz ve onun garâibine yapışınız”¹⁹⁴ anlamındaki rivâyet “Garîbü'l-Kur'ân” ilmine teşvik etmiştir.

Zerkeşî bu alana hâkim olan yetkin bir kişi için lûgat ilmini; isimler, fiiller ve harfler yönüyle bilmelerini şart koşturmuştur.¹⁹⁵ Kur'ân İlimleri içerisinde önemli bir yeri olan İmam Suyûtî de Kur'ân'ın garîb lafızları konusunu her müfessirin bilmesi gereken hususlar arasında ele almıştır.¹⁹⁶

İmamı Şafîî, İbnü Cerir, Ebû Ubeyde, Kâdi Ebû Bekir gibi birçok ilim otoriteleri Kur'ân'da Arapça dışında kelimelerin bulunmadığı görüşünü benimsemişlerdir.¹⁹⁷ Kur'ân'da yabancı lafızların bulunmadığını kabul edenler, şu iki âyeti görüşlerine ana referans olarak almışlardır: *إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ* “Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik”.¹⁹⁸ *وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ* ... “Eğer biz onu başka dilde bir Kur'ân yapsaydık onlar mutlaka, "Onun âyetleri genişçe açıklanmalı değil miydi? Başka dilde bir kitap ve Arap bir peygamber öyle mi?" derlerdi...”¹⁹⁹

“Garîbü'l-Kur'ân” disiplinine karşı çıkan İslâm âlimleri bulunmakla birlikte, özellikle “Ulûmu'l-Kur'ân” alanının önemli şahsiyetleri, Kur'ân'da garîb lafızların bulunduğunu kabul etmektedirler. Zerkeşî *el-Burhân* adlı eserinin Garîbü'l-Kur'ân bölümünde İbni Atiyye'den (ö. 546/1151) alıntı yaparak şu açıklamayı yapmıştır: “Kur'ân'ın, üzerine nâzil olduğu halis Arapça ile diğer diller arasında, ticaretler, Kureyşlilerin diğer ülkelere yolculukları, seferler –Ebû Amr'ın Şam'a, Ömer b. Hattab, Amr b. A's ve Umâre b. Velîd'in Habeşistan'a, A'sâ'nın Hire'ye seferi ve oradaki Hristiyanlarla sohbeti gibi- vasıtasıyla etkileşimi olmuştur. Araplar bu vasıtalarla dillerine giren yabancı kelimeleri değiştirmişler, telaffuzu zor olan lafızları Arapçaya uyarlamışlar ve bu lafızları şiirlerinde, konuşmalarında kullanmışlardır. Böylece bu lafızlar artık fasih Arapça olmuş ve Kur'ân-ı

¹⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 139; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 191; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 67.

¹⁹² Mukâtil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 139; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir*, s. 191; Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'ân*, s. 67.

¹⁹³ Cerrahoğlu, *Garîbü'l-Kur'ân*, s. 379.

¹⁹⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 229.

¹⁹⁵ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 291.

¹⁹⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 2, s. 351.

¹⁹⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 271.

¹⁹⁸ Yûsuf 12/2.

¹⁹⁹ Fussilet 41/44.

Kerîm bu minval üzere nâzil olmuştur.”²⁰⁰ Bu ifadelerden; Kur’ân’a diğer dillerden giren köken olarak yabancı kelimelerin zamanla Arapçalaşarak halis Arapça olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum, Kur’ân’ın garâib’i hakkında üçüncü bir yaklaşımın olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.²⁰¹

Suyûtî ise *el-İtkân* adlı eserinde Garibü’l-Kur’ân’a dair şunları kaydetmektedir: Kur’ân’da Arapçaya kazandırılmış (muarreb) lafızların bulunduğu hakkındaki en kuvvetli görüş –ki bu benim tercihimdir- İbn Cerîr’in sahih senetle tabiunun ileri gelenlerinden Ebû Meysere’den yaptığı şu rivâyettir: “Kur’ân’da her lisan (dan kelimeler) mevcuttur” Bu rivâyetin benzerleri Said b. Cübeyr ile Vehb b. Münebbih ’ten de nakledilmiştir. Bu durum, Kur’ân’da bu lafızların bulunmasındaki hikmet, onun öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerini ihtiva etmesinden kaynaklandığını göstermektedir. Kur’ân’ın her şeyi ihata edebilmesi için, değişik dil ve lehçeleri de içermesi gerekmektedir. Bu nedenle Arapların çokça kullandığı, lisanlarına hafif düşen farklı lehçelere ait kelimeler, Kur’ân’da kullanılmıştır. İbnü Nakîb’in bu konuyu açıkladığını gördüm. O şöyle dedi: “Diğer ilâhi kitaplar sadece indirildiği kavmin lûgatine göre nâzil olmuştur ve başka lûgatlerden kelimeler onlarda bulunmamaktadır. Ancak Kur’ân bütün Arap lehçelerini ihtiva etmekte, bunun dışında Arapça olmayan Rumca, Farsça ve Habeş’çe kelimeleri de çokça içermektedir. Bu durum Kur’ân’ın diğer ilâhi kitaplara karşı bir özelliğidir”.²⁰²

Garîbü’l-Kur’ân’a karşı çıkanlar da Kur’ân’da yabancı lafızların bulunduğunu savunanlar da görüşlerini çeşitli delillerle ispatlamaya çalışmışlardır. Ancak Garîbü’l-Kur’ân’a karşı çıkan düşüncenin arka planında birtakım siyasal gelişmelere verilen tepkiler bulunmaktadır. Özellikle Ehli hadis-Mutezile çatışması, Arap-mevâlî mücadelesi bu tepkisel yaklaşımın nedenleri arasında yer almaktadır.²⁰³

Çalışmamızın bu bölümünde Mutaaffîn Sûresi “Garîbü’l-Kur’ân” açısından tahlil edilmiş, yapılan araştırma neticesinde sûrede bir adet garîb lafız bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu lafız, sûrenin كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْإِنشَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ “Hayır, hayır! Şüphe yok ki erdem sahiplerinin kaydı İlliyyîn’dedir” meâlindeki 18. âyette yer alan “İlliyyîn” kelimesidir. İmam Suyûtî, garîb lafızlara dair İbni Abbas’dan İbn Ebî Talha tariki ile gelen rivâyetlerin sağlamlığına vurgu yapmıştır.²⁰⁴ Bu tarik ile aktardığı rivâyete göre âyette yer alan “عِلِّيِّينَ” ifadesi, cennet manasına gelmektedir.²⁰⁵

1.16. Mübhemâtü’l-Kur’ân Açısından Mutaaffîn Sûresi

Mübhemâtü’l-Kur’ân; Kur’ân-ı Kerîm’de mübhem bırakılan isimlerin ve hâdiselerin açıklanmasını amaçlayan ilmi ve bu alanda yazılan eserleri ifade etmektedir. Bu

²⁰⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 289.

²⁰¹ Pamuk, Fatih, *Kur’ân İlimleri ve Tefsir Açısından Nûh Sûresi Tahlili*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2018, s. 46.

²⁰² Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 272.

²⁰³ Pamuk, *Kur’ân İlimleri ve Tefsir Açısından Nûh Sûresi Tahlili*, s. 46.

²⁰⁴ Abdurrahman b. Ebûbekr Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Sâlim Hâşim, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye 1971, c. 1, s. 230.

²⁰⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 1, s. 239.

eserlerde yer alan ve mübhem bırakılan hususları açıklayan bilgiler naklî bilgilerdir. Bir başka ifadeyle aklî yorumlar çerçevesinde Kur'ân mübhemleri açıklanmamıştır.²⁰⁶

Sûyûtî *Mübhemâtü'l-Kur'ân* adlı eserinde Mutaaffî'nin Sûresine yer vermemiştir. Onun söz konusu eserinde Mutaaffî'nin Sûresine yer vermemesi, sûrede mübhem âyet bulunmadığı düşüncesinde olduğunu göstermektedir.²⁰⁷ İbnü'l-Askerî ise *Mübhemâtü'l-Kur'ân* alanında yazdığı *et-Tekmil ve'l-İtmâm* adlı eserinde, Mutaaffî'nin Sûresinin iki âyetine yer vermiştir. Çalışmamızın bu bölümünde sûre “*Mübhemâtü'l-Kur'ân*” açısından incelenecektir. Âyetlere dair genel değerlendirme çalışmamızın tefsir kısmında yapılacaktır.

1. Âyet: وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ “Eksik ölçüp tartanların vay haline!” meâlindeki sûrenin ilk âyetinde yer alan bu ifadelerin asıl muhatabı mübhemdir. Bir rivâyete göre bu ifadeler Mekke müşrikleri içindir, Allah Teâlâ onları bu suç ile ayıplamaktadır. Süddî'nin aktardığına göre bu âyet Ebû Cüheyne künyeli bir adam hakkında nâzil olmuştur ki bu şahıs alacaklı olduğunda eksiksiz alır, başkalarına borçlu olduğunda noksan verirdi. İbnü'l-Askerî âyet hakkında iki rivâyeti aktardıktan sonra; ilk rivâyete göre âyet Mekke, ikincisine göre ise Medenî'dir yorumunu yapmıştır.²⁰⁸

2. âyet: إِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ “Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, "eskilerin masallarındır" der(83/13). Bu âyette ilgili ifadeyi kimin kullandığı mübhem bırakılmıştır. Sûrede kapalı bırakılan bu ifadenin Nadr bin Haris'e ait olduğu rivâyet edilmiştir.

1.17. Müşkilü'l-Kur'ân Açısından Mutaaffî'nin Sûresi

Müşkilü'l-Kur'ân; âyetler arasında ilk bakışta var olduğu sanılan ihtilâhları inceleyen ilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin bütünü için kullanılan bir ifadedir.²⁰⁹ Müşterek, müteşâbih ve mübhem lafızlar, kıraât farklılıkları, harf-i cerlerin birbirinin yerine kullanılması vb. hususlar ilk bakışta âyetler arası müşkil bir durum izlenimi verebilmektedir.²¹⁰ Bu izlenimleri ortadan kaldırmak ve bu açılardan Kur'ân'a saldıranlara cevap vermek için II. ve III. yüzyıllarda müstakil bir disiplin haline gelerek müstakil eserler kaleme alınmıştır.²¹¹ Mutaaffî'nin Sûresinin dört âyeti Müşkilü'l-Kur'ân eserlerine konu edilmiştir.

²⁰⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 2, s. 282.

²⁰⁷ Abdurrahman b. Ebûbekr Suyûtî, *Mübhemâtü'l-Ekrân fî Mübhemâtü'l-Kur'ân*, Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye 1996.

²⁰⁸ Muhammed b. Ali Askerî, *et-Tekmil ve'l-İtmâm li-Kitâbi't-Ta'rif ve'l-İlâm*, thk. Hasan Merve, Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir 1997, s. 465; Muhammed b. Ali Belensî, *Tefsîru Mübhemâtü'l-Kur'ân: el-Mevsum bi-sılati'l-cem'i ve Âidü't-Tezyil li-Mevsûli Kitâbi'l-A'lâm ve't-Tekmil*, thk. Hanif b. Hasan Kâsımî, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî 1991, c. 2, s. 687.

²⁰⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 179; Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 185.

²¹⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 2, s. 55-57.

²¹¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 179; Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 185.

1. Âyet: ﴿الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ﴾ (2) “Onlar, insanlardan ölçerek bir şey aldıklarında tam ölçerler” (83/2). İbni Kuteybe “Müşkilü’l-Kur’ân” alanında yazdığı eserinde bu âyetle yer alan عَلَى harfi cerinin من harfi ceri mekânında olduğunu belirtmiştir.²¹²
2. âyet: ﴿وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ﴾ (3) “Kendileri başkalarına vermek için ölçüp tarttıklarında ise haksızlık ederler” (83/3). İbni Kuteybe sûrenin bu âyetini “hazif ve ihtisar” ana başlığı, “sıfatın hazfı” alt başlığı altında değerlendirmiştir. Âyetin كَالُوا لَهُمْ او كَالُوا لَهُمْ manasına geldiğini aktarmıştır.²¹³
3. âyet: ﴿كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ لَفِي سِجِّينٍ﴾ (7) “Doğrusu şudur ki, günahkârların yazısı muhakkak Siccîn’dedir” (83/7) meâlindeki âyettir. Bu âyetle yer alan كَلَّا/asla!, tam aksine! ifadesi caydırma, engel olma, azarlama amacıyla kullanılmıştır.²¹⁴
4. âyet: ﴿عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ (28) “Allah’a yakın olanların içecekleri bir kaynaktır” (83/27) meâlindeki âyettir. âyetle yer alan ب harfi ceri من harfi ceri mekânında kullanılmıştır. Aslında يَشْرَبُ مِنْهَا manasındadır.²¹⁵

Çalışmamızın bu bölümünde Mutaffîfîn Sûresi “Mübhemâtü’l-Kur’ân” ve “Müşkilü’l-Kur’ân” eserlerinde incelenmiştir. Çalışmamızın tefsir bölümünde âyetlerin kapalı ve müşkil hususları daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.18. Emsâlü’l-Kur’ân Açısından Mutaffîfîn Sûresi

Eş ve benzer anlamına gelen mesel kelimesinin çoğulu ile Kur’ân kelimesinin terkibinden oluşan “Emsâlü’l-Kur’ân” kavramı; tefsir usulü ve Kur’ân İlimleri’nde Kur’ân-ı Kerîm’deki meselleri ve meselleri konu edinen ilmi ifade eden bir kavramdır.

Emsâlü’l-Kur’ân, âyetlerdeki anlam ve maksadın insan ruhunda iz bırakan ve hayranlık uyandıran bir biçimde kısa ve özlü olarak ifade edilmesi anlamına gelmektedir.²¹⁶ Bu anlamda Kur’ân’daki kıssalar da birer mesel mahiyetindedir. Meselde esas itibarıyla bir şeyin bir veya birkaç yönden başka bir şeye benzetilmesi söz konusu olup Kur’ân-ı Kerîm’in getirdiği mesellerde de bu özellik açık bir şekilde görülmektedir. Meseller; soyut, zihinsel bir kısım manaları somutlaştırarak anlaşılmasını sağlar, söze edebî güzellik katar ve ifadeyi tek düze olmaktan kurtararak muhatapların dikkatlerini canlı tutar.²¹⁷

Ayrıca meseller, Kur’ân üslubunun en önemli özelliklerinden biridir ve Kur’ân’ın önemli bir kısmını oluşturmaktadır.²¹⁸ Nitekim Beyhakî, Ebû Hüreyre’den Hz. peygamberin, “Doğrusu Kur’ân, beş vecih üzere indi. Bunlar; helal, haram, muhkem, müteşabih ve

²¹² Askerî, *et-Tekmil ve l-İtmâm*, s. 466; Belensî, *Tefsîru Mübhemâti’l-Kur’ân*, s. 688.

²¹³ Kuteybe, *Te’vîlu Müşkili’l-Kur’ân*, s. 145.

²¹⁴ Kuteybe, *Te’vîlu Müşkili’l-Kur’ân*, s. 296.

²¹⁵ Kuteybe, *Te’vîlu Müşkili’l-Kur’ân*, s. 301.

²¹⁶ Kattân Mennâ’, *Mebâhis fi Ulûmi’l-Kur’ân*, s. 292.

²¹⁷ Karslı, İbrahim Halil, *Kur’ân’ı Anlamaya Giriş*, s. 63.

²¹⁸ Karslı, İbrahim Halil, *Kur’ân’ı Anlamaya Giriş*, s. 63.

emsaldır. Helal ile amel ediniz, haramdan sakınınız, muhkeme uyunuz, müteşabihe iman ediniz ve emsaldan ibret alınız” dediğini rivâyet etmektedir.²¹⁹

Mesellerin her dilde ve her kültürde varoluşu, Kur’ân-ı Kerîm’den önceki semavî kitaplarda da sıklıkla kullanıldığı bir hakikattir. Örneğin; Hz. Lokman’ın hikmetli sözlerinin bilinen en eski mesellerden olduğu söylenebilir. Cahiliye devrinde Araplar arasında da yaygın olan mesellerin Arap dili ve edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bu nedenle Kur’ân’da fesahat ve belagatte hayli ilerlemiş Araplara hitap edilirken onların önemle üzerinde durdukları mesel getirme metodu uygulanmıştır.²²⁰

Kur’ân’da kâfirlerin kalplerini tasvir eden birçok mesel söz konusudur.²²¹ Bu mesellerden birisi de Muttaffî’nin Sûresinin, *كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ* “Hayır, dedikleri doğru değil! Doğrusu onların işlemiş oldukları günahlar kalplerinin üzerini paslandırmıştır” (83/14) âyetindedir. Âyette geçen “رَانَ” fiilinin mastarı ‘rayn’dir. Rayn kılıç ve aynanın üzerindeki pası ifade etmektedir. Burada kalp aynaya benzetilerek işlenen her bir günahın bu şeffaf kalp aynasında siyah bir nokta oluşturduğu ve günahların tekrarlanarak çoğalmasıyla pasın bütün kalbi kapladığını ve kalbin şeffaflığını kaybettiğini, karardığını, işlemez, anlamaz ve etkilenmez hale geldiği ifade edilmektedir.²²² Böylece âyette anlatılmak istenen soyut bir eylem somut bir eyleme benzetilerek ifade etmek istenilen hakikate muhatapların dikkati çekilmiştir.

1.19. Hitap Şekli Açısından Muttaffî’nin Sûresi

Ulûmu’l-Kur’ân eserlerinde âyeti Kerîmeler, hitap şekli açısından taharri edilerek bu hususta çeşitli tasnifler yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya dair genel bir kabul olmasa da İbn’l-Cevzî hitap şekillerine dair 15 madde sıralarken İmam Suyûtî bu sayıyı 34’e kadar çıkarmıştır.²²³ Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle Kur’ân âyetlerinin hitap şekillerine kısaca temas ettikten sonra Muttaffî’nin Sûresini hitap şekli açısından değerlendireceğiz.

Kur’ân-ı Kerîm’deki hitap şekilleri kısaca şu maddeler içerisinde ifade edile bilmektedir:

1. Umuma hitap eden âyetler: “Allah sizi (ilk olarak) zayıf yaratmıştır.”²²⁴ Âyetinde olduğu gibi hitap bütün insanlığa yapılmaktadır.
2. Hususa hitap eden âyetler: Âl-i İmran 106, Mâide 67. âyetlerde olduğu gibi hususa hitap eden âyetler bu kısımda değerlendirilmiştir.
3. Hususilik ifade eden umuma hitap: Hacc sûresi 1. âyeti bu kısımda değerlendirilmiş, âyet umuma hitap etmesine rağmen deli ve çocukları kapsamamaktadır kaydı düşünülmüştür.
4. Umum ifade eden hususa hitap: Talak sûresi 1. âyetinde hitap peygambere olmasına rağmen içeriği umuma şamildir.

²¹⁹ Zerkeşî, *el-Burhân*, c. 1, s. 486.

²²⁰ Çetiner, Bedrettin, “Mesel” maddesi, *DİA*, İst: 2004, c. 29, s. 299.

²²¹ Bkz; Bakara, 2/7; Muhammed, 47/24; en’âm, 6/25; A’raf, 7/101.

²²² Eren, Şadi, *Kur’ân’da Temsiller*, İst: Ensar Neşriyat, 2007, s. 54.

²²³ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 2, s. 67-68.

²²⁴ Rûm, 30/54.

5. Cinse hitap eden âyetler: “Ey Nebi” vb. âyetler bu hitap şekli grubuna girmektedir.
 6. Nev’e hitap eden âyetler: “Ey İsrail oğulları” vb. âyetler bu hitap şekli içerisinde değerlendirilmiştir.
 7. Bizzat isim belirtilen âyetler: “Ey Âdem, Ey Nûh”²²⁵ vb. âyetler bu kısmın örnekleri arasında yer almaktadır.
 8. Övgü hitabı: “Ey iman edenler” şeklinde başlayan âyetler bu kapsamda değerlendirilmiştir.
 9. Zem hitabı: “Ey inkâr edenler” vb. âyetler bu kısma dâhil olmaktadır.
 10. Liyakat hitabı: “Ey resul, ey nebi” vb. âyetler bu kısma dâhil olmaktadır.
 11. İhanet hitabı: Şeytanın isyanından bahseden Hicr 34, Müminûn 108. âyeti bu kapsamda değerlendirilmiştir.
 12. Gazap hitabı: cehennemliklere hitap eden Duhan 49. âyet bu kapsamda değerlendirilmiştir.
 13. Tek kelime ile umuma hitap: İnfitar 6. Âyette yer alan “ey insan” hitabı bütün insanlığa şamildir.
 14. Umumi bir kelime ile bir kişiye hitap eden âyetler: mümin 51 ve 54. Âyetler bu kısımda yer almaktadır.
 15. Bir kişiye yapılan hitaptan sonra umuma hitap eden âyetler: Bakara 43 ve Yunus 87. âyetler bu kapsamda değerlendirilmiştir.
 16. Belirli bir muhatap kastedilmeyerek umuma hitap eden âyetler: Hacc 18 vb. âyetler bu kısma dâhil olmaktadır.²²⁶
 17. Teşvik ifade eden hitap: Maide 23 vb. âyetler bu kısmın kapsamına girmektedir.
 18. Şefkat ve acıma hissiyle yapılan hitap: Zümer 53. Âyet bu kısmın örnekleri arasında yer almaktadır.
 19. Sevgi ifade eden hitap: Meryem 42, Lokman 16 ve Taha 94. âyetler bu kısmın örnekleridir.
 20. Aciz bırakan hitap: Kur’ân’ın benzerini getirmelerini isteyerek meydan okuyan âyetler bu kapsamda değerlendirilmiştir.²²⁷
- Kur’ân âyetlerinin hitap şekilleri özetle bu şekilde ifade edilebilmektedir. Ancak bu maddeleri imam Suyûtî’nin ifade ettiği şekilde arttırmak da mümkündür.
- Mutaffifîn Sûresinin ilk âyeti “zem ifade eden hitap” kapsamına dâhil olmaktadır. Bu âyet tartı ve ölçü hususunda insanları aldatanları kötülerken 2 ve 3. âyetler bu zemmin kapsamına dâhil olan kişileri nitelendirmektedir.

²²⁵ Bakara 2/35.

²²⁶ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 2, s. 68.

²²⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, c. 2, s. 67-68.

1-17. âyetler gurubunda tehdit hitabı hâkimken 18-36.âyetler grubunda teşvik hitabı hâkimdir.

3-6. Âyetler ilk âyetlerdeki uyarılara muhatap olan kişileri ihtar etse de hitap bütün insanlığa yapılmaktadır.

7-17. Âyetlerde günahkârların amel defterleri, tutumları, âhiretteki durumları ifade edilmektedir. Buradaki âyetler umuma hitap etmektedir.

7-28. Âyetler iyi kulların amel defterleri, âhiretteki durumları ve mükâfatlarından bahsederek bütün insanlığa seslenmektedir. Bu kısımda yer alan âyetleri övme ve teşvik içerikli âyetler kapsamında da değerlendirmek mümkündür.

29-36. Âyetlerde günahkârların dünyada müminlere karşı kötü davranışları ve bunun karşılığı olarak müminlerin âhirette erişecekleri konum bildirilmektedir. Bu kısımda yer alan âyetlerde de hitap bütün insanlığa yapılmaktadır.

1.20. Sûrenin Yapısal Tahlili ve Bölümlemesi

Mutaffifin Sûresi baştan sona incelenip bütüncül bir bakışıyla gözlemlendiğinde sûrenin muhtevasının iki sınıf insanla ilgili olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle sûre iki grup insandan söz etmektedir. Bu iki sınıfı; müminler ile kâfirler, iyilerle kötüler, bahtiyarlarla bedbahtlar, Ebrârlarla fâcirler, muttakilerle mücrimler vb. farklı kavramlarla isimlendirebileceğimiz gibi daha genel bir adlandırmayla hak ehli ile batıl ehli diye de isimlendirebiliriz. Sûrede söz konusu iki grup insana açık bir isim verilmemektedir. Ancak bununla beraber batıl ehline; المطففين/ölçüde ve tartıda hile yapanlar (83/1), الفجار/fâcirler (83/7), المكذبين/yalanlayanlar (83/10) معتمد/haddini aşan aşırı günahkârlar (83/12), الذين اجرموا/günahkârlar (83/29) ve الكفار/kâfirler (83/34-35) şeklindeki çirkin nitelikleriyle dikkat çekilmektedir. Hak ehli ise الأبرار/iyiler (83/18-22) ve الذين آمنوا/inananlar (83/29-34) şeklindeki erdemli sıfatlarıyla anılmaktadır.

Mutaffifin Sûresinin muhtevası dikkate alındığında sûrenin iki bölümde ele alınabileceği görülmektedir. Birinci bölümde ölçüde ve tartıda hile yapanların (83/1-6), meşru sınırları aşan bedbaht fâcirlerin (83/7-9), yaratana ve yaratılmışlara karşı suç işleyip bunun hesabını verecekleri âhiret gününe inanmayan yalanlayanların (83/10-17) âhiretteki durumu anlatılır. İkinci bölümde ise inanan itaatkârların âhirette kavuşacakları yüce makamların ve mutlu hayatın tasviri yapılır (83/18-28) ve buna karşılık dünyada kendileriyle alay eden mücrimlerin âhirette aşağılanacağı bildirilir (83/29-36).

Mutaffifin Sûresinin tefsirini yaparken sûreyi iki bölüme ayırarak inceleyeceğiz. Sûrenin ikiden daha fazla bölüm halinde de incelenmesi mümkün olsa da sûrenin işlediği yukarıda işaret ettiğimiz konuları göz önünde bulundurarak iki pasaja ayırmayı uygun gördük. İçerdiği mesajları dikkate alarak her âyet grubu için bir üst başlık, onun altında da alt başlıklar oluşturduk. Oluşturulan söz konusu ana başlıklar ve âyet grupları şöyledir;

Yolsuzluk Yapan Fâcirlerin Âhiretteki Kötü Âkıbeti (83-1-17.âyetler),

Erdemlilerin Âhiretteki Mutlu Âkıbeti (83/18-36.âyetler).

1.21. Kavramsal Açıdan Mutaaffîn Sûresi

Herhangi bir sûreyi tefsir ederken yapılması gereken iki önemli unsur söz konusudur. Bunlardan biri sûrede yer alan kavramların anlamı ve tahlili, diğeri ise sûre âyetlerinin muhtevalarını dikkate alarak sûreyi âyet pasajlarına bölerek tefsir etmektir. Bu bakımdan bu başlık altında inceleme konusu yaptığımız özellikle Kur’ân’da yalnız Mutaaffîn Sûresinde kullanılan bir kısım kavramları izah ederek sûreyi kavram bağlamında değerlendirmeye çalışacağız.

1.21.1. Veyl (ويل)

Sûrenin ilk kelimesi veyl, sözlük anlamı itibariyle “çirkinlik, kötülük, bela, hüzn, helak ve zorluk” manalarına gelmektedir.²²⁸ Kelime, bir azap ve felaket içinde olan kişi için kullanılır.²²⁹ Diğer taraftan hadislerde cehennemde bir vadi olduğu bildirilmiştir.²³⁰ İmam Ahmed ve Tirmizî, Ebû Saîd’ten, Hz. Peygamberin, “Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir onun dibine varmadan önce onda kırk yıl yukardan aşağı düşer” buyurduğunu rivat etmektedir.²³¹ Veyl için; cehennemde bir vadi, cehennemliklerin irini, cehennem, helak, en zor azap ve helak çağrısı şeklinde farklı anlamlar zikredilmektedir.²³² Müfessirlerin veyl kelimesi ile ilgili yorumlarını şu maddeler altında toplamak mümkündür:

1. Abdullah b. Mesud (ö. 32/652)’a göre veyl kelimesi cehennem ehlinen akan irin manasına gelmektedir.²³³
2. Abdullah b. Abbas ise “cehennemlikler azap görürken onların vücutlarından akan irinin toplandığı yere veyl denilmiştir” demektedir.²³⁴
3. Ebû Sa’îd el-Hudrî nin kelimeyle ilgili yorumu ise cehennemde bulunan bir vadinin ismidir.²³⁵ Söz konusu anlayış, aslında Hz. Peygamber (s.a.v.)’den rivâyet edilen merfû bir hadise dayanmaktadır. Çünkü Allah rasûlü bir hadisinde “Veyl, cehennemde yer alan bir vadidir. Kâfirler oraya atıldıklarında kırk yılda ancak dibine düşerler” buyurmuştur.²³⁶
4. Maverdî’ye göre veyl sözcüğü ateş anlamındadır.²³⁷
5. Râğıb İsfahânî, cehennemdeki bir vadiye isim olan veyl kelimesinin mecaz olarak “veyl”e muhatap olan cehennemliklerin uğrayacağı azabı ifade ettiğini söylemektedir.²³⁸

²²⁸ Râgıp, *Müfredât*, “veyl” md.; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 219; Şevkânî, *Fethü’l-Kadîr*, c. 5, s. 530; Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 62; Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, c. 16, s. 84.

²²⁹ Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, c. 5, s. 297.

²³⁰ Tirmizî, ‘tefsir’, 22; Müsned, 3, 75.

²³¹ Tirmizî, *Tefsîrû Sûreti’l-Mutaaffîn*, 21/1; Ahmed b. Hanbel, 3/75.

²³² Mâverdî Ebû’l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, c. 6, s. 226; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 219.

²³³ Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, c. 6, s. 226.

²³⁴ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 219.

²³⁵ Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, c. 6, s. 226; Şevkânî, *Fethü’l-Kadîr*, c. 11, s. 108.

²³⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*,

²³⁷ Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, c. 6, s. 226.

Rağıb el-İsfahanînin Asmeî'den naklettiğine göre, “veyl cehennemde bir vadidir” diyenler, sözlük itibariyle veyl kelimesinin manasının cehennemde bir vadi olduğunu demek istememiştir. Ancak “yüce Allah’ın hakkında “veyl” buyurduğu kişiler söz konusu ateşe girmeyi hak etmiştir” demek istemişlerdir.²³⁹ Doğrusu söz konusu görüşler arasında en kapsamlı olan, en sonra zikrettiğimiz Râgıp İsfahânî’nin görüşüdür. Çünkü mecaz olarak cehennemliklerin karşılaşacağı şiddetli azap anlamına geldiği açıklanan söz konusu yaklaşım, diğer bütün görüşleri içine almaktadır.²⁴⁰

"Yazıklar olsun! Vay haline! Eyvah!" manalarına gelen "Veyl" kavramı Kur’ân’da 42 yerde geçmektedir. Allah ve peygamberleri tarafından bir tehdit ifadesi olarak veya insanlar tarafından hata edenler için kullanılan veyl kavramı, namaz vb. ibadetlerin ihmalinde ve tartıda hile yapmak, insanları çekiştirmek, yalan söylemek, gibi ahlâkî kusurlarda kullanılmıştır.

Veyl kavramının en çok zikredildiği sûre olan Mürselât Sûresi, birçok delil ile âhiretin ispat edildiği bir sûredir. Bu sûrede geçen veyl hitabı ise genel olarak âhireti kabul etmeyen, yeniden dirilişi inkâr eden kimseler için kullanılmıştır. Veyle muhatap olan bu kimseler Allah’ın yakıcı azabına uğrayacaklar, Cehennemin Veyl deresinde boğulacaklar, pişmanlık içinde eyvah edeceklerdir. Bu kimselerden olmamak için Kur’ân’ı anlayıp O’nu hayata tatbik edilmesi gerekmektedir.

1.21.2. Tatfif (تطفيف)

Sûrenin ilk âyetinde geçen ve sûrenin adını kendisinden aldığı Mutaaffifin; ölçüde ve tartıda eksiltmek,²⁴¹ kendisine ölçülenin hakkından az kısmak anlamındaki *tatfif* kökünün ismi faili olan *mutaaffif* sözcüğünün çoğulu olup “ölçüyü ve tartıyı eksik yapanlar, ölçerken veya tartarken hak sahibinin hak ettiği haktan kısanlar”²⁴² anlamındadır. Nitekim sûrenin 1. âyetinde geçen Mutaaffifin kelimesini ikinci ve üçüncü âyetler, “Onlar ki; insanlardan ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam, onlara ölçüp veya tartıp verdikleri zaman ölçü ve tartıyı eksik yaparlar” şeklinde açıklamaktadır.²⁴³

Tatfif kelimesi genel itibariyle, ölçüde ve tartıda ölçülenin ve tartılanın gizli bir şekilde az bir kısmını eksiltmek ve kısmak şeklinde yorumlanır.²⁴⁴ Çünkü tatfif kelimesi taff/ طف veya Taff/ طفيف kökünün tef’îl venzindedir. Tef’îl vezni ile gelmesinin sebebi, bu fiili meteadî duruma getirmek ya da çokluk bildirmektir. Bu da bu kişilerin bunu adet haline

²³⁸ Râgıp, *Müfredât*, “veyl” md.

²³⁹ Râgıp, *Müfredât*, “veyl” md.

²⁴⁰ Demirci, Muhsin, *Kur’ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*, c. 3, s. 515.

²⁴¹ İbnü’l Manzûr, *Lisanü’l Arab*, “tff” md. c. 9, s. 222; İbn Ferruk, *Tefsirü İbn Ferruk*, c. 3, s. 172; Rağıb, *el-Müfredât*, “tff” md. s. 521.

²⁴² Taberî, *Cami’ü’l Beyan*, c. 24, s. 185; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, c. 5, s. 297; İbnü’l Haim Ahmed b. Muhammed, *et-Tıbyan fî Tefsiri Ğaribi’l Kur’ân*, Dârü’l Ğarbi’l-İslâmî, thk. Dâhi Abdalbaki, Beyrut: 2003, s. 338;

²⁴³ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, 62.

²⁴⁴ Mevdûdî Ebû’l-Al’a, *Tefhimü’l-Kur’ân*, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, İst: İnsan Yay. 1996. Trc. Heyet, c. 7, s. 65.

getirmeleri açısından hile eylemini çok yaptıklarını gösterir.²⁴⁵ Taff, az şey anlamına gelirken²⁴⁶ Taff ise kaba doldurulan şeyin, tam kabın ağzına varmayıp biraz aşağıda kalması anlamına gelmektedir.²⁴⁷ Diğer taraftan eksik ölçüp tartan kişi çok şeyi kısip eksiltirse bu hak sahipleri tarafından fark edilecek ve engellenecektir. Ayrıca bu kısılan ve alınan az şey gizliden değil de açıkça eksiltirse yine de farkına varılacak ve hak sahipleri tarafından engellenecektir.²⁴⁸

Diğer taraftan mutaffiflerin az bir miktarı haksız yere alanlar olduğunu Râzî'nin naklettiği şu olayda görmek mümkündür: “bir bedevî Abdülmelik b. Mervan’a şöyle demişti: “ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline” şeklindeki yüce Allah’ın hükmünü işittin. Bedevî bu sözlerinden, azıcık bir şeyi haksız yere alan büyük tehdit yöneltildi. Sen ise Müslümanların mallarının çoğunu ölçüsüz alıyorsun. O halde sen kendine ne yapacağını sanıyorsun?”²⁴⁹

Mütaffif kelimesinin türetilişi ile ilgili iki görüş söz konusudur; birincisi, kenar anlamında “taff” kelimesinden türetilmiş olmasıdır. Kapta veya derede bulunan şeyin kabın veya derenin kenarına kadar gelip tam dolmaması anlamında *طفت الوادي والانهاء* denilmektedir. Ölçek dolmaya yakın olup henüz tam dolmaması anlamında *وظفاه هذا طفت المكيال* denilmektedir. Ölçeği eksik dolduran da sadece ölçeğin kenarına kadar doldurup kenarı boş bıraktığından kendisine mutaffif denilir. İkincisi, pek az şey anlamında *طفيف/taffif* kelimesinden türetilmiş olmasıdır. Ölçüde ve tartıda hileyle eksik ölçüp ve tartan kişi, pek az bir miktarı çaldığından kendisine mutaffif denilmiştir.²⁵⁰

1.21.3. Kellâ (كَلَّا)

Sûrenin yedinci, ondördüncü, onbeşinci ve onsekizinci âyetlerinde toplamda dört defa geçen kella kelimesi; Zeccac tarafından, öncesinde geçen her hangi bir söylem, eylem ve düşünceden alıkoyan ve vazgeçiren bir uyarı kelimesi olarak açıklanmıştır.²⁵¹ Hasan Basrî, Ebû Bekir Asam ve Ebû Hatim ise “haktır, gerçektir ve gerçek şu ki” anlamında olduğunu söylemişlerdir.²⁵² Bu yorumlara göre; kella kelimesi birinci yoruma nazaran, kendisinden öncekiyle ilgiliyken ikinci yorum göre kendisinden sonraki cümleyle alakalıdır. Ayrıca “dikkat!” anlamında bir tenbih edatı olduğu da söylenmektedir.²⁵³

Doğrusu kella kelimesinin söz konusu iki anlamda da değerlendirilmesinde bir sakınca olmamakla beraber müfessirlerin kahir ekserinin de açıkladıkları gibi ‘hayır, sandıkları gibi değil, vazgeçsin bu kötü eylemlerinden ve anladıkları gibi değil’ anlamında bir

²⁴⁵ Alûsî, *Rûhü'l Meâni*, c. 15, s. 273; Yazır Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, s. 62.

²⁴⁶ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 185.

²⁴⁷ Nisâbüri Nizamüddin, *Ğaraibü'l Kur'ân ve Rağaibü'l Furkan*, thk. Zekariyya Ömeyrat, Beyrut: Dârül Kütübî'l İlmiyye, h. 1416, c. 6 s. 462.

²⁴⁸ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 82.

²⁴⁹ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 84; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 222.

²⁵⁰ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 82; Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 66.

²⁵¹ Zeccac, *Me'âni'l Kur'ân*, c. 5, s. 298.

²⁵² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, c. 17, s. 105; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 82; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 225; İbn el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, c. 4, s. 413;

²⁵³ Nisâbüri, *Ğaraibü'l Kur'ân*, c. 6, s. 462.

caydırma/alıkoyma edatı olmasını tercih etmekteyiz. Diğer taraftan bu anlam, tehdit üslubunun hâkim olduğu sûrenin bağlamına daha uydun düşmektedir.

1.21.4. Kitâb (کتاب)

Sûrenin yedinci, dokuzuncu, onsekizinci ve yirminci âyetlerinde geçen kitap kavramı; sözlükte “iki deri veya kumaş parçasını birbirine eklemek, inci tanelerini dizmek, su kırbasının ağzını sıkıca bağlamak” gibi anlamlara gelen “ketb” kökünden sülâsî/üçlü fiillerin birinci babının mastarıdır. Kitap lafzı, Arapçada yazılı şey, yazı, mektup, not, vesika, doküman kontrat ve akit gibi anlamlara gelmektedir.²⁵⁴ İbn Manzûr (ö. 711/1311)’a göre kitap kelimesi yazı, yazının yazıldığı malzeme; her hangi bir kayıt olmadan kullanıldığı zaman Tevrat, insanın yaptığı ameller ve mürekkep anlamlarına gelmektedir.²⁵⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de 245 yerde zikredilen kitap lafzı, genellikle ma’rife bazen de nekre olarak geçmektedir. Bu kelime ile yerine göre Kur’ân, Tevrat ve Levh-ı Mahfuz kastedilmiştir. Ayrıca el-Kitap lafzı, Kur’ân’ın isimleri arasında da sayılmaktadır.²⁵⁶ Kur’ân kelimesi Kur’ân’daki kullanımları göre; emir,²⁵⁷ farz,²⁵⁸ mektup,²⁵⁹ müddet,²⁶⁰ mükatebe/kontrat²⁶¹ ve amel defteri²⁶² anlamlarına gelmektedir.²⁶³ Kitap lafzı, Mutaaffifin Sûresinde son olarak zikrettiğimiz amellerin kayıt defteri, kıyamette verilecek mahkeme-i Kübra kararı anlamında kullanılmıştır.²⁶⁴ Bu nedenle bu anlam ve bu anlamda kullanıldığı âyetler üzerinde durmayı uygun gördük.

İnsanların dünyada benimsediği inanç ve işlediği fiillerin kaydedildiği belge diye tanımlayabileceğimiz amel defteri, Kur’ân’da “kitâb” ve “suhuf” adlarıyla geçer ve “kitâbü’l-a’mâl” ve “sahîfetü’l-a’mâl” isim tamlamalarıyla da ifade edilir. Kur’ân-ı Kerîm’in belirttiğine göre insanın dünyada benimsediği inanç ve işlediği bütün fiiller tespit edilmiş olup kıyamet gününde bir kitap halinde kendisine sunulacak; okuma bilen ve bilmeyen herkesten kendi kitabını okuması istenecektir.²⁶⁵

Müfessirler Kur’ân’da zikredilen kitap ve suhufun, insan ömrünün muhasebesinin yazılı bulunduğu defter manasını ifade ettiği gibi kişinin hesabının görüldüğünü bildiren bir belge anlamına gelebileceğini de belirtirler. Mu‘tezile’nin çoğunluğu ve sonraki/müteahhir Eş‘ariyye âlimleri amel defterini, Allah’ın, insanların iyilik ve kötülükleri hakkındaki bilgisi şeklinde yorumlamışlar, Mâtürîdiyye ile Selefiyye’nin

²⁵⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğaribi’l Kur’ân*, Beyrut: Dârü’l Kalem, thk. Safvan Adnan, h. 1412, c. 1 s. 699.

²⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisanü’l Arap*, c. 1, s. 699.

²⁵⁶ Demirci, Muhsin, *Lokman Sûresi ve Ahlâki Öğütler*, s. 30.

²⁵⁷ Nisâ, 4/24.

²⁵⁸ Nisâ, 4/103.

²⁵⁹ Neml, 27/28.

²⁶⁰ Bakara, 2/235.

²⁶¹ Nur, 24/33.

²⁶² İsrâ, 17/14.

²⁶³ Demirci, Muhsin, *Lokman Sûresi ve Ahlâki Öğütler*, s. 31.

²⁶⁴ Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2990.

²⁶⁵ Bkz. İsrâ 17/13-14.

tamamı ve Eş'ariyye ile Mu'tezile'nin bir kısmı ise keyfiyeti ve mahiyeti bilinemeyen bir amel defterinin varlığını kabul etmişlerdir.²⁶⁶

Kitap kavramının amel defteri anlamında kullanıldığı bir kısım âyetler şöyledir;

“Oku kitabını (amel defterini)! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter” denilecektir.”²⁶⁷

“Kitap, (amel defteri) ortaya konur. Suçluları, kitabın içindekilerden korkuya kapılmış görürsün. “Eyvah bize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük, büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!” derler. Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez”.²⁶⁸

“O gün her ümmeti diz çökmüş görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağrılır. (Onlara şöyle denilir:) “Bugün (yalnızca) yaptıklarınızın karşılığı verilecektir. İşte kitabımız, size karşı gerçeği söylüyor. Çünkü biz yapmakta olduklarımızı kaydediyorduk.”²⁶⁹

“Tûr’a, yayılmış ince deri sayfalarla düzenle yazılmış kitaba, “Beyt-i Ma’mur”a, yükseltilmiş tavana (göğe), kabaran denize andolsun ki, şüphesiz Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.”²⁷⁰

“İşte o vakit, kitabı kendisine sağından verilen kimse der ki: “Gelin, kitabımı okuyun!”²⁷¹

“Kitabı kendisine sol tarafından verilen ise şöyle der: “Keşke kitabım bana verilmeseydi.”²⁷²

“Kime kitabı sağından verilirse...”²⁷³

Kitap kelimesi sûrenin yedinci âyetinde الْفَجَّارِ/فâcirlerin kitabı, on sekizinci âyetinde الْأَبْرَارِ/erdemlilerin kitabı şeklinde isim tamlaması formuyla kullanılmıştır. İki yerde de yukarıda değindiğimiz âyetlerde olduğu gibi, insanların dünyada benimsediği inanç ve işlediği fiillerin kayıt sicili veya kıyamette insanlara verilecek mahkeme-i kübra kararı anlamındadır.

1.21.5. Fuccâr (فَجَّار)

Sûrenin yedinci âyetinde geçen “füccâr” kelimesi fâcir’in çoğulu olduğundan Fuccâr kelimesinden çok fâcir kelimesini inceleyeceğiz. Fâcir kelimesi, sözlükte; “yarmak”, “bir şeyi genişçe yarıp açmak” anlamına gelen fecr veya fücûr kökünden türeyen bir sıfat olarak ‘dindarlık perdesini yırtan, fütursuzca günaha dalan, haktan batıla sapan kimse’ vb. manaları taşımaktadır.²⁷⁴ Cahiliyye dönemi Araplarının haram aylarında yaptıkları

²⁶⁶ Klavuz Ahmet Saim, “Amel defteri” md, *DİA*, İst: 1991, c. 3, s. 20-21.

²⁶⁷ İsrâ, 17/14.

²⁶⁸ Kehf, 18/49.

²⁶⁹ Câsiye, 45/28-29.

²⁷⁰ Tûr, 52/1-7.

²⁷¹ Hakka, 69/19.

²⁷² Hakka, 69/26.

²⁷³ İnşikâk, 84/7.

²⁷⁴ Muhammed Hasan, *el-Mu'cemü'l-İştikâki'l-Muassile li Elfâzi'l Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Mektebetü'l-Adab 2010.

savaşlara “günah işlenen günler” manasında “Eyyamü’l-ficâr” adı verilirdi.²⁷⁵ Fâcir kelimesinin diğer kökü fücûr ise ‘şehvet gücünün ileri dereceye varması’ veya “insanı şeriat ve ahlâk ilkelerine aykırı işler yapmaya sevk eden nefsin özelliği” diye de tarif edilmektedir.²⁷⁶

Fücûr, itaatten uzaklaşmanın son noktası olan küfür ile olabileceği gibi küfrün dışındaki büyük günahlarla da olabilmektedir. Dolayısıyla fâcir kavramı, kâfir ve günahkâr mümin anlamlarına gelen müşterek/sesteş bir kavramdır. Söz konusu hangi anlamda kullanıldığı nassın bağlamından anlaşılmaktadır. Buna göre; “O gün yalanlayanların; vay hâline!” anlamındaki sûrenin 10. Âyet bağlamından ötürü sûrenin 7. Âyetinde geçen Fuccâr kavramının yalanlayan kâfirler anlamındadır.²⁷⁷

Söz konusu kavram; Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde müfret/tekil, dört yerde fecere, fuccâr şeklinde cemi/çoğul sığasıyla yer almakta, bir âyette de kökü olan “fücûr” ifadesi geçmektedir. Fâcir kelimesi, Kur’ân’da daha çok günah işlemenin nihaî noktasında bulunan “Kâfir” manasında kullanılmaktadır. İlgili âyetlerde belirtildiğine göre yeryüzünde fesat çıkaran ve ölümden sonra dirilişi inkâr eden fâcirler âhirette, iman edip kötülüklerden sakınanlarla aynı muameleye tâbi tutulmayacak, “müminlerin yüzü parlayıp gülecek ve onlar Naîm cennetlerine girecekler”,²⁷⁸ “fâcirlerin yüzü ise karacak”²⁷⁹ ve kendileri alevli ateşe atılacaklardır.

Bazı hadislerde yalan söyleyen, zina işleyen, Kur’ân’ı okumasına rağmen başkalarını Kur’ândaki buyruklara uymaya davet etmeyen, yalan yere yemin içen, insanları aldatan ve faizcilik yapanların fâcir oldukları belirtilerek kelime ‘günahkâr mümin’ anlamında kullanılmıştır. Diğer bir kısım hadislerde ise cennete yalnızca müminlerin gireceği, fâcirlerin cehennemlik olduğu, Kur’ân okuyan fâcirin, kokusu güzel, tadı acı, Kur’ân okumayan fâcirin ise kokusu olmayan, tadı da acı olan bitkiye benzediği, ölen müminlerin dünya sıkıntılarından kurtulduğu, ölen fâcirlerden ise dünyada kalanların kendisinden kurtulduğu belirtilerek “kâfir” veya “münafık” anlamında kullanılmıştır.²⁸⁰

Sonuç itibariyle nasların çoğunda itaatten uzaklaşmanın nihaî noktası olan kâfir anlamında, bazı hadislerde de mümin olmakla birlikte büyük günah işleyen kimse manasına gelen terimin kâfir veya günahkâr mümin anlamında olduğu anlaşılmaktadır.

1.21.6. Siccîn (سَجِّين)

Siccîn kelimesinin camit özel bir isim olduğu ya da müştak bir isim olduğu şeklinde iki farklı görüş söz konusudur. Müfessirlerin geneline göre kelime özel isim olup camit bir kelimedir.²⁸¹ Kelimenin türemiş/müştak olduğunu kabul edenlerden Ebû Ubeyde,

²⁷⁵ Karadeniz, Osman, DÎA, Fâcir md. İst. 1995, c.12, s. 71-72.

²⁷⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* c. 1 s. 699; Cürcânî, Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta’rifât*, Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, c. 1, s. 165.

²⁷⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, c. 17, s. 106.

²⁷⁸ Mutaffifin, 83/22.

²⁷⁹ Abese, 80/40-41.

²⁸⁰ Karadeniz, Osman, DÎA, “Fâcir” md. İst: 1995, c. 12, s. 71-72.

²⁸¹ Râzî, *Mefâtiḥü’l-Ğayb*, c. 31, s. 83.

Müberra ve Zeccâc'a göre Siccîn, "hapsetmek" ve "dar yere tıkmak" anlamına gelen secn kökünden türeyen sıfattır. Bir başka görüşe göre ise hapis anlamındaki "secn" maddesinden türemiş mübalağa kipidir. Kur'ân'da sadece Mutaaffifin Sûresinde geçen Siccîn kelimesi, sözlükte darlık ve hapis anlamına gelen sicn kelimesinin çoğulu olarak da kabul edilmektedir. Bununla birlikte kelimenin aslının, kitap anlamındaki siccîl olduğunu ve kelimedeki nûn harfinin lama bedel olduğunu söyleyenler de vardır.²⁸²

Siccîn kelimesi, müfessirlerce çok dar ve sıkıcı bir zindan, cehennemde bir kuyu, derin çukur, yerin derinliklerinde bir kaya ve kâfirlerin amellerinin yazıldığı kitap şeklinde yorumlanmıştır.²⁸³ Yerin yedinci tabakasının altında bir kaya olduğu da söylenmektedir.²⁸⁴ Ayrıca cehennemin veya oradaki bir vadinin adı olduğunu kabul edenler de söz konusudur.²⁸⁵ Müfessirlerin söz konusu kelimeyle ilgili farklı yorumlarını yedi maddede sıralayabiliriz:

1. Ka'bû'l-Ahbâr ve Said b. Cübeyr'e göre Siccîn İblis'in askerlerinin bulunduğu yerdir.²⁸⁶
2. Ebû Hüreyre'ye göre Siccîn cehennemde yer alan bir kuyudur.²⁸⁷
3. Bera b. Âzîp'ten rivâyet edilen bir haberde ise şöyle demiştir: "Siccîn yedi kat yerin altı demektir. Dahhâk ve Katâde de bu değerlendirmeyi benimsemişler."²⁸⁸
4. Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721) ise "Siccîn'den maksat, yedi kat yerin altındaki siyah renkli büyük bir kayadır, günahkârların amel defterleri onun içine konulmaktadır" demektedir.²⁸⁹ Yahyâ b. Sellam da buna benzer bir rivâyeti zikretmiştir. Çünkü ona göre, "Siccîn inkârcıların ruhlarının kayıtlı olduğu yerin altında yer alan siyah bir taşır".²⁹⁰
5. İkrime ve Hasan Basrî'nin söz konusu kelimeyi, "dalalet ve hüsrân" olarak te'vil ettikleri anlaşılmaktadır.²⁹¹
6. Ebû Ubeyde ise Siccîn kelimesini "hapishane" diye açıklamıştır. Çünkü ona göre söz konusu kelime "Sicn" kelimesinin "fi'il" vezninde türemiştir.²⁹²

²⁸² Şevkanî, *Fethü'l-Kadir*, c.1, s. 296.

²⁸³ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 405; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2990; Üzümlü İlyas, "İlliyyîn" md. DİA, İst. 2000, c. 22, s. 123-124.

²⁸⁴ İbnü'l-Haim, *et-Tibyân*, s. 338; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, c. 17, s. 106.

²⁸⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* c. 1 s. 699; Nesefî Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vil*, Beyrut: Dârü İbni Kesîr 2011, c. 3, s. 617; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2990.

²⁸⁶ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 383.

²⁸⁷ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 383; Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, c. 31, s. 83.

²⁸⁸ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 227; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 225.

²⁸⁹ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382; Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, c. 31, s. 83.

²⁹⁰ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 225.

²⁹¹ Mâverîdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 229; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 383; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 226.

²⁹² İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, Beyrut: 1984, c. 4 s. 54.

Buna göre âhirette önce fâcirlerin sicil kayıtlarındaki amelleri, sonra fâcirlerin ruhu, ardından cesetleri, onlar için hazırlanan bu yere varacaktır.²⁹³

Dokuzuncu âyetin gösterdiği gibi söz konusu kelime ile amel defterinin kastedildiği anlaşılmaktadır. İlgili âyeti açıklayan Zemahşerî, Siccîn; içinde şeytanların, kâfirlerin, fâsık insanların ve cinlerin amellerinin net ve açık bir şekilde kayıt altına alındığı kapsamlı bir kötülük divânı/arşivi olduğunu kaydeder.

Kötülerin kayıt sicillerinin konacağı arşivin; hapsetmek ve sıkıştırmak anlamına gelen Siccîn ile adlandırılması, bu arşivde toplanmış kötü sicil kayıtlarının kişinin cehennemde hapsedilmesine ve sıkıştırılmasına sebep olmasından ötürüdür.²⁹⁴ Ayrıca bu kayıt sicillerinin; Siccînle ilgili gelen rivâyetlerde açıklandığı gibi ıssız, karanlık şeytanların da meskeni olan çok aşağı bir mevkide olan bir arşivde bulunması sebebiyle bu adla anılmış olduğu söylenilmektedir.²⁹⁵

Yüce Allah, Kur’ân’da insanın kavrayışını aşan ve imanı icap eden bir kısım kavramları onların idrak edeceği örneklerle anlatmıştır. Söz konusu insanın idrakine indirgeme işine “Tenezzülât-ı İlahiyye” denilmektedir.²⁹⁶ Bunun neticesinde cennet; yükseklik, saflık, genişlik ve mükarreb meleklerin orada bulunmasıyla nitelendirilirken, siccîn; aşağılık, karanlık, darlık ve lanetlenmiş şeytanların bulunmasıyla nitelendirilmiştir.²⁹⁷

Sonuç itibariyle; hapsetme ve sıkıştırma anlamındaki siccîn kökünden olan Siccîn; kâfirlerin, insanlardan, cinlerden fâsık olanların ve şeytanların amellerinin açık ve net bir şekilde kayıt altına alındığı kapsamlı kötülük arşivinin adıdır.²⁹⁸ Kelime, çoğul kipinde olsa bile çoğal olmayıp sıfattan menkul tekil bir isim olduğu kanaatindeyiz. Ancak değindiğimiz bütün yorum ve bilgilere rağmen Siccîn kelimesi müteşabih bir kavram olduğundan Siccîn’in kesin olarak ne anlam ifade ettiğini, nerede muhafaza edildiğini, keyfiyetini ve niceliğini kavramamız pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle en doğru şey mahiyetini yüce Allah’ın bilgisine havale edip varlığına inanmaktır.²⁹⁹

1.21.7. Merkûm (مرقوم)

Kitabın hareke ve nokta koyularak açıkça ifade etme anlamına gelen rakm ve terkim kökündendir. Kitab-ı merkûm, harfleri noktalanarak alametlerle açıklanmış kitap anlamına gelmektedir.³⁰⁰ Merkûm kelimesi için; açık yazılı, cehennemlik olduğuna dair işaretli, mühürlü ve kumaşın desenleri gibi çizilmiş anlamları zikredilmektedir.³⁰¹ İlk otoritelerden Katâde, söz konusu kelimeyi “eksiltme ve ilave yapılamayacak şekilde yazıldığı” şeklinde açıklarken Dahhâk, “hiç kimse tarafından açılmayacağı şekilde

²⁹³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, c. 17, s. 105.

²⁹⁴ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 5; Neseî, *Medârikü’t-Tenzil*, c. 3, s. 614.

²⁹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721; Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 510.

²⁹⁶ Demirci, Muhsin, *Lokman Süresi ve Ahlâkî Öğütler*, İst: Çamlıca Yay. 2001, s. 74.

²⁹⁷ Râzî, *Mefâtiḥ*, c. 31, s. 92.

²⁹⁸ Nisâbûrî, *Ğaribü’l-Kur’ân*, c. 6, s. 464.

²⁹⁹ Demirci, Muhsin, *Kur’ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*, c. 3, s. 517.

³⁰⁰ İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arap*, c. 12, s. 248.

³⁰¹ Râzî, *Mefâtiḥ*, c. 31, s. 93; Âlûsî, *Rûhü’l-Meânî*, c. 15, s. 273.

mühürlü” şeklinde açıklamaktadır.³⁰² Merkûm kelimesinin manasına yönelik yapılan açıklamaları şu maddelerde sıralayabiliriz:

1. “Açık, tam, sağlam yazılı ve yanlış ihtimali olmayan.”
2. “İşaretli, bir başka ifadeyle âdeti “gereğince cehenneme” gibi bir ifade buyrultu işareti yazılmış.”
3. “Tüccarın sattığı kumaşa koyduğu gibi işaretli ve kayıtlı.”
4. “Mahkemenin evraklarında olduğu gibi mühürlü, damgalı, unvanlı ve resmileştirilmiş.”
5. “Kumaşın desen ve nakışları gibi çizilmiş, silinmez.”³⁰³

Merkûm kelimesine yönelik yapılan bütün bu açıklamalar, kuşkudan uzak, bozma ve değiştirmeden uzak, silinip kaybolmayan ve her görenin anlayacağı tarzda kendilerine verilecek kitapları böyle sağlam bir arşivde yer aldığını göstermektedir.

1.21.8. Mu'tedî (معندي)

Mü'tedi kelimesi i'tidâ fiilinin ism-i failidir. Sözlükte “hızlı koşmak, sınırı aşmak, tecâvüz etmek” anlamındaki “Adv” kökünden türeyen i'tidâ; terim olarak, adv kelimesinin “Hedefine ulaştığı halde hızını kesemeyen kimsenin daha ileri noktalara gitmesi” mânasından hareketle “Ölçüyü ve sınırı aşmayı, taşkınlık yapmayı, haklılık sınırını geçmeyi, başkalarına saldırmayı” ifade eder.³⁰⁴ Terim olarak kelime “Haddi aşmak” ve “özellikle Allah'ın kulları için belirlediği sınırları (hudûdullah) tecâvüz etmek”, “hak yoldan sapmak” “ilâhî emirleri çiğnemek” mânasına gelir.³⁰⁵ Buna göre mü'tedi kelimesi, “Allah'ın kulları için belirlediği sınırları aşan kişi” anlamına gelmektedir.³⁰⁶

1.21.9. Esîm (اِسم)

İsm kökünden sıfat-ı müşebbehe olan esîm kelimesi, “fâcirlerin günaha düşkün olmaları” anlamına gelmektedir. Onlar yapabildikleri kadar isyan içindedirler.³⁰⁷ Şehvet düşkünlüğü şeklinde de açıklanan esîm ifadesi, fâcirlerin şehvî isteklerinin esiri olduğunu göstermektedir.³⁰⁸ Söz konusu esîm ifadesinde dikkatleri çeken bir durum, âsîm değil de esîm kelimesinin kullanılmasıdır. Esîm ifadesinin kullanımı o fâcirlerin günahı alışkanlık haline getirip sürekli işlediklerini göstermektedir. Çünkü sıfat-ı müşebbehe süreklilik ifade etmektedir. Onlar artık günahı günah olarak görmezler. Ötesi yeri gelir

³⁰² Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 226.

³⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 72.

³⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisanü'l Arap*, c. 15, s. 34.

³⁰⁵ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 83.

³⁰⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, c. 17, s. 108.

³⁰⁷ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 93.

³⁰⁸ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, 70.

günah işlemekle övünürler. Çünkü artık onların fitratları bozulmuştur, kalpleri paslanmıştır.³⁰⁹

1.21.10. Esâtîr (أساطير)

Yazı yazmak anlamındaki satr kökünden türeyen ustûre/أسطورة ve istâre/إسطارة kelimesinin çoğulu olan esâtîr, ‘gerçeğe uymayan, düzensiz yazılan, uydurulan ve doğruluğu ortaya çıkmamış asılsız boş sözler ve saçmalıklar, tarihten evvelki zamana ait efsaneler ve uydurma hikâyeler’ anlamına gelmektedir.³¹⁰ Matürîdî (ö. 333/1949), kökünün “yazı yazmak” anlamına gelen satr olmasından yola çıkarak esâtîr lafzının “eskilerin yazdıkları” anlamında olduğunu iddia etmektedir.³¹¹ Esâtîr lafzının Yunanca, Ârâmîce veya Süryânîce’de tarih anlamına gelen historia ve storia kelimelerinden Arapçaya dönüştürülmüş istâr veya istârenin çoğul şekli olduğunu kabul edenler de vardır. Ancak cahiliye dönemi şiirlerinde “satr” kökünün kullanılması bu düşüncenin çok da tutarlı bir düşünce olmadığını göstermektedir.

Esâtîr kelimesi için iki açıklama söz konusudur: Birincisi: öncekilerin yalanları. İkincisi: öncekilerin haberleri. İkinci anlama göre inkârcı fâcirler, Kur’ân’ın yüce Allah’tan vahiy yoluyla gelmediğini, Hz. Peygamberin Kur’ân’ı evvelkilerden öğrendiğini kastetmektedirler.³¹²

“Esâtîr” kavramı Kur’ân-ı Kerîm’de ilkel topluluklar veya geçmiş milletler anlamına gelen evvelîn kelimesiyle birlikte isim tamlaması formuyla “esâtîrû’l-evvelîn” şeklinde dokuz defa yer almaktadır.³¹³ Söz konusu âyetlere göre Kur’ân-ı Kerîm’i Hz. Peygamber’in uydurduğunu, bu hususta başka kişilerin de kendisine destek verdiğini iddia eden inkârcılar çoğu zaman Kur’ân’ın bütününe, kimi zaman da insanların âhiret hayatında diriltilecekleri bildiren âyetlere “eskilerin efsaneleri” bakışıyla yaklaşmışlar. Bu tarzda düşünenlerin gerçeği kavramaları için, Kur’ân’ı yeryüzüne ve göklere ait tüm sırlardan haberdar olan yüce Allah’ın indirdiği açıklanarak iddia sahipleri Kur’ân’ın içeriğini incelemeye çağırılmıştır. Böylece insan ve evrenle ilgili içerdiği bilgilerin iddia edildiği gibi efsane olmadığı, zeminin, zemindeki bütün yaratıkların, göklerin ve yüce arşın rabbi yüce Allah’ın ölümleri kolaylıkla tekrar diriltebileceği hakikatini görmeleri istenmiştir.³¹⁴

Ayrıca konuyla ilgili âyetlerin bildirdiğine göre inkârcılar, dilediklerinde kendilerinin de Kur’ân âyetlerine benzer sözler söyleyebileceklerini iddia etmelerine rağmen söz konusu iddialarını gerçekleştirememişlerdir. Kur’ân âyetlerinin yüce Allah tarafından gönderilen ilâhî bir kitap olduğunun ispatı olarak gökten kendilerine taş yağdırılmasını veya azaba

³⁰⁹ Şîrâzî Nâsır, *el-Emsel fî Tefsir Kitabihî l-Münzel*, Beyrut: Müessesetü’l-Bi’sse, c. 2, s. 26.

³¹⁰ Zeccâc, *Meâni l-Kur’ân*, c. 5, s. 299; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi l-Kur’ân*, c. 19, s. 226; Âlûsî, *Râhü l-Meânî*, c. 15, s. 274; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988; Neseî, *Medârikü’l-Tenzil*, c. 3, s. 615.

³¹¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü l-Kur’ân*, c. 17, s. 108.

³¹² Râzî, *Mefâtihü l-Ğayb*, c. 31, s. 94.

³¹³ Bkz. Abdullbaki Muahmmmed Fuat, *el-Mu’cem*, ‘esâtîr’ md.

³¹⁴ Müminûn, 23/81-89; Furkân, 25/5-6.

maruz kalmalarını teklif etmişlerdir.³¹⁵ Böylelikle münazara ilkelerine ve dolayısıyla mantık kurallarına uygun olmayan bir davranış içine girmişlerdir. Çünkü iddia ettikleri gibi Kur'ân beşer sözü olsaydı bunu ispat eden delili iddia edenlerin cezâyâ uğratılması değil, her açıdan Kur'ân'a benzer sözler getirmekle gerçekleşebilirdi. Ancak iddia sahipleri bunu gerçekleştiremedikleri halde Kur'ân'ın yüce Allah'ın vahyi olduğuna inanmamakta ısrar etmişlerdir.³¹⁶ Bunun üzerinde önceki dönemlerde peygamberlerin getirdikleri semâvî kitapları “eskilerin masalları” olarak görenlerin maruz kaldıkları kötü azap kendilerine hatırlatılarak ders almaları ve hakikati görüp iman etmeleri için uyarılara devam edilmiştir.³¹⁷ Ancak bütün farklı mucizeyi müşahade etseler bile iman etmeyecek kişilerin dünya hayatında burunlarının sürtüleceği, âhiret hayatında da cehennem ateşinin karşısında durdurulunca nedamet duyarak hakikatleri doğrulayacakları bildirilmiş ve söz konusu pişmanlığın yarar sağlamayacağı da haber verilmiştir.³¹⁸

1.21.11. Rayn (رين)

Rayn kelimesi, sûrenin, *كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ* “Hayır, dedikleri doğru değil! Doğrusu onların işlemiş oldukları günahlar kalplerinin üzerini paslandırmıştır.” (83/14) meâlindeki âyette yer alan *رَانَ* fiili mazisinin mastarıdır.

Rayn ve ruyûn, sözlükte “galip gelmek, kuşatmak, istila etmek” ve “bir şeyin pas tutması, üzerini pas basıp pasın her tarafını örtmesi ve kaplaması” anlamına gelmektedir.³¹⁹ Kalbe, günah ve kasvet basmasına da mecazen reyn denilmektedir.³²⁰ Râne fiili, sûrede “kalplerin günahlar yüzünden kararması, kilitlemesi ve üstüne perde çekilmesi” manasında kullanılmıştır. Aslında reyn kelimesi üstün gelmek manasındadır. Nitekim şarap, içeninin aklına galip gelip sarhoş ettiğinde, *رَأَتْ الخمر على عقل شاربها* denilmektedir. Şair, kelimeyi aynı anlamda kullanarak, “nice günahın günahkârın kalbine galip geldiğini” *فَجَرَّ عَلَىٰ قَلْبٍ رَانَ مِّنْ ذَنْبٍ* ifadeleriyle belirtmiştir.³²¹

Rayn kelimesinin anlamına yönelik farklı yorumlar yapılmıştır. Söz konusu yorumları şöyle zikredebiliriz:

1. Abdullah b. Abbas, ilgili âyette yer alan *رَانَ* fiilinin “mühür vurmak” anlamında olduğunu söylemektedir. İbnü's-Sâib el-Kelbî de aynı görüşe sahiptir.³²²
2. Hasan el-Basrî'ye göre rayn, “kalp kararınca kadar günah üstüne günah işlemek” anlamını ifade etmektedir.³²³
3. Abdurrahman b. Zeyd (ö. 182/798) ise rayn kelimesini “etkilemek” ve “üstünü örtmek” anlamına geldiğini söylemiştir.³²⁴

³¹⁵ Enfâl, 8/31-33.

³¹⁶ Gölcük, Şerafettin, “Esatir” md. DİA, İst. 1995, c. 11, s. 359-360.

³¹⁷ Neml, 27/68-69.

³¹⁸ Bkz. Enam, 5/25-30; Nahl, 16/24-27; Ahkâf, 46/17-18; Kalem, 68/15; Mutaaffî'n 83/13.

³¹⁹ Rağîb İsfahânî, *Müfredât*, “Ryn” md. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2991; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. 7, s. 210.

³²⁰ Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2991.

³²¹ *el-Bahr*, c. 8 s. 438; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. 7, s. 213.

³²² Mâverî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382.

³²³ Mâverî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 229; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382.

4. Zeccâc da rayn kavramını “kalbi kuşatan bir pas” şeklinde tanımlamıştır.³²⁵

Söz konusu tanımlardan, Rayn diye ifade edilen şeyin, kalbi işlevsiz duruma getiren bir arıza olduğu anlaşılmaktadır. Bu arıza kalbe hâkim olunca artık kişi vurdum-duymaz bir hale girer ve aklı, vicdanı, irâdesi ve kavrayışı devre dışı kalır. Böylelikle kalp, manevi olarak fonksiyonunu kaybeder. Kalbin bu duruma gelmesi, kişinin selim fitratındaki yüce Allah’a inanma ve bağlanma yeteneğinin yitirilmesinin bir sonucudur. Kur’ân’ı-Kerîm bu olumsuz davranışı yansıtan inkârcı kişinin profilini açıklarken rayn kavramının dışında başka kavramlar da kullanmaktadır. Ekinne (kılıflar)³²⁶, hatm (mühürlenme)³²⁷, akfâl (kilitler)³²⁸ ve kasvet (taşlaşma)³²⁹ kavramları bunlardan bir kaçıdır.³³⁰

Günahlar sonucunda kalpte oluşan olumsuz etki, kısa zamanda kalkabilen ince bir perde ise buna “ğayn” denilirken kalkma olasılığı ve umudu olmayan kalın perdeye ise rayn denilmektedir. Hasan el-Basrî’nin ve Mücâhid’in “rayn” kelimesini, “günah üstüne günahın işlenmesi sonucu kalbin ölmesi” şeklinde açıklaması da rayn’in bu anlamını desteklemektedir.³³¹ Bu anlamıyla rayn, manevi karanlığıyla kalpleri kuşatacak şekilde olumsuz yetenekleri son derece kökleşmiş kâfirlerin niteliklerindendir. Dahhâk ise Rayn kavramını “kalbin ölümü” şeklinde açıklamıştır.³³²

Kur’ân’ı Kerîm’de manevî açıdan hasar gören kalpler farklı kavramlarla tasvir edilmektedir. Kur’ân’ın bu tür kavramları, inkâr ve gûnahta ısrar edenlerin kalplerinin geçirdiği değişik evreleri ifade eder.³³³ Bu bağlamda Kur’ân’da “kalbin paslanması” anlamında “rayn”, “kalbin mühürlenmesi” anlamında “hatm” ve “tab”, “kalplerin kilitlenmesi” anlamında “ikfâl” lafzı kullanılmıştır.³³⁴ Bu anlamda tab’ rayndan, ikfâl ise hepsinden daha şiddetlidir.³³⁵ Kalbin mühürlenmesi, hiçbir şeyi idrak etmemesi ve ondan hiçbir şeyin dışarıya çıkmaması anlamına gelmektedir.³³⁶

Bütün mutasavvıflar, kalpte insanı Hak’tan ve gayb âleminden ayıran bir perdenin varlığını kabul ederler. Onlara göre “hatm, tab” (mühürleme),³³⁷ ve “kufî” (kitleme),³³⁸ kâfir, müşrik ve putperestlerin kalbini saran ve ancak iman etmekle kalkabilecek kalın bir perdedir. Münafıkların kalbi ise “kasvet” ve “rayn” denilen yoğun bir perde ile

³²⁴ Mâverdi, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü’t-Tenzîl*, c. 6, s. 382; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721.

³²⁵ Mâverdi, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, c. 6, s. 228; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721; Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 94.

³²⁶ En’âm, 6/25. Bkz. İsrâ, 17/46; Kehf, 18/57.

³²⁷ Bakara, 2/7. Bkz. En’âm, 6/46; A’raf, 7/100; Casiye, 45/23; Şûra, 42/24.

³²⁸ Muhammed, 47/24.

³²⁹ Bakara, 2/74; En’âm, 6/43; Hadîd, 57/16.

³³⁰ Demirci, Muhsin, *Kur’ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*, c. 3, s. 513.

³³¹ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 94; Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, c. 3, s. 615.

³³² Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl*, c. 3, s. 615.

³³³ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 94.

³³⁴ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, 70.

³³⁵ Râzî, *Mefâtih*, c. 31, s. 93; Kurtûbî Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Kahire: Dâru’s-Şa’b 1962, c. 10, s. 261.

³³⁶ İbn Manzûr Muhammed b. Mükrem b. Ali, *Lisânü’l-Arap*, Beyrut: Dâru’s-Sadîr, c. 12, s. 163.

³³⁷ Bkz. Bakara 2/7; Nahl 16/108.

³³⁸ Bkz. Muhammed, 42/ 24.

kaplıdır.³³⁹ Genellikle müminlerin kalbine arız olan ve “ğayn” diye ifade edilen perde ise istiğfarla ortadan kalkar.³⁴⁰

1.21.12. Ebrâr (أبرار)

Sûrenin 18 ile 22.âyetlerinde geçen Ebrâr, “Berr” kelimesinin çoğuludur. Berr; “İtaatkâr, sadakatli, vefakâr ve iyiliksever olmak” anlamındaki birr kökünden sıfattır. Kelime, Kur’ân’ı Kerîm’de üç yerde tekil, yedi yerde “Ebrâr” ve “berere” kalıplarıyla çoğul olarak tutarda on yerde yer almaktadır. Tekil kiplerinin birinde³⁴¹ “Allah’a nispet edilirken, kalan ikisinde Hz. İsa’nın annesine itaatini ifade etmektedir. Çoğul sıgalarından “Berere” kalıbıyla Abese sûresinin 16. âyetinde “İlâhî vahyi kaydeden melekleri”, “Ebrâr” kalıbıyla “Allah’a sevgiyle itaat eden kulları” anlamında kullanılmıştır.

Vâkıa sûresinde insanlar üç kısma ayrılmıştır: Mukarrebûn, Ashâbü’l-Yemîn, Ashâbü’ş-Şimâl. Sûrede “imanda en ileride olanlar ilerdedirler. İşte onlar Allah’a yaklaştırılmış olanlardır”³⁴² buyrulduğundan Mukarrabûn, yüce Allah’ın huzurunda bütün konumların üstünde bulunan birincilerdir. Mutaaffifin Sûresinin 21. âyetinde ise “Meleklerden ve insanlardan Allah’a yakın kılınanlar, o divânı görürler.” Meâlindeki âyetinden ve “Ebrârın yaptığı iyilikler, Mukarrabûn’un yaptığı kötülüklerdir” anlamındaki meşhur sözden anlaşıldığı gibi Ebrâr, Mukarrabûnun altında olup Vâkıa sûresinde anlatılan Ashâbü’l-Yemîn’le aynı grup olduğu anlaşılmaktadır. Yüce Allah, Mutaaffifin Sûresinde de Ebrârın şarabına, Mukarrebûn’un içeceği Tesnîm’den karıştırılacağını bildirmektedir. Bundan Ebrâr’ın, “Ashabü’l-Yemîn” olduğunu anlıyoruz.³⁴³ Çoğunluğun görüşüne göre Ebrâr, amel defterleri sağlarından verilenler; Mukarrabûn ise sabikûn (önde gidenler)dur.³⁴⁴

Kulun berr vasfıyla nitelendirilmesi, kelimenin kökü olan ve Bakara Sûresi’nin 177. âyetinde içeriği ayrıntılı olarak açıklanan “Bir” lafzının ifade ettiği özellikleri taşımasına bağlıdır. Söz konusu âyette değinilen özellikler; “iman esaslarını benimsemek, en değerli serveti akraba, yetim, fakir, yolda kalmış, yardım talep etmiş kimseler ve kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması için harcamak, ibadetleri yerine getirmek, sözünde durmak ve güçlülere karşı sabırlı olmak” şeklinde sıralanmıştır.³⁴⁵

Ebrâr kavramı, kelâm literatüründe daha çok “Büyük günah işleyen” anlamındaki âsi ve fâcirin zıddı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Ehl-i sünnet klasik kelâm eserlerinde, “Ber olsun fâcir olsun, her müminin arkasında namaz kılmak câizdir”; “İster berr ister fâcir olsun, iman ile ölen herkesin cenaze namazı kılınır” şeklindeki ifadelere sık sık rastlanır.³⁴⁶

³³⁹ Bkz. Bakara, 2/74.

³⁴⁰ Serrâc, *Lümma*, s. 451; Gazzâlî, c. 4, s. 13.

³⁴¹ Tûr, 52/28.

³⁴² Vâkıa, 56/10-11.

³⁴³ Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2993.

³⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 79.

³⁴⁵ Yıldırım, Suat, ‘ber’ md. DİA. İst. 1992, c. 5, s. 468.

³⁴⁶ Yıldırım, Suat, ‘ber’ md. DİA. İst. 1992, c. 5, s. 468.

Netice itibariyle sûredeki Ebrâr kelimesi, sûrenin ilk bölümünde yer alan âyetlerde geçen fuccâr kavramının mukabilinde kullanılmış olduğundan, “aldatmayan, âhiret inancını taşıyan, her türlü hayrı işleyen ve Allah’a itaat eden salih müminler” anlamında Kur’ânî bir terim olup Vâkıa sûresinde “Ashâbü’l-Yemîn” diye anlatılan ve konum açısından Mukarrabûndan sonra gelen sınıftır.³⁴⁷

1.21.13. İlliyyîn (عليين)

İlliyyîn, sözlükte “yükselmek” anlamındaki “Ulüvv” kökünden türeyen ve “üst makam, yüksek derece” manasına gelen fi’l kalıbında “illiyy” kelimesinin çoğuludur. İlliyyîn kelimesinin “uluvv” kökünden mübalağa kipi olduğunu söyleyenler de vardır.³⁴⁸ Bununla birlikte İlliyyîn’in tekili olmayan çoğul kalıbına benzeyen bir kelime olduğunu düşünenler de yok değildir. Nitekim Ferra, çoğul kipinde olup tekili olmayan bir isim olduğunu söylemektedir. Zemahşerî (ö. 538/1143) ise “uluvv” kökünden olan İlliyy kelimesinin çoğulu İlliyyînden menkul bir isim olduğunu söylemektedir. Kelimenin biraz sonra değineceğimiz manasına baktığımızda Zemahşerî’nin yaklaşımı daha isabetli görünmektedir.

Kavramın manasına bakacak olursak İlliyyîn; İyilerin amel kayıtlarının bulunduğu arşiv anlamındaki bir Kur’ân terimi olup sûrede de ifade edildiği gibi iyilerin kitabının bulunduğu arşiv divânı olarak zikredilen ve yazıların kaydedildiği, ayrıca Allah’a yakın kulların müşahede ettiği sicil kayıtlarının arşivi olarak yorumlanır. Bir başka ifadeyle; İlliyyîn, meleklerin, insanlardan ve cinlerden salih kulların bütün yaptıklarının yer aldığı iyilik arşividir.³⁴⁹

Bazı dil âlimleri, kelimenin çoğul yapısından yola çıkarak İlliyyîn’in yüce bir mekân ve makamdan çok buraya ulaşan kişileri ifade ettiğini söylemişlerse de müfessirler bu düşünceye katılmamışlardır.³⁵⁰ Müfessirler İlliyyîn’in yüksek bir mekân olduğunu söylemiş, ancak bunun yeri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İlliyyîn kavramıyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Söz konusu görüşleri aşağıdaki maddeler halinde toplamak mümkündür:

1. Abdullah b. Abbas’a göre İlliyyîn kelimesinden amaç, cennettir.³⁵¹ Atâ b. Ebi Rabah (ö. 114/732) da aynı görüşe sahiptir.
2. Abdullah b. Abbas’tan gelen bir diğer rivâyete göre, “İlliyyîn, iyilerin amellerinin kayıtlı olduğu yeşil zebercetten yapılmış büyük bir levhadır.”³⁵²
3. Ka’bü’l-Ahbâr ve Katâde (ö. 117/735)’ye göre İlliyyîn, arşın sağ ayağı demektir.³⁵³

³⁴⁷ Nesefî, *Medârikü’l-Tenzîl*, c. 3, s. 616; Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 92.

³⁴⁸ İbn Cüzeyy, *et-Teshîl*, c. 4, s. 185; Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2993.

³⁴⁹ Nesefî, *Medârikü’l-Tenzîl*, c. 3, s. 616.

³⁵⁰ Rağîb, *el-Müfredât*, s. 583; Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 95.

³⁵¹ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 210; Mâverdî, *en-Nüketü ve’l-Uyun*, c. 6, s. 228; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, c. 229; İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsîri İbni Kesîr*, c. 6, s. 407;

³⁵² Beğavî, *Meâlimü’l-Tenzîl*, c. 6, s. 382; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, c. 4 s. 57.

4. İbn Abbas'tan nakledilen bir rivâyete göre, İlliyyîn, müminlerin ruhlarının bulunduğu yedinci kat göktür.³⁵⁴
5. Dahhâk, Mücâhid ve Katâde ise İlliyyîn'i müminlerin ruhlarının bulunduğu 7.kat sema olarak açıklamışlardır.³⁵⁵
6. İbnü'l-Ecleh'in Dahhâk'tan rivâyetine göre, Dahhâk, İlliyyîn'in sidre-i muntelhâ olduğunu söylemiştir.³⁵⁶
7. Hasan el-Basrî ise İlliyyîn'in "yüce Allah'a en yakın bir mekân" olduğunu söylemiştir.³⁵⁷
8. Ferrâ ise İlliyyîn'i "dünya seması" şeklinde açıklamıştır.³⁵⁸
9. Taberî ise İlliyyînle ilgili, "Bütün bunlardan anlıyoruz ki, iyilerin amel defterleri yüce makamlardadır. Ancak onun neresi olduğunu ve sınırını Allah'tan başka kimsenin bilmesi mümkün değildir" ifadelerini kullanmıştır.³⁵⁹

Bütün bu farklı bilgiler, olasılıkla konu hakkında açık, kesin ve sahih bir rivâyetin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü İlliyyîn'den söz eden bir kısım rivâyetler olmakla beraber, bunlar genel nitelikleri itibariyle onun yüce bir mekândan ibaret olduğunu açıklamakta olup yeri ile ilgili herhangi bir açıklık getirmemektedir.³⁶⁰ Örneğin bir hadiste, "araya faydasız söz veya iş koymadan bir namazdan sonra diğer namazı bekleyip vakti geldiğinde eda eden kimselerin İlliyyîn'e kaydedileceği",³⁶¹ diğer bir hadiste de "gökte yıldızların görüldüğü gibi İlliyyîn'e ulaşan kimselerin aşağıda kalanlar tarafından açık olarak görüleceği",³⁶² "Ebû Bekir ile Ömer'in İlliyyîn'de bulunanlardan olduğu" belirtilir. Diğer bir rivâyette ise "Allah'ın alçak gönüllü kimseleri İlliyyîn'e, büyüklük taslayanları da en aşağı yere göndereceği",³⁶³ bildirilerek İlliyyîn'in en aşağı yerin karşıtı olduğu ifade edilir.³⁶⁴

İlliyyîn ile ilgili âyeti açıklayan Zemahşerî, İlliyyîn'in bir ilâhî kitap/arşiv olduğunu İlliyyîn'de meleklerle salih kimselerin ve cinlerin amellerinin yazılı olduğunu kaydeder. İyilerin amellerinin kayıt altına alındığı bu arşivin yükseklik anlamını taşıyan İlliyyîn diye anılması, bu arşivde yer alan iyi amellerin insanı cennette yüce derecelere

³⁵³ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 210; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 98; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 229; İbn Kesîr, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 4, s. 483.

³⁵⁴ İbn Kesîr, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 407.

³⁵⁵ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 210; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; Beğavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, c. 6, s. 382; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 229.

³⁵⁶ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 209; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 229.

³⁵⁷ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 210; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyun*, c. 6, s. 228; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, c. 4 s. 57.

³⁵⁸ İbn Atiyye el-Endülûsî, *el-Muharrarü'l-Veciz*, thk. Abdusselâm Abdüşşafi Muhammed, Beyrut: 2011, c. 4, s. 452.

³⁵⁹ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 211.

³⁶⁰ Demirci, Muhsin, *Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*, c. 3, s. 520.

³⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 76.

³⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 50.

³⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 76.

³⁶⁴ Üzüm, İlyas, 'İlliyyîn' md. DİA, İst. 2000, c. 22, s. 123-124.

yücelmesine vesile olmasından veya bu kayıt sicillerinin yüce bir mevkide bulunmasından dolayıdır.³⁶⁵

Sonuç olarak Kur'ân'ı Kerîm'de sadece Mutaaffîfîn Sûresinde bir defa geçen İlliyyîn kelimesinin; salih müminlerin kayıt altına alınan amel sicillerinin korunduğu, yüksek bir makamda bulunan ilâhî bir sicil arşivi anlamında olduğu kanaatindeyiz. Ancak onun neresi, nerede ve sınırının ne kadar olduğu gibi mahiyetini Allah'tan başka kimsenin bilmediği anlaşılmaktadır.

1.21.14. Mukarrebûn (مقربون)

Sözlükte “Yakın olmak, yaklaşmak” manasındaki “Kurb” kökünün tefîl kalıbından türeyen çoğul şeklinde bir sıfat olan “Mukarrebûn” kelimesi, “Meleklerden ve insanlardan Allah'a yakın kılınanlar” anlamında bir Kur'ân terimidir. İsim olarak da kullanılan kurb lafzı, sadece fiziksel yakınlık anlamında değil kişinin bir başkasının yanındaki itibar ve değerinin yüksekliğini de ifade etmektedir. Zaten yüce Allah'a yakın melek ve insanların yakınlığı, ancak itibar ve değer yüksekliği olarak düşünülebilir. Râgıb el-İsfahânî, “Kurb” maddesinin Kur'ân'da mekân, zaman, nesep, itibar, himaye ve kudret konumunda geçtiğini belirtmiş ve bunlara âyetlerden örnekler vermiştir. Bu örneklerin incelenmesinden son üç kullanılışın doğrudan veya dolaylı olarak Allah'la alakalı olduğu anlaşılmaktadır.³⁶⁶

Mukarrebûn kavramı Kur'ân'ın sekiz âyetinde geçmektedir. Söz konusu kullanımların ikisinde “İnsanlar arasındaki yakınlığı” ifade ederken³⁶⁷ diğer âyetlerde “meleklerden veya insanlardan yaklaştırılmış olanlar” anlamında kullanmıştır. Bu bağlamda mukarrebûn meleklerinin canı gönülden Allah'a kullukta bulundukları³⁶⁸ ve “İlliyyîn” divânına şahit oldukları³⁶⁹ beyan edilmektedir. Öte yandan kıyamet günü “ashâbü'l-meymene”, “ashâbü'l-meş'eme” ve “Sâbikûn” şeklinde sınıflandırılan üç grup arasında en yüksek mertebede bulunan “Sâbikûn” diye ifade edilen grup “Mukarrebûn” diye anılan gruptur. Sabikûn'un “Naîm cennetinde olacakları”,³⁷⁰ ve “Kendilerine özgü Tesnîm çeşmesinden içirilecekleri”³⁷¹ bildirilmiştir. Bu manevi mertebeye nail olanların, “Rahatlık, güzel rızık ve nimetlerle donatılacakları”³⁷² belirtilmiştir. Kur'ân'ı Kerîm'de diğer taraftan “Hz. Îsâ'nın Allah nezdindeki mertebesinin yüceliğine ve kendisinin mukarrebûn sınıfında yer aldığı”³⁷³ vurgulanarak dikkat çekilmiştir.

Herhangi bir yaratıkla yaratıcı yüce Allah arasında fizikî yakınlıktan söz etmek imkânsız olduğuna göre yüce Allah ile yarattıkları arasındaki yakınlıktan manevi bir yakınlık olduğu ve bunun değer ve itibar açısından olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Mukarrebûn

³⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 722.

³⁶⁶ Rağıb, *el-Müfredât*, s. 890.

³⁶⁷ A'râf 7/114; eş-Şuarâ 26/42

³⁶⁸ Nisâ, 4/172.

³⁶⁹ Mutaaffîfîn, 83/21.

³⁷⁰ Vakia, 56/10-12.

³⁷¹ Mutaaffîfîn, 83/28.

³⁷² Vakia, 56/88-89.

³⁷³ Âl-i İmrân 3/45.

sınıfındaki meleklerin, arşı taşıyan hamele-i arş ve arşın çevresinde bulunan Cebrâil, İsrâfil, Mikâil ve Azrâil gibi yüce melekler olduğu, onların insanlardan üstün bir mertebede yer aldıkları kabul görülmektedir.³⁷⁴ Müminlerden öne geçenlerin, (Sabikûn) “mukarrebûn” diye adlandırılması, “kurtuluşa eren inananların âhîret hayatında tek bir konumda olmayacaklarını” ortaya koymaktadır.

İslâm ilim otoriteleri, mukarrebûn sınıfında yer alacak kişilerin kimler olduğu hususunda farklı beyanlar yapmışlardır. Lafzın mana çerçevesini sınırlandırarak mukarrebûn sınıfını yüce Allah’a ve resulüne inanma konusunda öne geçenler veya ilk hicret edenler ya da kıblenin tebdilinden önce iman ederek ve iki kibleye yönelerek namaz kılma şerefine nail olanlar şeklinde yorumlayanlar vardır. Diğer taraftan, “bütün hayatı süresince hayırlı ameller işleyenler”, “bilgisi hevâ ve hevesine galip olanlar”, “dünya hayatında hayra nail olmak için acele etmede önde olanlar”, “nefsin taleplerini bırakıp fazilet ve takvâda müminlerin seçkinleri sınıfında yer alanlar” gibi kelimenin mana alanını geniş tutarak yorum yapanlar da söz konusudur. Bütün bu yorumlar arasından son yorumun nasların ruhuna en uygun düşen yorum olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Kur’ân’ı Kerîm, “ilk inananların özel mertebelerini”, “onların “Sâbikûn” sınıfının ilkleri konumunda bulunduğunu”³⁷⁵ ve “Kendi aralarında da ayrı konumları olduğunu”³⁷⁶ bildirmektedir. Bununla birlikte Kur’ân’ı-Kerîm, hiçbir sınırlama yapmaksızın insanı Allah’a yakınlaştıran şeyin, servet ve nesil çokluğu değil iman ve sâlih amel olduğunu bildirmektedir.³⁷⁷ Ayrıca yüce Allah, “Allah’a ve âhîret gününe inananların, O’na yakın kılınma ümidiyle infak ettiklerini” hatırlatmakta³⁷⁸ ve “İnananların, hicret edenlerin, Allah yolunda malları ve canlarıyla savaşanların Allah nezdinde yüce mertebeleri olduğunu” açıklamaktadır.³⁷⁹ Bütün bunlarla birlikte, “Allah’a ve resulüne itaat edenlerin, Peygamberler, Sıddıklar, Şehitler ve Salihlerle beraber olacağını müjdelemektedir.”³⁸⁰ Söz konusu hakikati bildiren bu âyet de bir manada Mukarrebûn sınıfının kimler olabileceğini de ortaya koymaktadır.

1.21.15. Naîm (نعيم)

Naîm kelimesi, “Bol nimet, nimetler, refah, huzur ve mutlu hayat” manasına gelen ni‘met kelimesinden daha geniş bir muhtevaya sahip olup “insana mutluluk veren maddî ve mânevî her türlü güzellik” anlamına gelmektedir.³⁸¹ Mukâtil, kelimeyi cennet nimetleri şeklinde açıklamıştır.³⁸² Naîm kelimesinin İnfitâr sûresinin 13. âyetinde cehennemin isimlerinden Cahîm’in mukabilinde kullanılması, ayrıca çalışmamızın konusu Mutaaffîfîn Sûresinin 22. âyetinde cennetle ilgili yapılan tasvirin bağlamında tek başına yer alması

³⁷⁴ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 95; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721;

³⁷⁵ Tevbe, 9/100.

³⁷⁶ Hadîd, 57/10.

³⁷⁷ Sebe’ 34/37.

³⁷⁸ Tevbe 9/99.

³⁷⁹ Tevbe 9/20-21.

³⁸⁰ Nisâ 4/69.

³⁸¹ Rağîb, *el-Müfredât*, s. 815; Mukâtil, c. 4, s. 624.

³⁸² Mukâtil, c. 4, s. 624.

onun cennet isimlerinden biri kabul edilebileceğini de göstermektedir. Nitekim İslâm literatüründe Naîm kavramı, cenneti ifade etmek üzere kullanılan lafızlardan birisidir. Genel itibarıyla “Cennetü’n-Naîm” şeklinde cennet lafzıyla birlikte isim tamlaması formuyla kullanılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de Cennetü’n-naîm terkihiyle on âyetin üçünde tekil, diğerlerinde çoğul kalıplarıyla geçmektedir.³⁸³

1.21.16. Rahîk (راحیق)

Sûrenin 25. âyetinde Ebrâr’ın içeceği olarak geçen Rahîk kelimesini, Rağıb el-İsfahânî “İçki” olarak açıklamıştır.³⁸⁴ Mukâtil ise “Kokusu kalmayan beyaz içki” şeklinde kayıt düşmüştür.³⁸⁵ Kelime genel itibarıyla tefsirlerde “En iyi cins ve sade şarap, eski şarap ve misk karışımı cennette bir çeşme” şeklinde açıklanmaktadır.³⁸⁶ Diğer taraftan Araplar çok değer verdikleri kaliteli şaraba “Rahîk” demişlerdir.³⁸⁷

1.21.17. Mahtûm (مختوم)

Sûrede Ebrâr’ın cennetteki içeceği “Rahik” içeceğinin sıfatı olarak yer alan “Mahtûm” kelimesi, “Karışımı, mühürlü ve son içiminin sonu misk kokulu” anlamlarına yorumlanmıştır.³⁸⁸ Mücâhid ve İbn Mesud, kelimeyi, son yudumunun sonunun misk kokulu olduğu şeklinde açıklamaktadırlar.³⁸⁹

1.21.18. Tenâfûs (تنافس)

Sûrenin 26. âyetinde yer alan tenâfûs kelimesi; “Nefsin, başkasına zarar vermeden daha üstün olanlara benzemek ve yetişmek için mücadele etmesidir.”³⁹⁰ Bir başka ifadeyle, “Bir kemale ulaşmak için başkalarıyla müsabaka edercesine çalışmak” anlamına gelmektedir.³⁹¹ Tenâfûs sözcüğünün asıl anlamı, nefis ve kıymetli şeyde yarışmaktır.³⁹² Bu tanımlardan anlaşıldığı gibi teneffüs, kişinin şerefinden ve gayesinin yüceliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü tenâfûste, başkasında görülen bir olgunluğa imrenip ona yetişmek veya daha ileri gitmek için kişilerin güzel işlerde yarışma duygusu söz

³⁸³ Topaloğlu, Bekir, ‘Cennet’ md. DİA. İst. 1993, c. 7, s. 376.

³⁸⁴ Rağıb, *el-Müfredât*, s. 346.

³⁸⁵ Mukâtil, c. 4, s. 624.

³⁸⁶ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân* İbn el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesir fi İlmi’t-Tefsir*, c. 4, s. 417; c. 19, s. 264; İbnü’l-Hâim, *et-Tibyân*, s. 339; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, c. 7, s. 213.

³⁸⁷ Zeccâc *Meâni’l-Kur’ân*, c. 5, s. 300; Bozkurt Nebi, “İçki” md. DİA. İst. 2000, c. 21, s. 455-456.

³⁸⁸ İbn el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesir fi İlmi’t-Tefsir*, c. 4, s. 417.

³⁸⁹ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 233.

³⁹⁰ Rağıb, *el-Müfredât*, s. 815.

³⁹¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3993.

³⁹² İbnü’l-Munzir, *Lisânü’l-Arap*, c. 6, s. 238; İsmail Hakkı, *Rûhü’l-Beyân*, Beyrut: Dârü’l-Fikr ty. c. 10, s. 372.

konusudur.³⁹³ Söz konusu kelime, ilgi duyulan ve arzulanan nefis ve değerli şey anlamında الشئ النفيس ifadesinden alınmıştır.³⁹⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de gıpta kelimesi geçmemekle birlikte bazı âyetlerde gıpta ile hasedin farkını gösteren ifadeler yer almıştır. Örneğin “Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyi -başkalarında olup da sizde bulunmayı- hasretle arzu etmeyin... Allah'tan O'nun lütfunu isteyin”³⁹⁵ meâlindeki âyetin ilk kısmında haset, ikinci kısmında gıpta kastedilmiştir.

Mutaffîfîn Sûresinin 18-26. âyetler grubunda iyilerin âhiretteki güzel durumları tasvir edildikten sonra, “İşte yarışacaklar bu yolda yarışınlar” denilerek münâfesenin tavsiye edildiği görülür. Ayrıca hayırda yarışmaya dair, Bakara sûresinin 148, Müminûn sûresinin 61, Fâtır sûresinin 32. âyetlerinde de gıpta ve münâfese teşvik edilmiştir. Böylece Müslümanların, maddî ve manevî bakımdan kendilerinden daha iyi olanlara imrenerek onlar hakkında herhangi bir kötü duygu ve düşünceye kapılmadan, zararlı davranışlara kalkışmadan, olumlu ve verimli bir rekabete girişmelerinin önemine işaret edilmiştir.

1.21.19. Tesnîm (تسنيم)

Sûrenin 27. âyetinde cennet ehlinin içeceği Rahîk şarabının karışımı olarak anlatılan Tesnîm; “Mukarrabûn'a özgü cennette bir çeşme veya Mücâhid ve Kelbî'nin dedikleri gibi yukarıdan Mukarrabûn'a doğru akan bir çeşme” şeklinde açıklanmaktadır.³⁹⁶ Tesnîm, esas itibarıyla hörgüçleyerek yukarı çıkartmak, yükseltmek anlamındaki senneme fiili mazisinin mastarı olup cennet ehlinin en değerli içeceği ve evlerinde yukarıdan kendilerine doğru akan bir çeşme olarak açıklanır.³⁹⁷ Kelimenin kendisi de yukarıda olmak, üste çıkmak anlamını ifade etmektedir.³⁹⁸ Devenin hörgücü anlamına gelen Senam/سنام kelimesi de bu köktendir.³⁹⁹

Cennetteki içecekler birbirlerinden farklıdır. En üstünü Tesnîm'dir.⁴⁰⁰ Cennetteki bu içeceğin; “Yüceltmek” ve “Yükseltmek” anlamındaki Tesnîm ile adlandırılması, söz konusu içeceğin cennetteki en yüce, en değerli içecek olmasından veya rivâyetlerde yer aldığı gibi, kendilerine yukarıdan akan bir içecek olduğundan ötürüdür.⁴⁰¹

Birçok rivâyete göre; Tesnîm, Allah'a yaklaştırılmış kullar/Mukarrabûn'un hiçbir karışımı katmadan sade olarak, amel defteri sağ taraflarından verilen Ebrâr'ın ise karışımla içtikleri kıymetli bir içecektir.⁴⁰² İbn Abbas'a göre; Tesnîm, cennetliklerin içtiği

³⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 78.

³⁹⁴ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 220.

³⁹⁵ Nisâ, 4/32.

³⁹⁶ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 209; İbn el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, c. 4, s. 417.

³⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 78.

³⁹⁸ İbnü'l-Hâim, *et-Tibyan*, s. 339.

³⁹⁹ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 233; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. 7, s. 213.

⁴⁰⁰ Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2993.

⁴⁰¹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 512; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, c. 3, s. 617; Mevdûdî Ebû'l-Al'a, *Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 69.

⁴⁰² Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 222.

içkilerin en şerefli ve en güzeldir.⁴⁰³ Çünkü Allah’a yaklaştırılmış kullar/Mukarrabûn onu katıksız olarak içerler. Sûrenin ilgili âyetlerinden anlaşıldığı gibi Rahîk içkisi Tesnîm karışımıyla beraber Ebrâr’ın içeceği Ebrâr’dan daha yüce bir makama sahip Mukarrabûn’un içeceği ise saf tensimdendir.⁴⁰⁴ Tesnîm’i anlatan 28. âyetin bir yükselme ifade eden akışından da anlaşıldığı gibi Tesnîm mühürlü saf şarap olan Rahîk’ten daha üstün ve güzel bir içecektir.⁴⁰⁵

İbn Abbas’a nisbet edilen bir ifadede, Secde sûresinin 17. âyeti referans alınarak Tesnîm’in, “iyiler için hazırlanmış bir cennet nimeti olup onun mahiyetini Allah’tan başkasının bilemeyeceği” açıklanmıştır. Hasan el-Basrî’nin ise “Tesnîm, Allah’ın cennet ehli için hazırlayıp gizli tuttuğu nimettir” söylediği rivâyet edilmiştir.⁴⁰⁶

1.21.20. Teğâmüz (تغامز)

Sûrenin 30. âyetinde fiil olarak geçen Teğâmüz; “göz, kaş ve dudakla işaret etmek sûretiyle genellikle olumsuz ve hakaret içeren bir anlamı ifade etmek” anlamına gelen ġamz kökünün tefâül babından mastardır.⁴⁰⁷ Tefâül babı, müşareketi ifade etmektedir. Buna göre Teğâmüz, iki kişinin veya iki grubun karşılıklı olarak göz, kaş ve dudakla işaretlemeleri anlamına gelmektedir.

1.21.21. Fukâhe (فكاهة)

Fukâhe, mizahlı söz, latîfe anlamına gelmektedir. Sûrenin 31. âyetinde yer alan “Fekihîn” ifadesi, fukâhe kökünden türemiş “Fekih” kelimesinin çoğuludur.⁴⁰⁸

1.21.22. Tesvîb (تثويب)

İncelediğimiz sûrenin son âyetinde yer alan “Süvvibe/” ثوب fiili mazısının mastarı olan tasvîb, sevap ve cezâ vermek, bir şeyin karşılığını vermek, mükâfatlandırmak anlamındadır.⁴⁰⁹ Bununla birlikte sevap lafzı, daha çok hayır için, cezâ lafzı da şer için kullanılmaktadır.⁴¹⁰ Sevap, amelin karşılığında kula dönen şeydir. Tesvîb kelimesinin, yapılan iyiliğin veya kötülüğün karşılığı olarak sahibine dönen anlamına gelen sevap kökünden olduğunu ve sevap kelimesinin iyiliğin karşılığı için kullanıldığı gibi kötülüğün karşılığı için de kullanıldığını söyleyenler varsa bile sevap kelimesinin sadece iyiliğin karşılığı için kullanıldığını ve “Tat bakalım! Hani sen güçlüydün, şerefliydin!”⁴¹¹ âyetinde olduğu gibi sûrenin son âyetinde kâfirlerle alay etmek suretiyle kötülüğün

⁴⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 78.

⁴⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 78.

⁴⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 82.

⁴⁰⁶ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 83.

⁴⁰⁷ Râğıb, *el-Müfredât*, ‘ġamz’ md. s. 614.

⁴⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 81.

⁴⁰⁹ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 95; İbnü'l-Hâim, *et-Tibyân*, s. 339.

⁴¹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

⁴¹¹ Duhân, 44/49.

karşılığı için kullanıldığını söylemek daha isabetli olacaktır.⁴¹² Diğer taraftan özellikle kâfirler için, “Onları elem dolu bir azap ile müjdele”⁴¹³ âyetinde olduğu gibi alay etme üslubu yaygın kullanılan bir üsluptur.⁴¹⁴

Âyette geçen soru/istifham, İkrârî istifham olup sorulan şeyin gerçekleştiğini ifade etmek için sorulan bir sorudur. Bunun sevap kelimesinin kullanılarak sorulması, kâfirlerin müminlerle alay ederek gülmelerinin cezâsı olarak "Onları elem verici bir azapla müjdele." âyetinde olduğu gibi bir alay ifadesi olmak üzere kullanılmıştır.

⁴¹² Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 95.

⁴¹³ İnşikâk, 82/24.

⁴¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 82.

İKİNCİ BÖLÜM:

2. TEFSİR AÇISINDAN MUTAFFİFİN SÛRESİ

Mutaffifin sûresini Ulûmu'l-Kur'ân açısından inceledikten sonra sûredeki önemli gördüğümüz bir kısım kelimelerin ve kavramların tahlilini yaptık. Bu incelemelerden sonra çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan sûrenin tefsirine ve yorumuna başlıyoruz.

2.1. Sûrenin Metni

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُواهُمْ أَوْ وَزَنُواهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِّيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ لِّلْمَكْذِبِينَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يُكْذِبُونَ بَيِّمَاتٍ ﴿١١﴾ وَمَا يُكْذِبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَّخْنُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِرَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ تَتُوبُ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

2.2. Sûrenin Meâli

Bismillahirrahmânirrahîm

(1) “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline!”

(2-3) “Onlar ki; insanlardan ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam, onlara ölçüp veya tartıp verdikleri zaman ölçü ve tartıyı eksik yaparlar.”

(4-6) “Onlar; insanların, âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?”

(7) “Hayır, hileye sapmayın! Doğrusu, yoldan sapan kâfirlerin amel sicilleri Siccîn’dedir.”

(8) “Siccîn’in ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”

(9) “Siccîn rakamlarla kodlanmış bir divândır.”

(10-11) “O gün yalanlayanların; hesap ve cezâ gününü yalanlayanların vay hâline!”

(12) “Onu, ancak haddini aşan, her günahkâr kimse inkâr eder.”

(13) “Kendilerine âyetlerimiz okununca, “Eskilerin masalları” der.”

(14) “Hayır, dedikleri doğru değil! Doğrusu onların işlemiş oldukları günahlar kalplerini paslandırmıştır.”

(15) “Hayır doğrusu onlar, o gün rablerinden mahrum olacaklardır.”

- (16) “Sonra onlar, elbette cehenneme gireceklerdir.”
- (17) “Sonra da onlara: “İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!” denilecektir.”
- (18) “Hayır! Erdemli insanların amel sicilleri “İllyî”dir.”
- (19) “İllyî”in ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”
- (20) “İllyî rakamlarla kodlanmış bir divândır.”
- (21) “Meleklerden ve insanlardan Allah’a yakın kılınanlar, o divânı görürler.”
- (22) “Şüphesiz erdemliler, Naîm cennetindedirler.”
- (23) “Koltuklara kurulup seyrederek.”
- (24) “Yüzlerinde ni’metin sevinç ve parıltısını fark edersin.”
- (25) “Onlara, kapağı mühürlü, hâlis bir şaraptan içirilir.”
- (26) “O şarabın son içimi bir misk gibidir. (ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.”
- (27) “Karışımı tesnim içeceğindendir.”
- (28) “Bir çeşme ki Allah'a yakın kılınanlar ondan içerler.”
- (29) “Şüphesiz günahkârlar, inanan erdemlilere gülüyorlar idi.”
- (30) “Müminler yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı.”
- (31) “Kendi adamlarına döndüklerinde (yaptıklarından) zevk ve neşe içinde dönüyorlardı.”
- (32) “Müminleri gördükleri zaman, “Hiç şüphe yok, şunlar sapan kimselerdir” diyorlardı.”
- (33) “Oysa kendileri, müminlerin üzerine gözetmen olarak gönderilmemişlerdi.”
- (34) “İşte bugün de müminler kâfirlere gülerler.”
- (35) “Koltuklara kurulup seyrederek.”
- (36) “Kâfirler yapmış oldukları (günahların) mükâfatını buldular mı?”

2.3. Bedbaht Erdemsizlerin Ahiretteki Kötü Âkıbeti (1-17. âyetler)

2.3.1. Aldatan İnkârcı Fâcirlerin Ahiretteki Durumu (1-6. âyetler)

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

- (1) Ölçü ve tartıda hile yapanların vay haline!

(2-3) Onlar ki; insanlardan ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam, onlara ölçüp veya tartıp verdikleri zaman ölçü ve tartıyı eksik yaparlar.

(4-6) Onlar; insanların, âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?

Mekkî sûreler daha fazla itikada ait genel ilkeleri bahis konusu etmektedir: yüce Allah'ın vahdeti, kayıtsız irâdesi, sınırsız hâkimiyeti, vahiy ve peygamberlik hususları, âhiret, hesap, cezâ, hakikatleri üzerinde durur, ahlâkî ilkelerin topluma yerleşmesi ve inanç esaslarıyla irtibatına önem gösterirler. Sûrenin ilk âyetlerinde mevzu bahis olan alım satım muamelelerindeki ölçü ve tartıda yapılan hileler ahlâkî konulardan sayılmıştır. Bu nedenle bir yönüyle ahlâkî diğer yönüyle muamelat meselelerinden olan ölçü ve tartıdaki adâlet konusunun bu Mekkî sûrede bahse konu olması dikkati çekmekte ve bu kısa âyetlerin gerisinde gözlenen birden fazla konulara ışık tutmaktadır.⁴¹⁵

Sûrenin ilk altı âyeti, İslâm dininde istikamet, adâletin, eşitliğin ve hakka riâyet etmenin çok önemli esaslar olduğunu göstermektedir. Buna göre her insan, alış verişinde ve bütün iktisadî muamelelerinde doğruluktan ayrılmamakla mükelleftir. Hile yollarına sapan, basit ve fânî bir kişisel menfaat uğrunda başkalarının hukukuna tecâvüz eden her şahıs, büyük mesuliyete maruz kalacaktır. “Ölçü ve tartıyı eksik yapma” davranışı, kul hakkının zayi olmasına neden olduğundan âhirette azabı kaçınılmaz kılmaktadır. Aldatanların söz konusu âkîbeti, Kur’ân’ın hatırlattığı bir gerçektir.⁴¹⁶

Sûrenin ilk âyetler grubunda birkaç yönden tehdit söz konusudur. İlk sûrenin ilk âyeti, tehdit ve azap kelimesi “Veyl” ile başlamaktadır. İkinci olarak inkarî istifham metoduyla “Onlar; diriltileceklerini sanmıyorlar mı?” denilerek tehdit yapılmıştır. Üçüncü olarak “Büyük bir gün için” denilerek hesap günü “Büyüklikle” nitelendirilmiştir. Şüphesiz yüce Allah’ın büyük diye nitelendirdiği gün son derece büyük olur. Dördüncü olarak “İnsanların, âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün” denilmiştir. Bu ifadede iki çeşit tehdit söz konusudur: birincisi, insanların son derece huşu ve pişmanlık içinde durdukları. İkincisi, yüce Allah’ın kendisini “Âlemlerin rabbi” diye nitelendirmesi. Bir başka ifadeyle “Yüce Allah, âlemlerin rabbidir, kudret ve hikmetinde yücedir. Kudretindeki yücelik onun âlemlerinin rabbi oluşundan anlaşıldığı gibi, hikmetindeki yüceliği ise az bir şey için bile olsa onun mazlumun hakkını zâlimden almasından anlaşılmaktadır.”⁴¹⁷

Sûrenin ilk âyetler grubu, alışverişte dürüst olmayanlara savaş açarak başlamaktadır.⁴¹⁸ Bunun yanı sıra âhiret inancıyla ahlâk arasında yakın bir ilişkinin olduğu hususuna vurgu yapmaktadır.⁴¹⁹ Sonrasında mutsuz kâfirlerden bahsederek davranışlarından ötürü onları

⁴¹⁵ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 85.

⁴¹⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, İstanbul: Akpınar yayınevi 1992, c. 8, s. 3988.

⁴¹⁷ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 95.

⁴¹⁸ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 82.

⁴¹⁹ Mevdûdî Ebû'l-Al'a, *Tefhimü'l-Kur’ân*, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, İstanbul: İnsan Yay. 1996. Trc. Heyet, c. 7, s. 64.

tehdit etmektedir. Kıyamet günü çekecekleri cezâyı, cehenneme nasıl sevk edileceklerini tasvir etmektedir.⁴²⁰

2.3.1.1. Hilebaz Tüccarlar (1. âyet)

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّينَ (١)

1. “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline!”

Esasında inananlar ile inkârcılar olmak üzere iki grup insanı ele alan sûre ilkin inkârcı fâcirlerin âkîbetini, karakteristik özelliklerini ve dünyada işledikleri günahları zikretmektedir. Diğer taraftan cehalet devrinde Mekke toplumunda ticarî hayatı ellerinde bulunduran ileri gelenlerin, söz konusu hilekârlıklara başvurdıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴²¹ Bu gün için de aynı durum söz konusudur. Günümüzde de ticari hayatı elinde bulunduranlar güçsüz insanların hakkını kısmakta ve toplumları sümürmektedirler.

Sûrede, fâcirlerin özellikleri arasında üzerinde durulan ilk çirkef vasıfları, ölçüde ve tartıda hile yapmalarıdır. Sûre, alışverişte dürüst olmayanları, bencillik ve başkalarını aldatma gibi ahlâka sığmayan duygu ve davranışlar içinde olanları kınayarak ve kendilerine savaş açarak başlamaktadır. Bu tür insanlar bir yandan yaptıklarının çirkinliğinden ötürü kınanırken diğer taraftan bu denli çirkin bir eyleme yeltenenlerin hesap gününde cezâlandırılacağına dikkat çekilmektedir. Onlar âhiretten korkmayan ve hâkimler hâkiminin önündeki o korkunç duruşmayı hesaba katmayanlardır.⁴²²

2.3.1.1.1. Tatfif Kavramının Kapsamı

Kur’ân’ın söz konusu konuyla ilgili âyetlerine bütüncül bir bakışla yaklaştığımızda ölçüde ve tartıda hileye başvurmak manasına gelen tatif kavramının, yalnızca ölçü ve tartıda eksik vermek şeklindeki hile manası ile sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır. Meselâ “Tartmak” manasında mastar veya “Terâzî” manasında ism-i alet olan⁴²³ ve Rahmân Sûresi’nde üç defa geçen⁴²⁴ “Mizân” kavramı bu mevzunun derinliğini ve genişlik boyutunu ortaya koymaktadır. Mizân kelimesinin kökü, bir şeyin değerinin bilinmesi anlamındaki “Vezn”dir. Rahmân Sûresi’ndeki “Tartıyı doğru yapın” âyetiyle kişinin yaptığı tüm eylem ve sözlerinde adâlete riâyet etmesinin gerekli olduğuna işaret edilmektedir.⁴²⁵ Ayrıca mizân kelimesinin yorumlandığı manalardan birisi de adâlettir.⁴²⁶ Çünkü vezn kelimesi, eşyanın karşısındakine oranla miktarının bilinmesidir. Aslında vezn, mukayese ve eşitlikle yapılan ağırlık için kullanılmaktadır. Mukayesenin gerçekleştiren alete mizan denilmektedir. Bu anlamda vezn, her zaman denkleştirme oranını

⁴²⁰ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, c. 7, s. 210.

⁴²¹ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 85.

⁴²² Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, c. 7, s. 210.

⁴²³ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, s. 63.

⁴²⁴ Rahmân, 55/7-9.

⁴²⁵ Rağıb, *el-Müfredât*, s. 537.

⁴²⁶ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 509.

ifade ettiğinden adâlete mizân denilmiştir.⁴²⁷ Buna göre yüce Allah, sözde, eylemde ve bütün hususlarda tartma işleminde ayarsız tartının kullanılmaması ve insafla, adâletle dosdoğru tartılmasını emretmektedir.⁴²⁸

Tatfif, sadece ölçülen ve tartılan maddi şeylerle sınırlı değildir. Aldatma grubuna giren ve toplumda fesada yol açan her türlü düşünceyi, söylemi, eylemi ve davranışı kapsamaktadır. Örneğin kişinin bir hadiseyi kendisi için farklı, başkası için farklı düşünmesi tatfif kapsamına girmektedir. Bir başka ifadeyle tatfif, ölçüde tartıda olabileceği gibi abdest, namaz ve konuşmak gibi sosyal hayatın birçok hususunu kapsamaktadır.⁴²⁹

Düşünme ölçüsü bozuk olanlar, aynı olayı kendileri için tefekkür ederken farklı, başkaları için düşünürken başka şekilde değerlendirirler. Örneğin kendisinin azıcık bir malının kaybolmasını elem olarak değerlendirirken başkasının az bir malının kaybolmasına ehemmiyet vermezler. Ötesi bundan lezzet alırlar. Söz konusu durum, ruh ölçeğinde, fikir ölçüsündeki hiledir. Asıl insanı ölçü, tartı ve bütün hususlarda hileye sevk eden de bu ruh halidir.⁴³⁰

Kuşeyrî söz konusu âyeti tefsir ederken, “Kendisi için razı olmadığı şeye Müslüman kardeşi için razı olan kişi insaflı değildir. Ayrıca insanların kusurunu görüp kendi kusurunu görmeyen mutaffif grubuna girmektedir. Kendi hakkını başkalarından alıp başkaların haklarını vermeyen mütaffiflerdendir” ifadelerine yer vermektedir.⁴³¹ Buna göre âyetteki ölçü ve tartı örnek bir eylem olup daha kapsamlı olarak kişilerin, kendi hukukuna riâyet ettiği kadar sorumluluklarını da itina ile yerine getirmelerinin gerekli olduğu vurgulanmakta, hukuk konusu olan her konuda adâlete titizlikle riâyet etmeleri istenilmektedir.

Rahmân Sûresi’nin: “Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu. Ölçüde haddi aşmayın. Tartıyı adâletle yapın, terâzîyi eksik tutmayın” âyetlerinde göklerin nizamının dengeye bağlı olduğu açıklanarak ölçüde ve tartıda dürüstlüğün ehemmiyeti vurgulanmıştır.⁴³² Ayrıca sûrede ölçüde ve tartıda dürüst davranılması emredilmiş, hilenin ve aldatmanın yüce Allah’ın evrene koyduğu “mizan” ilkesine aykırı bir davranış olduğuna işaret edilmiştir. Burada verilmek istenen mesaj, büyük evrendeki düzenin sarsılmasının insan ilişkilerindeki dengeye bağlı olduğu hakikatıdır.

Ölçüde ve tartıda hileye başvurmak, yeryüzünün nizamını bozan kişinin başkaların hakkına yaptığı tecevüzdür. Nitekim bu gerçeği Kur’ân’ı Kerîm şöyle açıklamaktadır: “Medyen halkına da kardeşleri Şu’ayb’ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Rabbinizden size açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin. İnananlar

⁴²⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, s. 63.

⁴²⁸ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, s. 63.

⁴²⁹ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 219.

⁴³⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 67.

⁴³¹ Kuşeyri, AbdulKerîm b. Hevazin, *Letâifü’l İşarat*, thk. İbrahim Beysunî, Mısır: el-Heyetü’l Mısıriyye, t.y. c. 3, s. 700.

⁴³² Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2989.

iseniz bunlar sizin için hayırlıdır.”⁴³³ “Ölçüyü tam yapın. Eksik verenlerden olmayın. Doğru teRâzî ile tartın. “İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”⁴³⁴

Bu gün eğer yeryüzünün belli bölgelerinde açlık, sefalet ve gözyaşı varsa bunun nedeni ticaret ve ekonomi hayatı elinde tutanların diğer insanları aldatmaları ve sömürmeleridir. Böylece bunlar yeryüzünde bozgunculuk yaparak yeryüzündeki birçok dengeyi bozmakta ve Rahmân’ın gazabını kazanmaktadırlar.

2.3.1.2. Ölçü ve Tartıda Aldatanlar (2-3. âyetler)

الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾

2-3. “Onlar ki; insanlardan ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam, onlara ölçüp veya tartıp verdikleri zaman ölçü ve tartıyı eksik yaparlar.”

Mekkî sûrelerde üzerinde en çok durulan konulardan biri de ahlâkî esaslardır. Mutaffîfîn Sûresinin ilk âyetlerinde ahlâkî temel bir ilke olan “Ölçü ve tartıyı düzgün tutmak, insanları aldatmamak” konusu ele alınmaktadır. Söz konusu âyetle ahlâkî ilke olarak, “Kendimize yapılmasını istemediğimiz bir şeyi başkasına yapmama” ilkesine dikkat çekilmektedir. Nitekim Kurtûbî, âyetin açıkladığı ve dikkat çektiği gerçeğe, daha genel bir açıklama yaparak “Onlar kendileri için rıza gösterdikleri şeye diğer insanlar için rıza göstermezler” şeklinde yorumlamaktadır.⁴³⁵ Konuyla ilgili rasûlullah (s.a.v.) “Sizden birisi kendisi için istediğini din kardeşi için istemedikçe tam olarak iman etmiş olamaz” buyurmaktadır.⁴³⁶

Sûrenin ilk âyetlerinde başkalarından alırken eksiksiz (dolgun) alan ve başkalarının hakkını verirken eksik vermek için türlü hilelere başvuran tüccarların alışkanlık haline getirdiği türlü çirkin aldatmalarından birine dikkat çekerek tevessül edilen her türlü aldatma yollarının çirkinliğini ve insan onuruna yakışmayan alçakça birer davranış olduğunu hatırlatmaktadır. Söz konusu âyetlerde ölçü ve tartı temsili bir muaeledir, daha kapsamlı olarak hukuk mevzusu her muamelede dürüst davranılması ve adâletin ayakta tutulması istenmektedir.

Âyetteki اِكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ ifadesinde çok ince bir detay söz konusudur. Çünkü اِكْتَالٌ fiili aslında من harfi cerri ile kullanılmaktadır. Ancak insanlara ölçerek veya tartarak verdiklerinde insanların aleyhinde, onları mağdur ederek, kandırarak verdiklerini ifade etmek için burada عَلَى harfi cerri ile kullanılmıştır.⁴³⁷

Ölçü ve tartı işi, son derece hassas, riskli ve önemli bir eylemdir. Çünkü sosyal hayat içinde insan ilişkileri genel itibariyle bu ikisi üzerinden dönmektedir. Ölçüde ve tartıda dürüstlük emrinin öneminden ötürü Kur’ân’ı-Kerîm’de birkaç kez tekrarlandığını görmekteyiz. Hz. Şuayb (a.s.)’ın kavmi Medyen halkının kıssası Kur’ân’da tekrarlanan

⁴³³ A’râf, 7/85.

⁴³⁴ Şüârâ, 26/181-183.

⁴³⁵ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 218.

⁴³⁶ Buhârî, İman, 6.

⁴³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721.

kıssalardandır. Allah, Şuayb (a.s.)'ın kavmini ölçüde ve tartıda hile yaptıkları için helak etmiş ve yere batırmıştır.⁴³⁸ Yüce Allah, medyen halkının, inkârlarından, ölçüde ve tartıda hile yaptıklarından ötürü cezâlandırıdıklarını belirterek bütün insanlığa bu eylemin hafife alınmamasının gerekli olduğu mesajını vermiştir. Bütün bunlar, alışveriş muamelelerinde dürüst olmanın, doğru ölçüp tartmanın, insanları aldatmamanın toplum düzenindeki önemini ve aksi şekilde hareket etmenin ise yüce Allah'ın gazabına neden olacağını vurgulamaktadır.⁴³⁹

Hz. Şuayb (a.s.)'ın kavmi Medyen halkı Allah'a boyun eğmeyen, ortak koşan bir millet idi. Özellikle otorite konusunda Allah'a ortak koşarlardı. Sosyal ilişkilerinde Allah'ın adâlet ilkesinden uzaktılar. Kendilerinin uydurdukları kanunları uyguluyorlardı. Bu nedenle yolları kesmeleri ve bozgunculuk yapmaları yanı sıra ticaretlerinde hileye başvuruyorlardı. Ayrıca istikamet üzere olan ve inananlara işkence yapan ve Allah'ın dininden alıkoymaya çabalayan zâlimlerdi.⁴⁴⁰

Aldatma ve hile eylemi sosyal hayatta emniyetin kaybolmasına ve dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Kur'ân'da ölçüde ve tartıda dürüstlük emredildikten sonra “Yeryüzünde fesat çıkarmayın” denmesinin hikmeti de bu olsa gerek. Ticarete yapılan hile, insanların birbirine duydukları güveni ortadan kaldırmaktadır. Güven duygusunun kaybolması yalnızca alış veriş alanında değil, sosyal hayatın bütün alanlarında kargaşaya neden olacaktır. Yüce Allah'ın sınır koyan her âyeti, bir anlamda bir ölçüdür. Ölçme ve tartma aletlerinin miyarıyla oynandığı vakit insanların bir kısmı zarara uğratıldığı gibi diğer bir kısmı ise refah içinde olur. Böylece sosyal dengeler fesada uğrar ve bunun sonucunda insan ilişkileri vahşileşir. Yaşanılan psikolojik sıkıntılar ve söz konusu sıkıntıların topluma aksetmiş tarzı olarak kabul edile bilinecek anarşi, enflasyon, faiz, karaborsa ve stokçuluk hep Allah'ın koyduğu dengelerin çiğnenmesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁴¹

Kur'ân'ı Kerîm, birçok âyetinde ticarete hile yapmayı şiddetli bir şekilde kınamıştır:⁴⁴² “Ölçüyü ve tartıyı adâletle tam yapın. Biz herkesi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutarız.”⁴⁴³ “Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terâzî ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir.”⁴⁴⁴ “Ölçüde haddi aşmayın. Tartıyı adâletle yapın, terâziyi eksik tutmayın”⁴⁴⁵

2.3.1.2. 1. Hile ve Aldatmanın Nedenleri (4. âyet)

Kişinin çok az bir şeye tenezzül ederek insan haklarına tecâvüz etmesinin altında yatan bazı nedenler söz konusudur. Çünkü söz konusu aldatma, hafife alınamayacak sonuçları doğuracak kadar tehlikeli bir günahdır. Bu çirkin alışkanlığa iten sebepleri; hesap verileceğine inanmamalarık, mal hırsı ve bencillik şeklinde sıralayabiliriz. Bu sebepler

⁴³⁸ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 403; Nisâbü'rî, *Ğaribü'l-Kur'ân*, c. 6 s. 463.

⁴³⁹ Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2989.

⁴⁴⁰ Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l Kur'ân*, İst: Hikmet yayınları 1986, trc. Heyet, c. 16, s. 84.

⁴⁴¹ Gürbüz, Faruk, *Kur'ân'da Denge*, İst: Denge yay. 1997, s. 97-98.

⁴⁴² Mevdûdî Ebû'l-Al'a, *Tefhimü'l-Kur'ân*, *Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 65.

⁴⁴³ En'âm, 6/152.

⁴⁴⁴ İsrâ, 17/35.

⁴⁴⁵ Rahmân, 55/8-9.

arasında âhiret inancının yokluğu temel sebep olduğundan sonraki âyetlerde aldatmanın sebebi olarak zikredilmiştir. Sürenin dördüncü âyetinde yüce Allah'ın evrene yerleştirdiği sosyal düzeni bozarak insanları aldatan ve haksızlığa yeltenenlerin inançları gündeme getirilmiştir. Bu anlamda aldatmak, âhiret inancından mahrum olmakla irtibatlandırılmaktadır. Dolayısıyla insanları ilişkilerdeki aldatmadan alıkoyan en büyük faktör şüphesiz âhiret inancıdır. Âhiret sorumluluğuna, hesabına, cezâsına ve mükâfatına kesin olarak inananlar, asla böyle aldatmalara cesaret edemezler.⁴⁴⁶

2.3.1.2.1.1. Aldatmanın Temel Kaynağı İnançsızlık (4. âyet)

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ﴿٤﴾

4. “Onlar, diriltileceklerini sanmıyorlar mı?”

Bu âyette, özelde ölçüde ve tartıda genelde bütün ticarî alışverişlerde hile yapanların söz konusu hilelere başvurma sebebinin ölümden sonraki dirilişe inanmamaları olduğu vurgulanmaktadır. Aldatanlar yaptıklarının hesabını vereceklerini düşünmediklerinden ötürü hak ihlallerine devam etmektedirler. Buna göre aldatmanın temel nedeni âhiret düşüncesinin ihmaline sebep olan inanç bozukluğudur.⁴⁴⁷ Âyette gizliden aldatan ve sömüren tüccarların dünyada yaptıklarından ötürü aldatmaya cesaret ederek hiç hesaba çekilmeyecek şekilde davranmaları kınanmakta ve büyük hayretle karşılanmaktadır.⁴⁴⁸ Şâyet onlar ölümden sonra tekrar dirileceklerini düşünseler idi veya böyle bir ihtimali göz önünde bulundursalar dahi ölçüde ve tartıda hileye başvurmazlardı.⁴⁴⁹

Bir sembol mahiyetini taşıyan ölçü ve tartıda yapılan küçük hilenin sorumluluk ve cezâsı cehennemi hak edecek kadar ağırdır. İnsanın hesap gününün kesin gerçekleşmesine iman etmesi şöyle dursun bir zan beslese bile söz konusu hileye cüret etmemesi lâzımdır.⁴⁵⁰

İnsanları, yaptıkları söz konusu hilelerden alıkoyan en büyük faktör, kuşkusuz âhiret inancıdır. Bu nedenle yüce Allah bir sonraki âyette dehşeti büyük kıyamet gününü hatırlatmaktadır. Âhiret inancı, insanın davranışlarını kontrol altına alan en mühim temel inanç esaslarındandır. Âhirete, sorumluluğa, hesaba, cezâyâ ve mükâfata kesin olarak inananlar veya bunların varlığını sananlar bile asla böyle aldatmalara cesaret etmezler. Ancak âhiret inancı olmayan veya âhiret inancı kesin olmayanlar daha fazla kazanmak için yapabilecekleri her türlü hileye başvururlar. Böylece bu âyet, âhiret inancının toplumun salâhındaki önemini ortaya koymaktadır.

Âyetteki zan ifadesinin yakîn manasında olduğunu söyleyenler söz konusudur. Oysa zan kelimesine kendi manasını vermek belagat açısında daha isabetli olur. Çünkü kesin olarak âhiretin varlığını bilenlerin aldatması ve dolandırması düşünülmaz. Hâlbuki burada ifade

⁴⁴⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 510; Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2989.

⁴⁴⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, s. 64.

⁴⁴⁸ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 19, s. 222; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 510; Nesefî Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâikü't-Te'vîl*, Beyrut: Dârü İbni Kesîr 2011, c. 3, s. 614; Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 84.

⁴⁴⁹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, c. 5, s. 298; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 510.

⁴⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, s. 68.

edilmek istenen şudur: “Günün birinde insanların yüce Allah’ın huzuruna çıkacağını kesin bilmek şöyle dursun, bu gerçeği bir zan ve ihtimal olarak hatırlamak bile bu tür alçak hareketi yapmaya engeldir.”⁴⁵¹

Âyette, henüz yeni bahsi geçmelerine rağmen gizli, küçük çalmalarla aldatmaya çalışanlara uzaktakiler için kullanılan وَلَئِكَ ism-i işaretiyle işaret edilmesi, onların itibar edilme konumundan hatta insanlık derecesinden uzak olduklarını ifade etmek içindir.⁴⁵²

2.3.1.3. Büyük Gün/Hesap Günü İnancı (5. âyet)

لَيَوْمٍ عَظِيمٍ (٥)

5. “Büyük bir gün için”

Büyük günden amaç, 11. âyette değinilen ve “Din günü” olarak ifade edilen kıyamet ve hesap günüdür.⁴⁵³ Hesap gününün büyük gün olarak nitelendirilmesi, o gündeki azabın ve sevabın devamlı olmasından ötürüdür.⁴⁵⁴ Veya insanlar ve cinler Allah’ın adâletinin önüne çıkıp o gün cezâ ve mükâfat verilmesi hakkında kendileriyle ilgili önemli karar alınacağından ötürüdür.⁴⁵⁵ Bir başka ifadeyle öldükten sonra dirilme, hesap, cezâ, cennet ehlinin cennete, cehennem ehlinin de cehenneme girmeleri vb. hadiselerin yaşanacağı gün olduğundan ötürü “büyük gün” diye ifade edilmiştir. Şüphesiz o günün tehlikesi ve dehşeti çok büyük ve korkunçtur.⁴⁵⁶ Âyette dirilişin amaç ve nedeni açıklanmaktadır. İnce hesapların yapılacağı o günde hesap vermek için herkes tekrar dirilecek ve Âlemlerin rabbi yüce Allah’ın huzurunda divân durarak büyük mahkemenin kararını bekleyecektir.

2.3.1.3.1. Rabbin Huzurunda Divân Durulan Gün (6. âyet)

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (٦)

6. “Âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün.”

Bu âyet, öncesindeki لَيَوْمٍ عَظِيمٍ âyetinin âdeta bir açılımıdır. Yani: dehşeti büyük o günde bütün insanlar, hesaba çekilmek üzere yeniden diriltilip âlemlerin yüce rabbinin huzuruna çıkarlar. Günün büyüklüğü o günde yapılacak mahkemenin büyüklüğünden kaynaklanıyor. Çünkü o mahkemede hâkim, yüce Allah’tır. O gün Allah’tan başka sığınakları ve koruyucuları yoktur.⁴⁵⁷ Bu âyetle yüce Allah, aldatanları tehdit ederek “Öldükten sonra, korkusu ve musibeti büyük bir günde dirilip, sırları ve gizli halleri bilen Allah’ın huzurunda dikilip duracaklarından korkmuyorlar mı?” diye kendilerini

⁴⁵¹ Düzdağ, M. Ertuğrul, *Mehmet Akif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, Ankara DİB Yay. 2013, s. 50.

⁴⁵² Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l Kur’ân*, c. 6, s. 464.

⁴⁵³ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 222; İbnü’l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, c. 4, s. 414.

⁴⁵⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’ân*, c. 17, s. 104.

⁴⁵⁵ Şevkânî, *Fethü’l-Kadir*, c. 11, s. 108; Mevdûdî Ebû’l-Al’a, *Tefhimü’l-Kur’ân*, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 65.

⁴⁵⁶ Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü’l-Vecîz*, Çev. İnan Hacı, İstanbul: Dua Yayıncılık 2013, c. 4, s. 464.

⁴⁵⁷ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 88.

uyarmaktadır.⁴⁵⁸ Bu âyet, bir önceki âyette dehşetli bir zamanda, dikilip duracaklarından geçen “Büyük güne” bir açıklama mahiyetinde olup bu büyük günün, insanların âlemlerin rabbinin huzurunda divân duracakları gün olduğunu bildirmektedir. Söz konusu âyetteki kıyam, birkaç şekilde açıklanmıştır. Bu açıklamaları şöyle maddeler halinde açıklayabiliriz: 1. Ruhların bedenlere dönmesiyle insanların kabirlerinden kalkmaları. 2. Sadece yüce Allah’a kulluk ve ibadet için yüce Allah’a karşı eksiksiz bir tevazu içinde kalkmaları. 3. Hesaplarının görülmesi üzerine yüce Allah’ın huzurunda durmaları.⁴⁵⁹ Bütün bu yorumlara rağmen sûrenin bağlamı açısından âyeti, “O büyük günde yüce Allah’ın haklarında vereceği karar için insanların âlemlerin rabbinin huzurunda divân duracakları” şeklinde yorumlamak daha isabetli olacaktır.⁴⁶⁰

Bu âyette anlatılan büyük hadise, Yasin sûresinin وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ / يُنْسَلُونَ “Sûra üfürülür. Bir de bakarsın, kabirlerden çıkmış, Rablerine doğru akın akın gitmektedirler”⁴⁶¹ âyetinde hatırlatılan büyük hadisedir. Zümer sûresinin 68-75, Hakkâ sûresinin 13-33. âyetlerinde söz konusu kalkışın ayrıntısı bildirilmekte ve mevzu ile alakalı gerçekleşecek hadiseler umumî çerçevede anlatılmaktadır.

Buhârî (ö. 256/869) ve Müslim’in rivâyet ettiği bir hadisi, İmam Malik, Rasûlullah’ın (s.a.v.) söz konusu âyetle ilgili “Öyle ki, her biri, kulaklarının memesine kadar tere batıp kaybolacaktır” dediğini İbni Ömer’den rivâyet etmektedirler.⁴⁶² Söz konusu hadis, kıyamın yapılacağı o büyük günün endişe ve korku dolu bir gün olduğuna dair keyfiyetini bildirmektedir.⁴⁶³

2.3.2. Fâcirlerin Sicil Kayıtları ve Siccîn Arşivi (7-9. âyetler)

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَا أَزْكَ مَا سِجِّينُ ﴿٨﴾ كِتَابٌ مَرْفُومٌ ﴿٩﴾

(7) “Hayır, hileye sapmayın! Doğrusu, yoldan sapan kâfirlerin amel sicilleri Siccîn’dedir.”

(8) “Siccîn’in ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”

(9) “Siccîn rakamlarla kodlanmış bir divândır.”

Bu âyetler grubunda; kötü ve sorumsuz fâcirlerin amel defterleri hakkında bilgi verilmektedir, kötülüğü âdeti kendisine rehber seçenler “Füccâr/fâcirler” olarak isimlendirilmiş ve yaptıklarının kayıt altına alındığı sicil dosyalarına dikkat çekilmiştir. Ana konusu âhîret inancı ve hesap günü olan sûre; insanoğlunun bütün yaptıklarının Allah’ın katında kayıt altına alındığını ve söz konusu kayıt sicillerinin bir takım kodlarla kodlanmış ve içeriğini genel itibarıyla bildirebilecek bir takım simgelerle damgalanmış arşivlerde yer aldığını bildirmektedir. Erdemlilerin güzel âkıbetiyle bedbaht fâcirlerin

⁴⁵⁸ İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 403.

⁴⁵⁹ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 83.

⁴⁶⁰ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’ân*, c. 17, s. 104.

⁴⁶¹ Yasin, 36/51.

⁴⁶² Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 209; İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 403.

⁴⁶³ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 84.

kötü âkıbetini anlatan sûre, 7-9. âyetlerinde aldatan ve günah dolu bir hayat süren inkârcıların sicil kayıtlarının “Siccîn” denilen kötülük arşivinde, 18-21. âyetlerde ise inanan ve erdemli bir hayat süren müminlerin kayıt sicillerinin “İlliyyîn” adındaki iyilik arşivinde yer alacağını açıklamaktadır.

Sûrenin tehdit içeren ilk âyetleri (1-6), aldatan ve haksız kazanç peşinde olan fâcirler için yöneliktir. Sûrenin ilk altı âyetinde özellikle ticaretteki aldatmalarından ötürü karşılaşacağı kötü âkıbetlerinden bahsedilen, âhîret inancı olmayan veya bu inancı zayıf olan fâcirlerin yaptıklarının yanlarına kar kalmayacağını, hesap gününde hesabının görüleceği bildirilmektedir. Sonraki üç âyet, genel fâcirlerden söz ederek gerek aldatarak gerekse başka hukuksuzluklara ve günahlara başvurarak fâcirler zümresine girenlerin bütün yaptıklarının Allah’ın indinde ilgili sicil kayıtlarında açık ve net bir şekilde kayıt altına alındığı bildirilmektedir. Bir başka ifadeyle ilk altı âyette aldatan fâcirler için tehdit söz konusu iken sonraki üç âyette (7-9) tehdit genel fâcirler için yöneliktir.

2.3.2.1. Fâcirlerin Sicil Kayıtları ve Siccîn Arşivi (7. âyet)

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾

7. “Hayır, Hileye sapmayın! Doğrusu, yoldan sapan fâcirlerin amel sicilleri Siccîn’dedir.” Âyetin başındaki “كَلَّا” edatı ile “Hayır bu yaptığınız aldatma eylemleri yanlıştır, kabul edilemezdir, hukuk dışıdır, yapılan her şey yazılmaktadır, bu alışkanlık haline getirdiğiniz halinizden ve haince yaptıklarınızdan vazgeçin ve ölümden sonraki dirilişten ve hesap gününden gafil olma durumunuza son verin” mesajı verilmektedir. Onların içinde bulundukları durumdan ve ölümden sonraki diriliş ile hesap günü hususundaki gafletten vazgeçmeleri, yaptıklarından vazgeçip tövbe etmeleri gerektiği bildirilmektedir.⁴⁶⁵ Bunun yanı sıra âyetteki “كَلَّا” edatının tenbih harfi olduğunu ve kendisinden sonra gelen konunun ehemmiyetini belirtmek ve dinleyicinin dikkatini gelecek mesaj çekmek için zikredildiğini düşünenler de vardır.⁴⁶⁶

Âyette ayrıca söz konusu âhîret inancı olmayan veya zayıf olan aldatıcı ve isyanda haddi aşmış günahkârların bu alışkanlık haline getirdikleri hileleriyle yoldan saptıkları ve bütün yoldan sapan fâcirlerin bütün yaptıklarının kayıt altına alındığı bildirilmektedir. Bunun yanı sıra kâfirlerin, insanlardan, cinlerden fâsık olanların ve şeytanların amellerinin yer aldığı kapsamlı Siccîn arşivinde korunduğu haber verilmektedir. Buna göre dünyada yaptıkları ve yanlarına kar kaldığı sandıkları eylemler, melekler tarafından tescil edilmekte, her kişi için özel birer sicil tutulmakta ve ötesi inkâr ettikleri siciller mahşerde önlerini çıkacaktır. Nitekim bu hakikat, İsrâ sûresinde “Her insanın amelini boynuna yükledik. Kıyamet günü kendisine, açılmış olarak karşılaşacağı bir kitap çıkaracağız.

⁴⁶⁴ Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l Kur’ân*, c. 6, s. 464.

⁴⁶⁵ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 261; Beyzâvî, *Emvârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 510; Ateş Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2990.

⁴⁶⁶ Zuhaylî Vehbe, *Tefsîrü’l-Vecîz*, c. 4, s. 464.

‘Oku kitabını! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter’ denilecektir.”⁴⁶⁷ ifadeleriyle yer almaktadır.

Amel defterinin kıyamette öne konulacağı gerçeği, kehf sûresinde, “Kitap ortaya konur. Suçluları, kitabın içindekilerden korkuya kapılmış görürsün. “Eyvah bize! Bu nasıl bir kitaptır ki küçük, büyük hiçbir şey bırakmadan hepsini sayıp dökmüş!” derler. Onlar bütün yaptıklarını karşılarında bulurlar. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez”⁴⁶⁸ anlatımıyla hatırlatılmıştır.

Bu hususta Yasin Sûresinde “Şüphesiz biz, ölüleri mutlaka diriltiriz. Onların yaptıklarını ve bıraktıkları eserlerini yazarız. Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) bir bir kaydetmişizdir.”⁴⁶⁹ Konuyla ilgili Kamer sûresinde “İşledikleri her şey ise kitaplarda kayıtlıdır. Küçük, büyük her şey satır satır yazılmıştır.” ifadeleriyle verilen mesaj önem arzmekte ve bütün söz konusu mesajları âdetâ özetlemektedir.

İnkârcı fâcirlerin amellerinin kayıt altına alındığı Siccîn arşivinin mahiyeti ile erdemli müminlerin sicil arşivi İlliyyîn arşivinin hakikati ile ilgili her hangi kesin bir bilgi söz konusu değildir. Bu nedenle Siccîn ile İlliyyîn’in mahiyetini bilmediğimiz gibi öğrenmek gibi bir sorumluluğumuz da söz konusu değildir.⁴⁷⁰

2.3.2.2. *Siccîn Nedir? (8. âyet)*

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينُ ﴿٨﴾

8. “Siccîn’in ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”

Âyetteki “Siccîn”le ilgili bu soru; mahşer gününün büyüklüğünü ve son derece zor bir gün olduğunu veya Siccîn’in korkunçluğunu ifade etmek için olabileceği gibi, Siccîn’in ne olduğunu bildirmekle yüce Allah’ın peygamberine yaptığı lütfuna dikkat çekmek için de olabilir.⁴⁷¹ Buna göre Siccîn’in ne olduğu Hz. peygamber ve kavmi tarafından bilinmiyordu.⁴⁷² Çünkü sicin’in ne olduğunu Arap toplumu bilmiyordu.⁴⁷³ Ancak sûrenin üslubu ve bağlamı, birinci ihtimali güçlendirmektedir.

Yüce Allah, kullarının durumlarını kendi kültürlerinde bildikleri bir ifade ile anlatmaktadır. Terimler bölümünde değindiğimiz gibi Siccîn kelimesi; alçaklığı, karanlığı, darlığı, şeytanların ve kötülerin bulunduğu yeri ifade etmektedir. Bütün bu özellikler ise kızgınlığın niteliklerindendir. Böylece yüce Allah fâcirleri ve amellerini tahkir etmek için amel sicillerinin; alçak, karanlık, dar, şeytanların ve kötülerin bulunduğu bir yerde olduğunu bildirmektedir.⁴⁷⁴

⁴⁶⁷ İsrâ, 17/13-14.

⁴⁶⁸ Kehf, 18/49.

⁴⁶⁹ Yasin, 36/12.

⁴⁷⁰ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 89.

⁴⁷¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’ân*, c. 17, s. 107; Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2990; Sâbûnî, *Safvetü’l-Tefsîr*, c. 7, s. 214.

⁴⁷² Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 226.

⁴⁷³ Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l Kur’ân*, c. 6, s. 464.

⁴⁷⁴ Nisâbü’rî, *Ğarâibü’l Kur’ân*, c. 6, s. 465.

2.3.2.3. Rakam Rakam Kodlanmış Siccîn Arşivi (9. âyet)

كُتِبَ مَرْفُومٌ ﴿٩﴾

9. “Siccîn, rakamlarla kodlanmış bir arşivdir.”

Söz konusu fâcirlerin sicil kayıtlarının yer aldığı Siccîn arşivi, yaptıkları kötü eylem ve günahları açık ve net bir şekilde ortaya koyduğundan onları üzecek bir takım kodlamalarla kodlanmıştır.⁴⁷⁵ Hiçbir şeyi eksik ve fazla olmaksızın her yapılan eylemin ve sergilenen davranışın eksiksiz yer aldığı Siccîn arşivi, söz konusu büyük günde açığa vurulacaktır.⁴⁷⁶ Söz konusu Siccîn arşivini gören kişinin arşivde hayırlı bir şeyin olmadığını, sahibinin günahkâr olduğunu ve azaba layık olduğunu anlayacağı bir takım işaretlerle ve damgalarla damgalanmıştır.⁴⁷⁷

İnkârcı fâcirlerin dünyada işledikleri kötü amelleri, karanlık ve ıssız yeryüzünün en alt tabakasına şeytanın ve avanelerinin meskeni bir yere atılmaktadır. Allah’ın amellerini bu tarzda bir muameleye tabi tutmasının nedeni, onları küçümsemek ve rezil etmektir.⁴⁷⁸

Âyetteki مَرْفُومٌ ifadesi; doğru yazılmış, mühürlenmiş ve rakamlarla numaralanmış şeklinde açıklanmaktadır.⁴⁷⁹ Bütün bu açıklamalar Siccîn arşivinin inkârcı facirlerin bütün yaptıklarını içerdiğini, yapılanların net bir şekilde kayıt altına alınıp korunduğunu göstermektedir.

2.3.3. İnkârcı Fâcirlerin Cezâsı (10. âyet)

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾

10. “O gün (insanların âlemlerin rabbinin huzurunda divân duracağı gün) yalanlayanların vay hâline!”

Burada yüce Allah, sûrenin ilk ifadesini tekrar kullanarak işlenen hatanın âkıbetinin pek vahim olacağını açıklamak üzere gerçeği inkâr edenleri kınamayı sürdürmektedir. Âyette sorumsuz inkârcı fâcirlerin âhireti inkâr etmeleri kınanmaktadır. İnançsızlıkları ahlâklarına yansıyan aldaticıların insanların âlemlerin rabbinin huzurunda divân duracakları gündeki büyük azabını hatırlatan bu âyet, anlamca sûrenin 6. âyetiyle bağlantılıdır.⁴⁸⁰ Söz konusu inkârcıların yalanlaması; Allah’ın âyetlerine, peygamberlerin mucizelerine, ölümden sonraki dirilişe ve Allah’ın kudretini ve azametini gösteren evrendeki âyetlere yönelik gerçekleşmiştir.

2.3.4. İnkârcı Fâcirlerin Karakteristik Özellikleri (11-14. âyetler)

⁴⁷⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 510.

⁴⁷⁶ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 90.

⁴⁷⁷ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 510; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁴⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721.

⁴⁷⁹ Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat 1988, c. 6, s. 2990.

⁴⁸⁰ İbnü'l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, c. 4, s. 415.

الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بَيِّومَ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكْذِبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تَتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾
كَأَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

(11) “Onlar ki hesap ve cezâ gününü yalanlarlar”

(12) “Onu, ancak haddini aşan, her günahkâr kimse inkâr eder.”

(13) “Kendilerine âyetlerimiz okununca, “Eskilerin masalları” der.”

(14) “Hayır, dedikleri doğru değil! Doğrusu onların işlemiş oldukları günahlar kalplerini paslandırmıştır.”

Yüce Allah söz konusu âyetler grubunda inkârı hayat tarzı yapan kişilerin duygu ve inanç dünyalarını deşifre etmektedir. İnkârcıların inkâr nedenleri ve inkârcıların karakteristik özellikleri, sûrenin işlediği konulardandır. Doğrusu bu konu üzerinde durulması gerektiğini düşünmekteyiz. Çünkü dünyada hangi dönemde olursa olsun tüm inkârcıların özellikleri ve inkâr sebepleri hiçbir zaman farklı olmamıştır. Dünya yaşamı devam ettiği sürece yüce Allah’a inananlar da inanmayanlar da var olacaktır. Bu nedenle inkârcıları, inkâr nedenlerini ve onların karakteristik vasıflarını ve yanlış yönlerini bilmek önem arz etmektedir. Çünkü her şey karşıtıyla daha iyi keşfedilmektedir. Söz konusu hususlar bilindikçe zıtları olan imanın, âhîret inancının ve hüsnü’l-hatimenin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Sûrede inkârcılardan; Mutaaffifîn, Fuccâr, Mükezzibîn ve Mücrimîn ifadeleriyle ve diğer özellikleriyle söz edilmektedir. Sûre, söz konusu inkârcıların karakteristik özelliklerine sadece sûrenin 11-14. âyetleriyle değil birçok farklı âyetiyle de dikkat çekmektedir. İnkârcıların özelliklerini bildiren sûrenin ilgili âyetlerine göre inkârcılar, ölümden sonraki hayatı inkâr ettiklerinden insan haklarına tecâvüz ederek çaktırmadan aldatırlar (1-4. âyetler). Onlar, yaptıkları haksızlıklarının hesabını vereceklerini göz ardı ederler (4. âyet). Onlar, din gününü inkâr ederler (11. âyet). Onlar, fütursuzca günahlara dalarlar (12. âyet). Onlar, Allah’ın haklarına ve kul haklarına tecâvüz ederek hadlerini aşarlar (12. âyet). Onlar, Allah’ın âyetlerine “geçmişlerin masalları” yakıştırmasını yaparlar (13. âyet). Onların fütursuzca işledikleri günahlardan ötürü kalpleri paslanır ve bu nedenle Allah’ın gerek sözlü gerek fiilî âyetlerine karşı körelirler (14. âyet). Onlar, inananlarla alay ederler (29. âyet). Zâlimler, birbirlerine inananları anlatarak eğlenirler (31. âyet). Mücrimler, inananları kendi nitelikleri ile vasıflandırarak müminler için “bunlar sapmış” derler (32. âyet). Sûrede inkârcıların vasıflarına yönelik bildirilen bütün özellikler şüphesiz, günümüzde de aynı sûrette görülmektedir.

2.3.4.1. Hesap Gününü Yalan Saymaları (11. âyet)

الَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بَيِّومَ الدِّينِ ﴿١١﴾

11. “Onlar ki hesap ve cezâ gününü yalanlarlar.”

Âyet, bir önceki âyette geçen “مُكَذِّبِينَ/inkârcılar” ifadesine bir açıklama mahiyetinde görünse bile bu açıklama, inkârcılar ifadesini açıklığa kavuşturma amacıyla değil, inkârcıların tipik bir özelliği olan hesap gününü inkâr etme hastalığını karakter haline getirmelerini kınamak için yapılmıştır.

Âyete göre inkârcı fâcirlerin birinci karakteristik özelliği, hesap gününü inkâr etmeleridir. Onların âhiret günü hususunda hiç bir makul delili bulunmamaktadırlar. Ancak aşırı günah işlemelerinden kalpleri öylesine paslanmış ki gâyet makul ve açık delillere rağmen cezâ ve mükâfat gününü inkâr ederler.⁴⁸¹ Onlar kötü amellerinden ötürü âhirette bir azaba maruz kalmayacaklarını sanırlar. Vay onların hallerine, en şiddetli azap kendilerini beklemektedir.⁴⁸²

Aslında inkârcılar sadece hesap gününü yalan saymazlar. Ancak sûrenin ana konusunu oluşturan âhiret inancına sûrenin ilk âyetlerinde değinildiğinden burada inkârcıların özellikle hesap günü inancını inkâr ettikleri bildirilmektedir. Ayrıca âhireti inkâr eden kişi, doğal olarak Allah'ı ve peygamberleri de inkâr etmiş olur. Peygamberler hesap gününe iman etmeye davet ettiklerinde inkârcılar hesap gününe iman etmeyince, yüce yaratıcının âhireti yaratacak kudretini ve âhiret inancını bildiren peygamberlerini de inkâr etmiş olurlar.⁴⁸³

2.3.4.2 Haddi Aşmaları (12. âyet)

وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾

12. “Onu, ancak her haddini aşan, günahkâr kimse inkâr eder.”

Yani: eylemlerinde haddi aşan, haramı işleyen, mübah olanı aşip eylem ve sözlerinde günaha uzanan saldırgan kimselerden başkası yalanlamaz.⁴⁸⁴ Onlar, düşünüp akl etmeyi bir kenara bırakıp kendinden öncekilerini taklit etmede aşırılığa gitmektedirler. Bu nedenle yüce Allah'ın yeniden dirilişe yönelik kudretini inkâr ettiler.⁴⁸⁵ Onlar hakkın sınırlarını aşarlar, ilişkilerinde insanların ve kendilerinin aleyhinde haddi aşarlar. Çünkü onlar yüce Allah'ın emirlerini terk ederek günahı karakter haline getirmişlerdir.⁴⁸⁶ Sûrede, haddi aşmak ve günaha saplanmak inkâr eden fâcirlerin özellikleri arasında zikredilmektedir. Fâcirlerin bu iki özellikleri arasında şöyle bir ilişki söz konusudur: haddi aşma, kişinin yüce Allah'ın birliği ve ilim, irâde ve kudret gibi kemâl sıfatlarına sahip olduğunu bilmesi için gerekli teorik gücü ihmal ettiğini göstermektedir. Günaha saplanma ise kişinin iyiliği tanınması için bilmesi lâzım olan eylemsel gücü ihmal ettiğini göstermektedir.⁴⁸⁷

Hz. Peygamber, (s.a.v.) bir hadisinde günahı: “İçini tırmalayıp kişiyi rahatsız eden şey”⁴⁸⁸ şeklinde tanımlamaktadır. Söz konusu hadisten günahın insan fitratına ters olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kişinin fitratı bozulması durumunda artık günahlar kişinin

⁴⁸¹ Mevdûdî Ebû'l-Al'a, *Tefhimü'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 67.

⁴⁸² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁴⁸³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'an*, c. 17, s. 108.

⁴⁸⁴ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 405.

⁴⁸⁵ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 511.

⁴⁸⁶ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 19, s. 226.

⁴⁸⁷ eş-Şafî Muhammed Emin, *Tefsirü Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Rayhân fî Revâbî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dârü Tev'n-Necât 2001, c. 5, s. 224.

⁴⁸⁸ Müslim, no: 2553, c. 4, s. 1980.

gönlünü tırmalamaz ve rahatsız etmez. Nitekim sûrede zikredildiği gibi fâcirlerin kalplerinin kararması da bu hakikati göstermektedir.

En büyüğünden en küçüğüne kişinin Allah’a ve kullarına karşı işlediği tecâvüz eylemi haddi aşma kapsamına girmektedir. Yüce Allah, Kur’ân’ı-Kerîm’de, haddi aşanları sevmediğini⁴⁸⁹ ve kalplerini mühürlediğini⁴⁹⁰ belirtmektedir. İnkârcı fâcirler şehvetlerine yenik düşerek ve keyiflerine göre hareket ederek âkıbetini düşünmeden Allah’ın hudutlarını ihlal ve kullarının hukukuna tecâvüz etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Bu nedenle cezâ gününe inanmak hesaplarına gelmemektedir. Ayrıca o güne inanmak keyiflerini kaçıracağından ötürü cezâ gününün varlığına inanmamaktadırlar.⁴⁹¹

Hakka tecâvüz eden ve insaftan mahrum olan kimse, güzelce düşünmez, parlayan ve mevzut delillere bakmaz, nasihatleri kabul etmez, nefsinin hevasına ve şehvetine uymaktan kendini alıkoyamaz. Bütün bunların pek vahim bir neticesi olarak küfre ve isyana tutulmuş olur.⁴⁹²

Söz konusu âyet, “Velîd b. Müğîre, Nadr b. Haris ve Ebû Cehil gibiler hakkında indiği” rivâyeti⁴⁹³ kaynaklarda geçmektedir. Bu rivâyete rağmen söz konusu ilke evrensel ve umumidir. Bunun yanı sıra âyetteki كَلِّ kelimesi, burada amacın, “haddi aşan ve günaha dalan herkes” olduğunu net bir şekilde göstermektedir.

2.3.4.3. Günaha Düşkün Olmaları (12. âyet)

وَمَا يُكَذِّبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ (١٢)

12. “Onu, ancak her haddini aşan, günahkâr kimse inkâr eder.”

Âyette inkârcı fâcirler günaha düşkünlükle nitelendirilmiş ve kendilerinin şehvî arzularının esiri oldukları bildirilmiştir. Bu özellikleri ile âhireti inkârları arasında ilişki kurulmuş ve ancak her günah düşkünün kişinin âhireti inkâr edeceği bildirilmiştir. Dikkat edilmesi gereken bir husus, günah işleyenlerin değil, günah işlemeyi alışkanlık haline getirmiş, işlediği günahlarla övünmeye başlamış ya da günah olmadığını iddia ederek Allah’ın kurallarını inkâr edenlerin ancak âhireti inkâr edeceği bildirilmiştir.

Fâcirler irtikâp ettikleri günahlar sebebiyle kalpleri hakka ve gerçeklere kapalı olmakta ve hakkı idrak eden fitrî melekelerini kaybetmektedirler. İnsan onuruna aykırı günahlara düşkünlüklerinden günahın dışında bir şey görememektedir.⁴⁹⁴ Bunun sonucunda Kur’ân’ın yüce Allah keliması olduğu hakikatini inkâr etmeye gitmektedirler. Bu husus Kur’ân’da defalarca bildirilmiş ve Allah’ın kelimasına şüphe ile nazar edenlerin bile onun hidâyetinden yararlanmayacağı beyan edilmiştir: “İçlerinden, (Kur’ân okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz), kulaklarına ağırlık koyarız. Her türlü mucizeyi görseler de onlara inanmazlar. Hatta tartışmak üzere

⁴⁸⁹ Bakara, 2/190.

⁴⁹⁰ Yunus, 10/74.

⁴⁹¹ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, c. 9, 69.

⁴⁹² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁴⁹³ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, c. 19, s. 227.

⁴⁹⁴ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 511.

sana geldiklerinde inkâr edenler, “Bu (Kur’ân) evvelkilerin masallarından başka bir şey değil” derler.”⁴⁹⁵

2.3.4.4. Kur’ân’a “Eskilerin Masalları” Yakıştırmasını Yapmaları (13. Âyet)

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

13. “Kendilerine âyetlerimiz okununca, “Eskilerin masalları” der.”

İnkârcı fâcirlerin bir diğer karakteristik özelliği Kur’ân’a “Eskilerin masalları” yakıştırmasını yapmalarıdır. İsyân hususunda haddi aşmak, kişiyi hesap gününü inkâr etmeye ve Kur’ân için “Eskilerin masalları” diyecek kadar ileri bir sapıklığa götürür.⁴⁹⁶ Fâcirler, aşırı cahilliklerinden ve haktan yüz çevirdiklerinden aklî deliller kendilerine fayda etmediği gibi vahiyle gelen naklî deliller de kendilerine fayda etmiyor. Çünkü onlar Allah’ın kelamını, Rasûlullah’tan işittiğinde onu yalanlar ve onun hakkında kötü zan besleyerek öncekilerin kitaplarından derlenip toplanmış sözler olduğuna inanır.⁴⁹⁷ Nitekim yüce Allah diğer âyetlerde: “Onlara: size rabbiniz ne indirdi? Denildiği zaman, öncekilerin masallarını, derler.”⁴⁹⁸ “Ve dediler ki: öncekilerin masallarındır. Başkalarına yazdırıp sabah akşam kendisine okunmaktadır.”⁴⁹⁹ buyurmaktadır. Onların Kur’ân’a karşı bu çirkef yaklaşımları ve cahilce bu iddiaya cesaret etmeleri yalanlamanın en üst seviyesi ve inatkarlığın nihai noktasıdır.⁵⁰⁰ Onlar Kur’ân için bu nitelendirmeyi yaptıkları gibi ölümden sonra tekrar dirilmeyi de eskilerin masalları olarak nitelemişlerdir. “İnkâr edenler dediler ki: “Biz ve babalarımız toprak olmuş iken mi, gerçekten bizler mi (diriltip) çıkarılacağız? Ant olsun, bizler de bizden önce babalarımız da bununla tehdit edilmiştik. Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.”⁵⁰¹

Söz konusu âyet, inkârcıların Kur’ân hakkındaki iftiralarını bildirmektedir, onların kalplerinin ne denli katılaştığını teşhir ediyor. Bunun yanı sıra ne kadar mahrumiyete uğramış olduklarını ve nasıl bir cehennem ateşine aday olduklarını ve nasıl bir kınamaya maruz kalacaklarını açıklamaktadır.⁵⁰²

Kur’ân âyetlerine bu yakıştırmayı yapan kişinin, bazıları; Velid b. Müğire, diğer bir kesim ise Nadr b. Haris olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰³ Söz konusu isimler Kur’ân’a bu çirkin yakıştırmayı yapma konusunda sembol isimlerdir. Fakat bu yaklaşım sadece onları özgü değil aksine bütün inkârcı karakterlerin sahip olduğu yaklaşımdır.

İnkârcıların “Eskilerin masalları” yakıştırmısından amaçları İran (Pers/Fars) milli destanının en güçlü efsanevi kahramanı Rüstem ile İran tarihinde; hak, kudret ve lütuf

⁴⁹⁵ En’âm, 6/25.

⁴⁹⁶ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 90.

⁴⁹⁷ İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 405.

⁴⁹⁸ Nahl, 16/24.

⁴⁹⁹ Furkân, 25/5.

⁵⁰⁰ Şevkânî, *Fethü’l-Kadir*, c. 11, s. 108; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁵⁰¹ Neml, 27/67-68.

⁵⁰² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁵⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 74.

sembolü olarak yer alan efsanevi kahraman İsfendiyar'ın ve benzerlerinin hikâyelerini kastetmektedirler.⁵⁰⁴ Nitekim bu âyetin hakkında indiği ve Kur'an'a ilk bu yakıştırmayı yaptığı rivâyet edilen Nadr b. Haris, Hîra şehrine gider buradan Rüstem ile İsfendiyar'ın hikâyelerini öğrenir. Döndükten sonra "Muhammed size ne anlatıyor" diye sorunca, "Önceki milletleri anlatıyor" cevabını alır. Bunun üzerine Nadr, "Ben de Muhammed'in anlattıkları gibi eski milletlerle ilgili size anlatabilirim" der. Böylece "İnsanlardan kimi var ki; bilgisizce (insanları) Allah'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için faydasız eğlence sözünü satın alır. İşte onlara küçük düşürücü bir azabı vardır"⁵⁰⁵ anlamındaki âyet iner.

Onların Kur'an'a bu çirkef yakıştırmaları yapmasının bir bahanesi Kur'an'daki kıssalardır. Bu yakıştırmalarına sebep olarak da Kur'an'ı Kerîm'in nasihat ve ders olması için zikrettiği önceki ümmetlerin kıssalarını ve yüce Allah'ın değişmeyen kanununu bütün insanlığa devamlı olarak belirtmesini göstermektedirler.⁵⁰⁶ Ancak Kur'an'ın kıssaları uydurma değil gerçektir. Kıssalarda ifade edilen olaylar yaşanmıştır. Kur'an'ı Kerîm, zikrettiği kıssaların gaybî haberler olduğunu, kıssaların gerçekleştiği sırada Hz. Peygamber (s.a.v.)in orada olmadığını da birkaç âyette belirtilmiştir.⁵⁰⁷ Ancak inkârcılar bu hakikatı görmezden gelmektedirler. Söz konusu âyetlerden ikisi şunlardır: "(Ey Muhammed!) Bunlar sana vahiy ettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemlerini (kur'a için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu konuda) tartışırken de yanlarında değildin"⁵⁰⁸ "İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin"⁵⁰⁹

İnkârcı fâcirlerin Kur'an'ın Allah kelamı olmadığı iddialarına Kur'an, benzerinin getirilmesi hususunda kendilerine meydan okumuştur: "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).⁵¹⁰ Diğer taraftan hiçbir insanın söz konusu meydan okumaya icabet edemeyeceği hakikatini de şöyle bildirmektedir: "Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş kâfirler için hazırlanmıştır"⁵¹¹ Söz konusu meydan okumaya karşı yarışılmamıştır. Savaşlar yapılmış, zahmetlere ve masraflara katlanılmış ancak buna rağmen Kur'an'ın bu mucizesine bir cevap verilmemiştir.⁵¹²

Yüce Kur'an'a karşı ortaya atılan söz konusu haksız ve mesnetsiz iddialar şüphesiz her dönem söz konusu olacaktır. Bunun yanı sıra hiç biri onu tahrif edemeyeceği gibi

⁵⁰⁴ Mukâtil, c. 4, s. 622.

⁵⁰⁵ Lokmân, 31/6.

⁵⁰⁶ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 90.

⁵⁰⁷ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulu*, s. 217.

⁵⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/44.

⁵⁰⁹ Yûsuf, 12/102.

⁵¹⁰ Bakara, 2/23.

⁵¹¹ Bakara, 2/24.

⁵¹² Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, c. 1, 238.

benzerini de getiremeyecektir. Çağımızda olduğu gibi fâcirlerin tek yapabildikleri mesnetsiz boş sözlerle Kur'ân'ı karalamaya çalışmalarıdır.

2.3.4.5. İşledikleri Günahların Kalplerini Paslandırması (14. âyet)

كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (١٤)

14. “Hayır, dedikleri doğru değil! Doğrusu onların işlemiş oldukları günahlar kalplerini paslandırmıştır.”

Âyetin başındaki “كَلَّا” edatı ile “Hayır Kur'ân'la ilgili bu sözleriniz ve yakıştırmalarınız asla doğru değildir, o âyetler haşa efsane değildir, aksine o âyetler yüce Allah'ın kelamı ve peygamberine gönderdiği vahyidir. Bu söylemlerinizi ve asılsız yakıştırmalarınızdan vazgeçiniz” uyarısı yapılmıştır.⁵¹³ Bu ayette, Kur'ân'a karşı söz konusu yanlış düşüncelerinden, gerçek dışı sözlerinden ve yaklaşımlarından vazgeçip tövbe etmeleri ve bu konuda duygusal değil aklî yaklaşımları sergilemeleri gerektiği bildirilmektedir.⁵¹⁴

Âyette fâcirlerin inkâr ve Kur'ân'a dil uzutmalarının nedeni de açıklanmaktadır.⁵¹⁵ Bu neden, apaçık gerçek karşısında gafil kalan ve yalanlayanların kalplerini saran kapkara bir perdeden başka bir şey değildir.⁵¹⁶ Onların işledikleri günahlar, kalplerinin üzerine bürümüş pas ve kir olmuş, onların gönül gözlerini kör etmiş, basiretlerini kapatmış ve hidâyetin vesilelerine tevessül etmelerine engel olmuştur.⁵¹⁷ Çünkü günaha devam eden bir kalp sonuçta kararır ve paslanır. Oluşan söz konusu kalın perde ise nurun kalbe nüfuz etmesine engel olur. Böylece kalp, giderek hassasiyetini kaybeder, katılaşır ve manevi ölüme mahkûm olur.⁵¹⁸

Âyet, Kur'ân'a “Eskilerin masalları” yakıştırmasını yapmalarına sevk eden sebebi açıklamaktadır. Âyete göre günah sevgisi onları günahlara kaptırmakla kendilerine baskın geldi. Bunun sonucunda kalplerinin üstünü bir pas kapladı. Bu nedenle hak ile batılı birbirinden ayırma yetenekleri köreldi. Böylece sapıttılar.⁵¹⁹ Mukaddes âyetlere efsane demeye cüret eden inkârcı şahısların irtikâp etmiş oldukları küfür, masiyet ve batıl düşünceler, içlerine nüfuz ederek pas ve karalık gibi kalplerini sararak vicdanlarını kuşatmıştır. Bu nedenle artık iman edemez ve hakikatleri idrak edemez duruma gelmişlerdir.⁵²⁰

⁵¹³ Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, c. 31, s. 83; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 227; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 511; Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, c. 3, s. 615; Sâbûnî, *et-Tefsîrü'l-Vâzihü'l-Müeyesser*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye 2014, s. 1540.

⁵¹⁴ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 403; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü'l-Vecîz*, c. 4, s. 465;

⁵¹⁵ Şevkanî, *Fethü'l-Kadir*, c. 1, s. 298.

⁵¹⁶ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 90.

⁵¹⁷ Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü'l-Vecîz*, c. 4, s. 46; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2991.

⁵¹⁸ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 90.

⁵¹⁹ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 511.

⁵²⁰ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 403; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988;

İnkârcı fâcirlerin işledikleri günahlar bir pas gibi kalplerini kuşatmaktadır. Madenlerin üzerindeki pas güzelliklerini ve parlaklıklarını kaybettirdiği gibi günahlar da o şekilde kalbi perdelemektedir. Söz konusu perdeden ötürü kalp fitrî idrak melekesini kaybetmektedir. Âyetle ifade edilen söz konusu paslanma temsilî bir ifade olup inkârcı fâcirlerin büyük günahlarda ısrar ederek tevbe yapmamaları sonucunda kalplerinin mühürlenip artık hayrı kabul etmemesi ve hayra yönelmemesi anlamına gelmektedir. Nitekim Ebû Hureyre'nin Allah'ın resülünden rivâyet ettiği; “Kul, bir günah işlediğinde kalbinde siyah bir nokta oluşur. Tövbe ettiği takdirde cilalanıp silinir. O günahı tekrar işlediği/günaha devam ettiği zaman, o siyah nokta tekrar döner ve gittikçe büyür, kalbi istila eder. İşte bu husus, “كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ” “Hayır! bilakis işledikleri günahlar, onların kalplerini paslandırdı” âyetinde geçen paslanmadır” şeklindeki hadis bu gerçeği ortaya koymaktadır.⁵²¹ Bu hadisi, İbn Cerîr, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivâyetlerinde yer almaktadır.

Mücâhid b. Cebr, söz konusu âyetin, Bakara Sûresi'nin; “بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ” “Evet, kötülük işleyip suçu benliğini kaplamış (ve böylece şirke düşmüş) olan kimseler var ya, işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır”⁵²² anlamındaki âyetle aynı anlamda olduğunu söylemektedir.⁵²³

Râzî, günahın kalbi karartmasını şöyle tasvir etmektedir: “Yazı öğrenmek isteyen yazı yazdıkça yeteneği artar, ilerleye ilerleye o denli yetenek kazanır ki bakmadan dahi yazı yazabilir duruma gelir. İşte psikolojik durum da böyledir. Yapılanların, ruh üzerinde etkileri olur. Örneğin her hangi bir günahı sürekli işleyenlerin kalplerinde söz konusu günahın yeteneği oluşur. Kalpte bu yeteneği oluşturan amellerden her birinin, bu yeteneğin oluşmasında bir katkısı söz konusudur. “İnsan, her günah işledikçe kalpte siyah bir nokta oluşur, böylece kalp kapkara olur” meâlindeki hadisin anlamı da budur. Oluşan yeteneklerin kimi kuvvetli, kimi zayıf olduğundan söz konusu kararmanın da derecesi ayrı ayrı olur. Kimi günah kalbe pas (reyn) olur, kimi kalbin üstünü mühürlö (tab'), kimi de kilitler (ikfâl), kapatır.”⁵²⁴

2.3.5. İnkârcı Fâcirlerin Âhiretteki Âkîbetleri (15-17. âyetler)

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

(15) “Hayır! Doğrusu onlar, o gün rablerinden mahrum olacaklardır.”

(16) “Sonra onlar, elbette cehenneme gireceklerdir.”

(17) “Sonra da onlara: "İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!" denilecektir.”

Söz konusu âyetler grubunda yüce Allah, dünyada inkâr batağına saplanarak yaşam sürenlerin âhiretteki âkîbetlerini farklı başlıklarda bildirmektedir. İnkârcıların âhiretteki âkîbetinden söz eden sûrenin ilgili âyetleri, inkârcıların söz konusu alçak karakteristik

⁵²¹ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 200; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 227; İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 405; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 511.

⁵²² Bakara, 2/81.

⁵²³ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 210.

⁵²⁴ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 95.

özellikleri sonucu işledikleri günahlarından ötürü dünyada tevhid inancını kabul etmediklerini, âhirette de rablerinden mahrum kalacaklarını, bununla birlikte cehennemi boylayacakları ve kendilerine "İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!" denilmek suretiyle azarlanacaklarını açıklamaktadır.

2.3.5.1. Rablerinden Mahrum Olacakları (15. âyet)

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَّحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

15. “Hayır! Doğrusu onlar, o gün rablerinden mahrum olacaklardır.”

Söz konusu âyet, inkârcı fâcirlerin âhiretteki âkîbetlerinin birincisi dile getirilmektedir. Âyetin başındaki “كَلَّا” edatı ile “Hayır! Kalplerinizin pas ile kuşatılmasına neden olan günahlardan vazgeçin, bu alışkanlık haline getirdiğiniz günah dolu yaşama son verin” uyarısı yapılarak işledikleri büyük günahlardan vazgeçip tövbe etmeleri gerektiği bildirilmektedir.⁵²⁵ Diğer taraftan “كَلَّا” edatının burada, kendisinden sonra gelecek konunun ehemmiyetine dikkat çekmek için tenbih harfî olduğunu düşünenler de vardır.⁵²⁶ Âyete göre inkârcı fâcirlerin işledikleri günahlar sonucu onları kuşatan bu karanlık perdesi, dünyada onları imandan mahrum bırakırken âhirette de onları rablerinden mahrum bırakacaktır.

Kur’ân âyetlerine efsane deme aşağılığında bulunan inkârcı fâcirler kıyamette ilâhî rahmetten mahrum olmuş ve manevî yakınlıktan uzaklaştırılmışlardır. İnanan erdemliler âhirette ilâhî cemali müşahede şerefine nail olacakları halde söz konusu inkârcılar, bu şereften ebediyen mahrum olacaklardır.⁵²⁷

Te’vil erbabının bir kısmı, bu âyeti; “Onların yüce Allah’ın lütfundan, rahmetinden ve kereminden mahrum olacağı” şeklinde yorumlarken⁵²⁸ diğer bir kısmı, “Onların rablerini görmekten mahrum olacakları” şeklinde açıklamışlardır.⁵²⁹ İbn Abbas, Katâde, Mücâhid b. Cebr, İbni Ebî Muleyke ve Mu’tezile âyeti birinci yorumla açıklarken genel olarak Ehl-i Sünnet müfessirleri âyeti ikinci yorumla açıklamaktadırlar. İkinci yorumun gerekçesi olarak “Şâyet bu anlamda olmasaydı, söz konusu âyetteki tahsisin bir manası kalmayacağı” şeklinde ifade etmişlerdir.⁵³⁰ Bir başka ifadeyle: inkârcı fâcirler rablerini görmekten mahrum olacaksa müminler onu göreceklerdir.⁵³¹ İmam Şafîî, “Bu âyet, kıyamet günü müminlerin Allah’ı göreceklerinin delilidir.” demektedir.⁵³² İmam Malik ise: “Düşmanlarının önlerine perde çekilip Allah’ı görmeyince yüce Allah, dostlarına

⁵²⁵ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 229; Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 511; Neseî, *Medârikü’t-Tenzil*, c. 3, s. 615; Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 74.

⁵²⁶ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 228; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrû’l-Vecîz*, c. 4, s. 465.

⁵²⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁵²⁸ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 261; Şevkânî, *Fethü’l-Kadir el-Camiu beyne Fenneyir-Rivâyeti ve’d-Dirâyeti min İlmi’t-Tefsîr*, c. 11, s. 108; Sâbûnî, *et-Tefsîrû’l-Vâzihü’l-Müeyesser*, s. 1540.

⁵²⁹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, c. 18, s. 113; Zeccâc, *Meâni’l-Kur’ân*, c. 5, 299;

⁵³⁰ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 83.

⁵³¹ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 261; Şevkânî, *Fethü’l-Kadir*, c. 11, s. 108.

⁵³² Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 83; Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 19, s. 269; İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 406.

tecilli eder ve onlar Allah'ı görürler" demektir.⁵³³ Ehl-i Sünnet, söz konusu âyeti, âhirette yüce Allah'ın inananlara görüneceği (Rü'yetullah) mevzusunda delil olarak değerlendirmişlerdir.

Doğrusu âyet, her iki yoruma da açık olmakla birlikte bu yorumlardan birini tercih etmek için âyetle ilgili Rasulü Allah'ın (s.a.v) bir açıklaması söz konusu değildir.⁵³⁴ Bu nedenle bu âyeti âmm ifade kabul ederek "Onların rablerinin lütfundan ve rablerini görmekten mahrum olacakları" şeklinde yorumlamanın isabetli olacağını düşünmekteyiz.

Mu'tezileye göre âyette, fâcirlerin aşağılık kişilikler olmalarından ötürü hafife alındıklarını gösteren bir temsil söz konusudur.⁵³⁵ Âyetteki "Hicab" kavramını bu şekilde yorumlayanlardan biri de Mu'tezile mezhebine mensup Zemahşerî'dir. Söz konusu âyeti tefsir eden Zemahşerî; "İnkârcıların rablerinden mahrum olmaları, onların küçümsenmelerini ve aşağılanmalarını ifade eden bir temsildir. Çünkü ancak hükümdarlarca seçkin ve saygın olanların hükümdarların yanına çıkmalarına izin verilir" şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.⁵³⁶ Esasen Zemahşerî burada Mu'tezile'nin yorumunu dikkate alarak âyeti tefsir ederken ileri sürdüğü illet Ehl-i sünnet'in yorumunu desteklemektedir. Çünkü sadece seçkinlerin hükümdarların huzuruna çıkmasına izin verilmesi, Allah'ın katında seçkin ve saygın olan erdemli müminlerin Allah'ın huzuruna gideceklerini ve Allah'ı göreceklerini kanıtlamaktadır.

2.3.5.2. Cehenneme Yaslanmaları (16. âyet)

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾

16. "Sonra onlar, elbette cehenneme gireceklerdir."

Söz konusu âyet, inkârcı fâcirlerin âhiretteki âkıbetlerinin ikincisi dile getirilmektedir. Âyette yer alan "Sıliyy" kavramı, ateşe girmek, yaslanmak ve yanivermek anlamına gelmektedir.⁵³⁷ İnkârcı fâcirlerin cezâsı, sadece yüce Allah'ı ve rahmetini görmekten mahrum olmakla kalmayacaktır. Bunun yanı sıra onlar cehennem ateşini ve acı azabını tadacaklardır.⁵³⁸

2.3.5.3. Alay Edilmeleri (17. âyet)

ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

17. "Sonra da onlara: "İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!" denilecektir."

⁵³³ Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, c. 31, s. 83; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 229; Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, c. 3, s. 615; Sâbûnî, *et-Tefsîrü'l-Vâzihü'l-Müeyesser*, s. 1541.

⁵³⁴ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 206.

⁵³⁵ Âlûsî, *Rûhü'l-Meânî*, c. 15, s. 273.

⁵³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf* c. 4, s. 722.

⁵³⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3988.

⁵³⁸ Sâbûnî, *et-Tefsîrü'l-Vâzihü'l-Müeyesser*, s. 1541.

Yani: Cehennem görevlileri kendilerine; “İşte yalanladığınız azap budur” diyerek kendileriyle alay edecekler, kendilerini azarlayacak ve kınayacaklardır.⁵³⁹ Cehenneme atılan inkârcılara zebaniler tarafından bir kınama olarak “İşte bu azap dünyada iken yalanladığınız şeydir” denilecektir. Söz konusu âyet, inkârcı fâcirlerin âhiretteki âkâbetlerinin üçüncüsü dile getirilmektedir. Onlar, âhiret hayatına inanmamışlardı. Hz. Peygamberin peygamberliğini ve Kur’ân’ı tasdik etmemişlerdi. İlahî âyetleri birer efsane sanmışlardı. Bu batıl kanaatlerinden ve çirkin lakırdilerinden dehşet dolu azaba maruz kalmışlardır.⁵⁴⁰

Âhiret hayatını inkâr edenlerle ilgili Kur’ân’da pek çok âyet söz konusudur. Örnek olması açısından iki âyeti hatırlatabiliriz: 1. “Şöyle derler: “Vay başımıza gelene! Kim bizi diriltip mezarımızdan çıkardı? Bu, Rahman’ın vaad ettiği şeydir. Peygamberler doğru söylemişler.”⁵⁴¹ 2. “Şöyle diyecekler: “Vay başımıza gelene! Bu beklenen cezâ günüdür. Onlara, “İşte bu, yalanlamakta olduğunuz hüküm ve ayırım günüdür” denilir.”⁵⁴²

2.4. Erdemlilerin Âhiretteki Mutlu Âkâbeti (18-36. âyetler)

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ بِشَهَادَةِ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْنُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ تُؤِيبُ الْكَفَّارَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

(18) “Hayır! Erdemli insanların amel sicilleri "İlliyyîn"dadır.”

(19) “İlliyyîn’un ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”

(20) “İlliyyîn rakamlarla kodlanmış bir divândır.”

(21) “Meleklerden ve insanlardan Allah’a yakın kılınanlar, o divânı görürler.”

(22) “Şüphesiz erdemliler, Naîm cennetindedirler.”

(23) “Koltuklara kurulup seyrederekler.”

(24) “Yüzlerinde ni’metin sevinç ve parıltısını fark edersin.”

(25) “Onlara, kapağı mühürlü, hâlis bir şaraptan içirilir.”

(26) “O şarabın son içimi bir misk gibidir. (ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.”

(27) “Karışımı tensim içeceğindendir.”

⁵³⁹ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 5512; Neseî, *Medârikü’t-Tenzil*, c. 3, s. 615; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü’l-Vecîz*, c. 4, s. 465; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, c. 7, s. 215; Sâbûnî, *et-Tefsîrü’l-Vâzihü’l-Müyyesser*, s. 1541.

⁵⁴⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3990.

⁵⁴¹ Yasin, 36/52.

⁵⁴² Sâffat, 37/20-21.

- (28) “Bir çeşme ki Allah'a yakın kılınanlar ondan içerler.”
- (29) “Şüphesiz günahkârlar, inanan erdemlilere gülüyorlar idi.”
- (30) “Müminler yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı.”
- (31) “Kendi adamlarına döndüklerinde (yaptıklarından) zevk ve neşe içinde dönüyorlardı.”
- (32) “Müminleri gördükleri zaman, “Hiç şüphe yok, şunlar sapan kimselerdir” diyorlardı.”
- (33) “Oysa kendileri, müminlerin üzerine gözetmen olarak gönderilmemişlerdi.”
- (34) “İşte bugün de müminler kâfirlere gülerler.”
- (35) “Koltuklara kurulup seyrederek.”
- (36) “Kâfirler yapmış oldukları (günahların) mükâfatını buldular mı?”

Sûrenin ikinci bölümünü oluşturan 18-36. âyetler grubunda takva sahibi itaatkâr kulların sayfası açılır, inkârcı suçlulara karşılık iyilerin âkıbeti, yüce makamları, izzet ve ikram yurdunda onlar için hazırlanmış ebedî nimetler ve yüzlerini güldürecek mükâfatlar anlatılır.⁵⁴³ Kur'ân'ın bilinen açıklama üslubuna göre insanlar mükayese edebilsin diye çoğunlukla zıt hususlar karşılıklı olarak zikredilir. Böylece zıtlar daha iyi anlaşılmış olur.⁵⁴⁴ Dolayısıyla sûrenin 1-17. âyetlerinde bildirilen, yüce Allah'ın, bedbaht âsiler için hazırladığı azabın karşılığında sûrenin 18-36. Âyetlerinde iyiler gündeme getirilerek mutlu âkıbetleri tasvir edilir. Böylece iki zümrenin âkıbetleri Kur'ân'ın özendirmeyi ve korkutmayı birlikte yaptığı bir üslup ile anlatılmıştır.⁵⁴⁵

2.4.1. Erdemlilerin Sicil Kayıtları ve İlliyyîn Arşivi (18-19. âyetler)

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَابٌ مَرْفُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

- (18) “Hayır! Erdemli insanların amel sicilleri "İlliyyîn"dedir.”
- (19) “İlliyyîn'in ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”
- (20) “İlliyyîn rakamlarla kodlanmış bir divândır.”
- (21) “Meleklerden ve insanlardan Allah'a yakın kılınanlar, o divânı görürler.”

2.4.1.1. Erdemlilerin Sicil Kayıtları Nerededir? (18. âyet)

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾

18. “Hayır! Erdemli insanların amel sicilleri "İlliyyîn"dedir.”

⁵⁴³ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 83.

⁵⁴⁴ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 91.

⁵⁴⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, c. 7, s. 210.

Sûrenin 7. âyetinde inkârcı fâcirlerin sicil kayıtlarının “Siccîn” arşivinde olduğu bildirilirken buna mukabil 18. âyetinde itaatkâr erdemli müminlerin sicil kayıtlarının İlliyyîn arşivinde olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla sanıldığı gibi iyiler ile kötüler eşit değildirler. Sicil kayıtlarının bulunduğu yer bile farklıdır. Ebrâr’ın sicil kayıtları İlliyyîn’deyken Füccâr’ın sicil kayıtları Siccîn’dedir.⁵⁴⁶

Âyetin başındaki “كَلَّا” edatının önceki hangi âyetle bağlantılı olduğunu konusunda farklı yorumlar söz konusudur; söz konusu birkaç yorum şöyledir: 1. “Hayır! yalanlamanız doğru değil, bu yalan sayma hastalığından vazgeçin” uyarısı yapılarak yalan sayma eyleminden vazgeçerek tövbe etmeleri gerektiği bildirilmektedir.⁵⁴⁷ 2. Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), “Hayır, bunlar gireceği azaba inanacak değildirler” şeklinde yorumlamıştır.⁵⁴⁸ 3. “Hayır! durum söyledikleri ve sandıkları gibi değildir. Aksine aldatan inkârcıların sicil kayıtları Siccîn’dedir, Ebrâr’ın sicil kayıtları ise İlliyyîn’dedir” şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁴⁹ Buna göre ölçü ve tartıda haksız kazanç yaparak hileye başvurmanın kötülüğünü, eksiksiz ve tam ölçerek hak sahibine teslim etmenin erdemlik olduğunu bildirmek için sûrenin 7. âyetindeki “كَلَّا” ifadesinden sonra fâcirlerin azapla tehdidi yapıldığı gibi işlerinde ve özünde dürüst olan erdemlilerin de ulaşacağı nimetlerin müjdesini bildirmek için “كَلَّا” ifadesi tekrarlanmıştır. Yani: Öyle hileye başvurmayın, öldükten sonra tekrar dirilme ve kalma gününü inkâr eden kötülerden olmayın, tövbe edin, hayır ve iyilik için gayret edin. Çünkü “Erdemli insanların amel sicilleri “İlliyyîn”dedir.”⁵⁵⁰

Diğer taraftan “كَلَّا” edatının tenbih harfi olduğunu ve kendisinden sonra gelen konunun ehemmiyetine dikkat çekmek için zikredildiğini düşünenler de söz konusudur.⁵⁵¹ Âyet, erdemli müminlerin sicil kayıtlarının, inkârcı fâcirlerin sicil kayıtlarının bulunduğu son derece aşağı bir yerde olan Siccîn arşivinin aksine pek yüksek bir makamda olduğunu bildirmektedir.⁵⁵²

2.4.1.2. İlliyyîn Nedir? (19. âyet)

وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ (١٩)

19. “İlliyyîn’in ne olduğunu (biz bildirmezsek) sen nereden bileceksin?”

Âyetteki soru, bilinmeyi açıklığı kavuşturmayı ve tehdit etmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra İlliyyîn’in tasavvur edilemeyecek kadar yüce olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵³ İlliyyîn bilgisinin yaratıkların bilgi dairesinin dışında olduğu bildirilmektedir.⁵⁵⁴ Nitekim İlliyyîn’i açıklayan müteakip âyetlerin dışında İlliyyîn bize

⁵⁴⁶ Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müeyesser*, s. 1541.

⁵⁴⁷ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 92.

⁵⁴⁸ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 229.

⁵⁴⁹ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 229.

⁵⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 75.

⁵⁵¹ Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, c. 19, s. 229; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrû'l-Vecîz*, c. 4, s. 465.

⁵⁵² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

⁵⁵³ Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2993.

⁵⁵⁴ Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müeyesser*, s. 1541.

açıklayan başka bir nas yoktur. Dolayısıyla yüce Allah'ın bildirdiğinin dışında onu bilmemiz gibi bir sorumluluğumuz da yoktur.

2.4.2. İlliyyîn Arşivinin Özellikleri (20-21. âyetler)

كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

(20) “İlliyyîn rakamlarla kodlanmış bir divândır.”

(21) “Meleklerden ve insanlardan Allah’a yakın kılınanlar, o divânı görürler.”

Sûrenin 20-21. âyetler grubunda bir önceki ayetteki soruya cevap mahiyetinde Ebrâr'ın sicil arşivi İlliyyîn'in özellikleri bildirilmektedir.

2.4.2.1. Rakamla Kodlanmış Divân (20. âyet)

كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

20. “İlliyyîn rakamlarla kodlanmış bir divândır.”

Söz konusu âyet, İlliyyîn'nin birinci özelliğini açıklamaktadır. Âyetin ifadesine göre, İlliyyîn, iyilerin yaptıklarının açıkça kayıt altına alınmış, rakamlarla kodlanmış ve yazılanların açıkça görünüp okunduğu sicil arşividir. Erdemlilerin amel sicillerinin bulunduğu İlliyyîn divânı, yaptıkları güzel amellerin kanıtı olduğundan erdemlilerin sevinç gözyaşlarına sebep olacak bir takım kodlamalarla kodlanmıştır.

2.4.2.2. Mukarrabûn'un Şahit Olduğu İyilik Divânı (21. âyet)

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

21. “Meleklerden ve insanlardan Allah’a yakın kılınanlar, o divânı görürler.”

Söz konusu âyet, İlliyyîn'nin ikinci özelliğini açıklamaktadır. Melaîke-ı mükarrabin (Yaklaştırılmış melekler) denilen yüce varlıklar, o yüksek sicil kayıtlarının yer aldığı arşivi hazırlar, muhafaza ederler veya sicil arşivin içeriğine kıyamet gününde şahitlik yaparlar.⁵⁵⁵ Âyetteki يَشْهَد fiili, birinci anlama göre “Hazır olma” anlamındaki kökünden, ikinci anlama göre şahitlik yapma anlamındaki kökündendir.⁵⁵⁶ Mukarrabûn, en yüce makamlarda Allah'ın keremine yaklaştırılmış gözde melekler ve müminlerdir. Mukarrabûn'un erdemlilerin arşivlerini müşahade etmesi erdemlileri yüceltmek ve onurlandırmak içindir.⁵⁵⁷ İyilerin sicil arşivinin “Mukarrabûn tarafından görülmesi ve şahitlik yapılması” şeklinde nitelendirilmesi, ona ayrı bir mana, farklı bir mertebe ve yücelik kazandırmaktadır. Meleklerin müşahadesine yücelen içindeki güzel amellerle

⁵⁵⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, c. 31, s. 84; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 512; Bilmen Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

⁵⁵⁶ Hasan Han Sıddık, *Fethü'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye 1992, c. 15, s. 105.

⁵⁵⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, c. 17, s. 108; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 721; Râzî, *Mefâtihi'l-Gayb*, c. 31, s. 84.

iyileri sevindiren bu durum, yüce Allah'a yakın bir mertebe olup iyilerini onurunu anlatmak üzere zikredilmiştir.⁵⁵⁸

Son olarak Mukarrabûn kavramı yaklaştırılmış melek ve müminler manasında olmasına rağmen sûrede iki kez geçen ifadedden Allah'a yaklaştırılmış seçkin müminler anlamının daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Nitekim daha önce değindiğimiz gibi Vakiâ sûresinde insanlar üç gruba ayrılmış ve Mukarrabûn sınıfı bunlar arasında en üst konumda bulunan sınıftır. Ayrıca sûrenin 28. Âyetinde de geçen ifadedden söz konusu cennetliklerden en seçkin üst konumdaki zümre kast edildiğinden burada da aynı sınıfın kast edilmesi daha isabetli olacaktır.

2.4.3. İyilerin Mükâfatları (22-36. âyetler)

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْضُومٍ ﴿٢٥﴾ خَتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمَرْأَجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

(22) “Şüphesiz erdemliler, Naîm cennetindedirler.”

(23) “Koltuklara kurulup seyrederler.”

(24) “Yüzlerinde ni'metin sevinç ve parıltısını fark edersin.”

(25) “Onlara, kapağı mühürlü, hâlis bir şaraptan içirilir.”

(26) “O şarabın son içimi bir misk gibidir. (ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışınlar.”

(27) “Karışımı Tesnîm içeceğindendir.”

(28) “Bir çeşme ki Allah'a yakın kılınanlar ondan içerler.”

Söz konusu 22-28. Âyetler grubunda sicil kayıtları İlliyyîn'de bulunan ve dünya hayatında iyiliği seçen Ebrâr'ın erecekleri Cennet nimetleri ve âhiretteki mükâfatları çeşitli başlıklarda tasvir edilmektedir.⁵⁵⁹

2.4.3.1. Naîm Cennetinde Olacakları (22. âyet)

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾

22. “Şüphesiz erdemliler, Naîm cennetindedirler.”

Önceki âyette, erdemlilerin amel defterlerinin yüce bir divânda olduğu açıklanırken bu âyette Ebrârın manevi konumlarının da yüce olduğunu açıklamaktadır.⁵⁶⁰ Bu âyet, erdemlilerin âkıbetine yönelik açıklayıcı yeni bir başlangıç cümlesidir. Yani: “Ebrâr” denilen takva sahibi müminler âhirette pek güzel hallere ve pek yüksek makamlara

⁵⁵⁸ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 92.

⁵⁵⁹ Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2994.

⁵⁶⁰ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, c. 31, s. 84.

naildirler.⁵⁶¹ Sanki “onların sicil defterinin durumu bu ise kendilerinin durumu nasıldır?” denilmiş ve buna cevap mahiyetinde “şüphesiz onlar Naim cennetindeler diye açıklma yapılmıştır.”⁵⁶²

2.4.3.2 Koltuklar Üzerinde Seyretmeleri (23. âyet)

عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٢٣﴾

23. “Koltuklara kurulup seyrederekler.”

O seçkin insanlar, cennetlerde süslü locaların altındaki koltuklara kurularak diledikleri yerleri seyrederekler, cennetlerdeki latif ve zevke hitap eden manzaraları temaşa ederler, kendileri için ihsan ve lütfedilen nimetlere, mevkilere nazar ederler.⁵⁶³ Din düşmanlarının da cehennemde yanıp yakıldıklarını seyrederekler. Bu gerçek sûrenin 35.âyetinde bildirilmektedir. Hiçbir şey onların görmelerine engel olamaz.⁵⁶⁴

Müfessirler; erdemlilerin seyrettiklerinin, cennetin türlü nimetleri, manzaraları veya azabı gören inkârcı düşmanları ya da yüce Allah’ın cemalı olduğunu açıklayarak farklı yorumlarda bulunmaktadır.⁵⁶⁵ Söz konusu âyeti, “onlar yüce Allah’a bakıp dururlar” şeklinde yorumladığımız takdirde yüce Allah’ın kötülerin âkîbetini tasvir ederken “hayır, doğrusu onlar, rablerinden kesinlikle mahrumdurlar” âyetinin mükabili olmuş olur.⁵⁶⁶

Esasında erdemlilerin bütün bunların hepsini seyredecekleri şeklinde değerlendirmeye hiçbir engel yoktur. Yüce Allah’ın engin rahmeti de bunu gerektirir. Doğrusu âyetin bağlamı itibarıyla kesin bilinen şey, cennetliklerin seyrettikleri manzaranın kendilerini mutlu eden bir manzara olduğu gerçeğidir. Erdemlilerin cennete seyredecekleri şeyin kişiden kişiye değişeceğinden âyette neyi seyredecekleri konusunda bir açıklama yapılmamıştır. Çünkü kimi cennetlikler saraylarını, kimileri hizmetçilerini kimisi de yüce Mevlâsını seyredecekler.

2.4.3.3. Mutluluklarının Yüz İfadelerine Yansıması (24. âyet)

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ﴿٢٤﴾

24. “Yüzlerinde Ni’metin Sevincini ve Parıltısını Fark Edersin.”

Yani: o mutlu inananların vaziyetlerine bakılırsa ne denli mutlu oldukları ve ne denli rableri katında makbul oldukları yüzlerindeki parlaklıktan ve letafetten anlaşılır.⁵⁶⁷ Onların yüzlerine baktığın zaman, nimetin güzelliğini, haşmetini, sevincini, üstünlüğünü,

⁵⁶¹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

⁵⁶² Âlûsî, *Rûhü'l-Meânî*, c. 15, s. 273.

⁵⁶³ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 407; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 512; Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, c. 3, s. 616.

⁵⁶⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

⁵⁶⁵ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 82; İbn el-Cevzî, *Zâdü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, c. 4, s. 416; İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 407;

⁵⁶⁶ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 407.

⁵⁶⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

ferâğatini yüzlerinden tanırsın.⁵⁶⁸ Bir başka ifadeyle Mutlulukları yüzlerinden okunmaktadır. Çünkü kişinin kalbinde oluşan sevinci fazla olunca yüzünde olumlu etkiler oluşturur, hüznü ise yüzüne olumsuz etkilerle yansıtır.⁵⁶⁹

Aslında mutluluklarının olumlu etkisi sadece yüzlerine değil bütün vücutlarına yansır ancak insanlar bakiştıklarında sadece birbirlerinin yüzlerini gördüklerinden mutluluğun sadece yüzdeki parıltı etkisini görürler. Bu nedenle âyetle yüzlerindeki mutluluk söz konusu edilmiştir.

Kur'ân'a göre Âhirette insanların, kazandıkları âkıbete göre farklı yüz ifadeleri olacaktır. Bu bağlamda Kur'ân'ı Kerîm'e göre kimi yüzler ağaracak kimileri kararacak,⁵⁷⁰ kimi yüzler zelil, kimi yüzler mutlu,⁵⁷¹ kimi yüzler, ıslıl ıslıl parlayacak kimileri buruşuk,⁵⁷² kimi yüzler pırıl pırıl, kimileri kederli kapkara,⁵⁷³ olacaktır.

2.4.3.4. Kendilerine Rahîk İçeceği Sunulacağı (25. âyet)

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْنُومٍ ﴿٢٥﴾

25. “Onlara, kapağı mühürlü, hâlis bir şaraptan içirilir.”

Cennetliklere cennette mühürlü ve başka karışımı olmayan (sade) kapağı mühürlü Rahîk şarabı ikram edilecektir.⁵⁷⁴ Kapağının mühürlü olması içeceklerin kaliteli ve her hangi bir şekilde kirlenmediği sadece sahipleri tarafından açılıp içileceğini ifade etmektedir.⁵⁷⁵ Cennetlikler onu içtiklerinde büyük zevk duyarlar.⁵⁷⁶ Âyetin başındaki يُسْقَوْنَ fiilinin edilgen/meçhul kiple kullanılması, cennet ehline özel görevlilerin ikramları servis yapacağını göstermektedir.

2.4.3.4.1. Rahîk İçeceğinin Özellikleri (25-27. âyetler)

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْنُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمَرْأَةٌ مِنْ نَسِيمٍ ﴿٢٧﴾

Yüce Allah, geçen âyetlerde mükâfatı kazananların cennete gönderileceğini, cennette koltuklara yaslanacaklarını ve mutluluklarının yüz ifadelerine yansıyacağını belirttikten sonra 25-27. âyetler grubunda cennetliklerden Ebrâr sınıfına sunulacak bazı içeceklerini açıklamaktadır.

2.4.3.4.1.1. Kapağının Mühürlü Oluşu (25. âyet)

...مَخْنُومٍ ﴿٢٥﴾

⁵⁶⁸ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 408; Elmalılı, *Hak Dini*, c. 1, 240.

⁵⁶⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, c. 18, s. 116.

⁵⁷⁰ Âli İmrân, 3/106-107.

⁵⁷¹ Gâşiye, 88/1-11.

⁵⁷² Kıyamet, 75/22-25.

⁵⁷³ Abese, 80/37-42.

⁵⁷⁴ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 512; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrû'l-Vecîz*, c. 4, s. 466.

⁵⁷⁵ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 85; Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Mü'yesser*, s. 1540.

⁵⁷⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

25. “Kapağı mühürlü...”

Rahîk içeceğinin birinci özelliği kapağının mühürlü oluşudur. Erdemlilerin içtiği saf şarap kupa ve kaplarının kapakları çamur yerine misk ile mühürlenmiştir.⁵⁷⁷ Rahîk içeceğinin kapağının mühürlü olması, bu içeceğin kişiye özel olduğu başka eller tarafından alınmadığı anlamına gelmektedir.⁵⁷⁸ İbn Mesud, âyetteki مَخْنُوم kelimesini kâfur ile karışımli anlamında değerlendirmektedir. Vakiâ sûresinin “Ebediyen genç kalan uşaklar, onların etrafında; içmekle başlarının dönmeyeceği ve sarhoş olmayacakları, cennet pınarından doldurulmuş sürahileri, ibrikleri ve kadehleri, beğendikleri meyveleri ve arzu ettikleri kuş etlerini dolaştırırlar.”⁵⁷⁹ âyetinde belirtildiği gibi söz konusu içecekler kupa, kâse ve ibriklerle sunulacaktır. Nebe Sûresi’nin “Ve dolu dolu kadehler vardır.”⁵⁸⁰ âyetine göre kaplar olabildiğince dolu olacaktır.

2.4.3.4.1.2. Son İçiminin Misk Kokulu Oluşu (26. âyet)

خَتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾

26. “O şarabın son içimi bir misk gibidir. (Ağızda misk gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.”

Cennet ehlinde Ebrâr sınıfına özgü Rahîk içeceğinin ikinci özelliğini bildiren bu âyetin خَتَامُهُ مِسْكٌ ifadesi; “Misk karışımli” veya “Son içiminin misk kokulu” olduğu şeklinde açıklandığı gibi “İçeceğin misk ile mühürlendiği” şeklinde de yorumlanmaktadır.⁵⁸¹ Birinci yoruma göre Ebrâr’ın içeceği Rahîk, misk karışımli. Abdullah ibn Mesud, bu görüştedir.⁵⁸² Bu yoruma göre söz konusu ifade, bir âyet sonra gelen ve “karışımının Tesnîmden olacağını” ifade eden âyetle çelişmez. Çünkü Rahîk içeceğinin karışımı, misk ve Tesnîm olmak üzere iki karışım olabilmektedir. İkinci yoruma göre içiminin sonunda bir misk kokusu hissedilir.⁵⁸³ Yani: içildikten sonra ağızda misk kokusu bırakır.⁵⁸⁴ Dahhâk ve Katâde, bu görüştedirler.⁵⁸⁵ Bu özellik dünyadaki şarapların tam tersidir. Çünkü daha şarabın kapağı açılırken etrafa pis bir koku yayılır ve içildikten sonra da pis bir koku hissedilir.⁵⁸⁶ Ötesi insanın boğazından geçtikten sonra, şarabın kokusu ve tesiri zihne sirâyet ederek içenin yüzünden belli olur.⁵⁸⁷ Üçüncü yoruma göre söz konusu içeceğin kapağı ve mührü dünyada olduğu gibi basit ve değersiz bir şeyle değil, cennetlikleri onurlandırmak için misk gibi en değerli bir şeyle kapandığı ve mühürlendiği

⁵⁷⁷ Beyzâvî, *Envârü’l-Tenzil*, c. 3, s. 512.

⁵⁷⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, c. 18, s. 117.

⁵⁷⁹ Vakiâ, 56/17-21.

⁵⁸⁰ Nebe, 78/34.

⁵⁸¹ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 210; Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, c. 31, s. 85; İbn el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesir fi İlmi’t-Tefsir*, c. 4, s. 417; İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 408; Beyzâvî, *Envârü’l-Tenzil*, c. 3, s. 512; Nesefî, *Medârikü’l-Tenzil*, c. 3, s. 616.

⁵⁸² Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 210.

⁵⁸³ Beyzâvî, *Envârü’l-Tenzil*, c. 3, s. 512; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü’l-Vecîz*, c. 4, s. 466.

⁵⁸⁴ Sâbûnî, *et-Tefsîrü’l-Vâzihü’l-Müeyesser*, s. 1542; Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2994.

⁵⁸⁵ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 210.

⁵⁸⁶ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, c. 229.

⁵⁸⁷ Mevdûdî Ebû’l-Al’a, *Tefhimü’l-Kur’ân*, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 69.

bildirilmektedir.⁵⁸⁸ İbn Abbas, bu görüşe sahiptir.⁵⁸⁹ Taberî, “Bu üç yorum arasında ikinci görüşün en iyi görüş olduğunu” söylemektedir. Çünkü Hatm kelimesi, sözünde olduğu gibi bitirme anlamı vardır. Cennetliklerin içecekleri bitmediğine göre ve nehirler gibi akıp küplere konulup kapağı mühürlenmediğine göre söz konusu içeceğin son içiminin misk kokulu olduğu anlamı kesinleşmiş olur.⁵⁹⁰

Âyetin خَتَامُهُ مِسْكٌ kısmıyla ilgili Ebû Derda, şöyle demektedir: “Gümüş gibi bembeyaz bir şaraptır. İçeceklerini onunla mühürlerler. Eğer dünya ehlinde bir kişi, parmağını ona batırıp çıkarsaydı, bütün canlılar onun güzelliğini görürlerdi.”⁵⁹¹

2.4.3.4.1.3. Uğruna Yarışılacak Kazanç (26. âyet)

وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ ﴿٢٦﴾

26. “İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar.”

Cennetliklere ikram edilen nimetler yukarıdaki çekici ifadelerle tasvir edilirken bir ara cümle olarak “İşte yarışanlar, bunun için yarışsınlar” buyrularak insanlar bu nimetlere imrendiriliyor.⁵⁹² Yani: Nefis bir şeye kavuşmak arzusunda olanlar, böyle çok lezzetli ve nefis bir nimete kavuşmak için iyicene yönelsinler, buna layık olmak için çalışsınlar.⁵⁹³ Basit dünya nimetleri uğrunda değil de söz konusu mükâfatı kazanma uğruna yarışmak gerekmektedir. Âyet, yarışmanın çabuk fena bulan nimetlerde değil, daimî nimetlerde olmasının gerekli olduğuna işaret etmektedir.⁵⁹⁴ Bu anlamda tenafüs, fazilete yönelik bir kabiliyet olduğundan pek övülmektedir.⁵⁹⁵ Uğrunda yarışılmaya değecek kazanç budur. Âhiretle ilgili mevzularda yarışmak insanı yüceltirken dünya konusunda yarışmak kendisini alçaltır. Âhiret hususunda yarışmak ayrıca kişinin dünyasını da mamur eder. Söz konusu âyet, Saffat Sûresindeki yüce Allah’ın: “Çalışanlar böylesi için çalışsınlar”⁵⁹⁶ emriyle aynı anlamdadır.⁵⁹⁷

2.4.3.5. Tesnîm Karışımı (27. âyet)

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾

27. “Karışımı Tesnîm içeceğindendir.”

Rahîk içeceğinin üçüncü özelliği karışımının Tesnîm’den oluşudur. Ebrâr’ın Rahîk içeceğine, yüksek bir yerden akıp gelen ve çok güzel kokusu olan cennet ehlinde

⁵⁸⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’ân*, c. 18, s. 117; Neseî, *Medârikü’t-Tenzîl*, c. 3, s. 616; Mevdûdî Ebû’l-Al’a, *Tefhimü’l-Kur’ân*, *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 69.

⁵⁸⁹ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 210.

⁵⁹⁰ Taberî, *Cami’ü’l-Beyân*, c. 24, s. 210.

⁵⁹¹ İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 408.

⁵⁹² Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2994.

⁵⁹³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3992.

⁵⁹⁴ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, c. 31, s. 85.

⁵⁹⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3993.

⁵⁹⁶ Saffât, 37/61.

⁵⁹⁷ İbn Kesîr İsmail Ebû’l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 408; Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsiri*, c. 6, s. 2994.

Mukarrabûn sınıfının “Tesnîm” içeceğinden karıştırılarak Ebrâr sınıfına ikram edilir.⁵⁹⁸ Âyet, Rahîk içeceğinin üçüncü özelliğini bildirmektedir.⁵⁹⁹ Rahîk ifadesine “halis katkısız içecek” anlamını vermiştik. Bu anlamda Rahîk kelimesi ile karışımının Tesnîm’den oluşu ifadesi arasında bir mana çelişkisi söz konusu değildir. Çünkü halis Rahîk içeceğine “Tesnîm” denilen çeşmeden karıştırılarak daha lezzetli olması sağlanacaktır.

İnsan sûresinin “İyiler ise, katkısı kâfur olan içecekler dolu bir kadehten içerler.” âyetinde belirtilmektedir. Âyette geçen “kâfur” ifadesi iyilerin içeceğinin karışımı olarak geçmekte ve son derece hoş bir tadının olduğunu göstermektedir. Söz konusu âyetlerden anlaşıldığı gibi Ebrâr’ın içeceklerine tadının ve kokusunun daha hoş olması için Tesnîm ve Kâfur gibi karışımların eklenmektedir.

2.4.3.5.1. Tesnîm Kimlerin İçeceği? (28. âyet)

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ (٢٨)

28. “Bir çeşme ki Allah'a yakın kılınanlar ondan içerler.”

Tesnîm pınarından cennetliklerden sadece, “Mukarrebûn” adı verilen gözdeleler içerler. Onlar Tesnîm şarabını sade olarak içerler.⁶⁰⁰ Amel defterleri sağdan verilen Ebrâr için ise yalnızca bir karışım içerisinde katık olarak ikram edilir.⁶⁰¹ “Mukarrabûn, Tesnîm’den sade olarak içerler. Amel defterleri sağdan verilenler ise Tesnîm’den karışım olarak içerler” şeklinde İbni Abbas’tan rivâyet edilmektedir.⁶⁰² Böylelikle bu âyet, Vakiâ sûresinde “Sabikûn” diye ifade edilen Mukarrabûn’un derecesinin Ebrâr’ın derecesinden daha üstün olduğunu göstermektedir.⁶⁰³

2.4.4. Mücrimlerin Dünyada Müminlere Kötü Davranışları (29-32. âyetler)

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ (٢٩) وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَرُونَ (٣٠) وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ (٣١) وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ (٣٢)

(29) “Şüphesiz günahkârlar, inanan erdemlilere gülüyorlar idi.”

(30) “Müminler yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı.”

(31) “Kendi adamlarına döndüklerinde (yaptıklarından) zevk ve neşe içinde dönüyorlardı.”

(32) “Müminleri gördükleri zaman, “Hiç şüphe yok, şunlar sapan kimselerdir” diyorlardı.”

⁵⁹⁸ Zuhayli Vehbe, *Tefsîrû'l-Vecîz*, c. 4, s. 465; Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müyesser*, s. 1542.

⁵⁹⁹ Hasan Han Sıddık, *Fethü'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, c. 15, s. 105.

⁶⁰⁰ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 3, s. 512.

⁶⁰¹ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 408.

⁶⁰² Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, c. 31, s. 83; Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, c. 3, s. 617; Hasan Han Sıddık, *Fethü'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, c. 15, s. 105.

⁶⁰³ Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müyesser*, s. 1542.

Sûrenin son bölümünde yüce Allah, sözü tekrar inkârcı fâcirlerle getirerek burada onları “suçlular/mücrimler” diye nitelendirerek dünyada inananlara karşı işledikleri iğrenç eylemlerini, kötü tutumlarını kınayıcı bir üslupla deşifre etmektedir.⁶⁰⁴ Böylelikle benzer haksız tutum göstermemeleri hususunda onların dikkatini çekmektedir. 29-32. âyetler grubunda Kur’ân’ın açıkladığı yaşanmış ilgili sahnede mücrimler güruhunun müminlerle alay etmeleri, onlara karşı takındıkları edep dışı davranışlar ve inananları sapıklıkla ithamları yer almaktadır. Burada anlatılan manzara, Mekke’de yaşanmış hayat sahnelerinden biri de olsa Kur’ân’ın mesajı evrenseldir. Burada anlatılan konular, çeşitli topluluklarda ve farklı coğrafyalarda halen tekrarlanıp yaşanmaktadır.⁶⁰⁵ Çünkü mücrim zâlimlerin bütün topluluklarda her zaman inananlara karşı tavırları aynıdır.

Âyetlerin asıl amacı, kâfirlerin, müminlerle alay etmelerinin kötülüğünü anlatmak; zayıf insanların üstüne gülenlerin, bir gün kendilerinin de gülünecek bir duruma düşeceklerini belirterek bu çirkin hareketten sakındırmak ve müminlere teselli vermektir.⁶⁰⁶ Mümin azınlığın Mekke’de iken insanın ruhunda derin yansımalar uyandıracak tarzda müşriklerin eziyetlerine uğramaktaydılar. Yüce Allah, onları yardımsız ve ümitsiz bırakmamaktaydı. Söz konusu geniş tasvirler, inkârcıların eziyetlerine karşı inananların kalbine teselli vermektedir.⁶⁰⁷

Âyette, kâfirler yerine suçlular anlamına gelen ifadesinin kullanılmasının nedeni, inkâr etmenin sürekli suçun kaynağı olmasındandır.⁶⁰⁸ Söz konusu âyetler grubunda azgın mücrimlerin, müminlere sataşmaları, onlara hor bakmaları, alay konusu etmeleri ve kötü muamelelerde bulunduklarını bildirmenin yanı sıra müminlerle alayda bulunan mücrimlerin âhirette ne kadar korkunç bir vaziyette bulunacaklarını bildiriyor.⁶⁰⁹ Onların inananlara karşı yaptıkları çirkin hareketlerinin çirkinliğini teşhir ediyor.⁶¹⁰

Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), günahkârların müminlere yaptıkları kötü davranışları konu edinen sûrenin 29-32. âyetleriyle ilgili olarak “Münafık ve Yahudiler, yanlarından geçerek Rasûlüllah’a giden Hz. Ali (ö. 40/660) ve beraberindekiler ile alay ederek birbirlerine kaş-göz işareti yapmaları üzerine indi.” demektedir.⁶¹¹ Ancak sûre Mekke’de indiğinden ve münafıklar ve Yahudiler ise Medine’de söz konusu olduklarından, önce hadisenin gerçekleşip ardından âyetin indiği şeklindeki “SebEbû’n-Nüzûl” kavramının asıl manasıyla bu hadisenin söz konusu âyetlerin nuzûl sebebi olması düşünülemez. Ayrıca sûrenin Medine’de indiğini düşünen Mukâtil’e göre bu hadisenin nuzûl sebebi olmasında bir sakınca olmasa bile âyetin ifade tarzından anlaşıldığı gibi münafıkların ve Yahudilerin müminlerle alay ederek gülmeleri, göz-kaş işaretlerini yapmaları ve diğer eylemleri defalarca yapmaları, Medine dönemleriyle ilgili bilinen gerçekler değildir. Ötesi sûrenin Mekke’de indiğini söyleyenler; söz konusu sûrenin 29-32. âyetlerini, sûrenin Mekke’de indiğine dair delilleri arasında zikretmektedirler.

⁶⁰⁴ Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2995.

⁶⁰⁵ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 95.

⁶⁰⁶ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, c. 31, s. 83; Ateş Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2995.

⁶⁰⁷ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 98.

⁶⁰⁸ Şîrâzî Nâsır, *el-Emsel fî Tefsir Kitabihî'l-Münzel*, c. 2, s. 26.

⁶⁰⁹ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 82.

⁶¹⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3994.

⁶¹¹ Mukâtil, c. 4, s. 625.

Söz konusu âyetlerin, Hz. Ali ve onun gibi ilk dönem İslâm'la şereflenen Ammar, Suheyb, Habbab ve Bilal gibi pek kimseleri olmayan fakir müminlerin yanlarından geçtiklerinde kendileriyle alay ederek onları Müslüman olmakla ayıplayan Kureyş müşriklerinden Ebû cehil, As b. Vail es-Sehmî ve Velid b. Müğire gibi azılı düşmanlık besleyen bir grup müşrik Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiş olduğunu değerlendirmek isabetli olacaktır.⁶¹² Nitekim Müslümanlardan fakir olanlar onların yanlarından geçtiklerinde, "Dünyanın kralları geldiler" diyerek Müslümanlarla alay ediyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), İslâm'a sımsıkı sarıldıkları takdirde dünyayı fethedeceklerini ve dünyaya hâkim olacaklarını kendilerine va'd ediyordu. Bundan dolayı inkârcılar söz konusu söz vb. ifadelerle Müslümanlarla alay ediyorlardı.⁶¹³

2.4.4.1. Müminlerle Alay Etmeleri (29. âyet)

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

29. "Şüphesiz günahkârlar, inanan erdemlilere gülüyorlar idi."

İnkârcı mücrimler, müminlerle alay etmek ve küçük düşürmek amacıyla eğlenip duruyorlardı. Kimi zaman müminlerin fakirlikleri, kimi zaman perişan halleri kimi zaman yapılan eziyeti bertaraf etmekten aciz olmaları kimi zaman da çok aşağılık hallerden yüksek mevkilere kavuşmaları alay konusu ediliyordu. Müminlere çeşitli eziyetler, uyguladıktan sonra onların bu halini alçakça alay mevzusu yapıyorlardı. İnananlar ise bu duruma sabır göstermekten başka bir şey yapamıyorlardı.⁶¹⁴

Müminûn sûresinin "Kullarımdan, "Ey Rabbimiz! Biz inandık, bizi bağışla, bize merhamet et, sen merhamet edenlerin en hayırlısı" diyen bir grup var idi. Siz ise onlarla alay ediyordunuz. O kadar ki onlar size beni anmayı unutturdu. Onlara hep gülüyordunuz."⁶¹⁵ âyetleri, İnkârcı mücrimlerin psikolojisini ortaya koyduğu gibi ne tür bir alaycılık atmosferinde olduklarını ortaya koymaktadır.

Âyette "Mücrimler" diye ifade edilenlerden amaç, Allah'a şirk koştan Mekke müşriklerinin ileri gelenleridir. Onlar ilâhî emirlere muhalefet ederek başkalarının hukukuna tecâvüze cüret gösteriyorlardı, kendi servetlerine mağrur olarak fakir müminler ile her hangi bir nedenden değil Allah'a ve rasûlüne iman ettikleri için istihzâda bulunuyorlardı.⁶¹⁶ Onların hallerine bakarak kendileriyle alay etmeye yeltenirlerdi.⁶¹⁷

Kur'an'ı-Kerîm'de alay manasına gelen iki kavram söz konusudur. 1. İstihzâ. 2. Suhriyet. Birini şaka yoluyla maskara etmek, onur ve şerefini kırmaya çalışmak anlamına gelen

⁶¹² Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, c. 31, s. 83; Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, c. 234; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrû'l-Vecîz*, c. 4, s. 467; heyet, *el-Mevsuatü'l-Kur'âniyyetü'l-Müeyssere*, Dimeşk: Dârü'l-Fıkr 2015, s. 589.

⁶¹³ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, c. 5, s. 301; Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müeysser*, s. 1542.

⁶¹⁴ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 96.

⁶¹⁵ Müminûn, 23/109-110.

⁶¹⁶ Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müeysser*, s. 1542.

⁶¹⁷ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an'ı Kerîm'in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3994.

istihza, “Kırmak” veya “Seri halinde öldürmek” anlamındaki hüzv (هزو) kökünden alınmıştır.⁶¹⁸ Suhriyet kelimesi de “İstihzâ” kavramıyla aynı manayı ifade etmektedir.⁶¹⁹

İnkârcı Fâcirlerin alay etmelerinin esas nedeni Allah’ı inkâr etmeleridir.⁶²⁰ Fâcirlerin müminlerle alay etmeleri, onların ekonomik olarak zayıf olmaları, kendilerini savunacak güce sahip olmamaları, inançsızların kendilerini üstün sanmaları ve inananları hor ve hakir görmeleri gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.⁶²¹

Fâcirlerin müminlerle istihzâ etmelerinin diğer bir nedeni, kalplerinin dünya sevgisiyle kaplı olmasıdır. Nitekim sergiledikleri iğrenç davranışlar ve dünya hayatı kendilerine süslü görünmüştür. Bu konu Kur’ân’da şöyle anlatılmaktadır: “İnkâr edenlere dünya hayatı süslü gösterildi. Onlar iman edenlerle alay etmektedirler. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar ise, kıyamet günü bunların üstündedir. Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”⁶²² Dünyanın sonunu ve âhireti tefekkür etmeyip, yalnızca dünya hayatına yönelerek sevgi beslemek, öteden beri insanoğlunun yaratılışındaki birliğini bozan, barışı ve huzuru tehdit eden bütün hataların kaynağı olmuştur.⁶²³

Bütün zaman ve zeminlerde mücrim inkârcılar, müminlere aynı iğrenç muameleleri yapmaktadırlar. Çünkü söz konusu alay etme özelliği bütün fâcirlerde vardır. Onlar her zaman alay metodunu seçmişlerdir ve seçmeye devam etmektedirler. Bu gün dünyanın farklı coğrafyalarında çeşitli araçlarla inananlara yönelik değişik alay teknikleri gelişmiştir. Hemen her gün makale, dergi ve kitap gibi yazılı basın ve sinema, tiyatro ve film gibi görsel yayınlar aracılığıyla inananların değerleriyle alay edilmektedir.

Alay kültürü ve acizliği, küfrün doğasında vardır. İnkârcılar ilimle, akılla kendilerini isbat edemeyince ahlâk dışı eylemlere yeltenerek inananları etkilemeye çalışırlar. Boyutu, mahiyeti ve şekli zamana göre değişebilen bu tür saldırılar karşısında durabilmek için inananların güçlü iman ve sağlam bilgiyle mücehhez olmaları zorunludur.

2.4.4.2. Fâcirlerin Müminlerle Alay Etme Şekilleri (30-32. âyetler)

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾

(30) “Müminler yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı.”

(31) “Kendi adamlarına döndüklerinde (yaptıklarından) zevk ve neşe içinde dönüyorlardı.”

(32) “Müminleri gördükleri zaman, “Hiç şüphe yok, şunlar sapan kimselerdir” diyorlardı.”

⁶¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. 1, 240.

⁶¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arap*, c. 4, 352.

⁶²⁰ Âlûsî, *Rûhü'l-Meânî*, c. 15, s. 274.

⁶²¹ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 95.

⁶²² Bakara, 2/212.

⁶²³ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*, c. 1, 241.

Bu âyetler grubunda yüce Allah, inkârcı mücrimlerin farklı davranış bozukluklarını zikretmekte ve benzer hareketlerden kaçınılması gerektiğine dair mesajlar vermektedir. Söz konusu âyetler grubunun bildirdiğine göre mücrimler, kaş-göz işareti yapmak, birbirlerine müminleri anlatarak eğlenmek ve müminlere sapık yakıştırmaları yapmak olmak üzere üç şekilde müminlerle alay ettiklerini bildirmektedir. Ancak onlar sadece inananlarla alay ederek kalmamışlardır. Nitekim onlar Allah'ın vahyini kullarına tebliğ eden peygamberlerle de alay etmişlerdir. Bu husus, Kur'ân'daki "An dolsun, senden önce de birçok peygamberle alay edildi de içlerinden alay edenleri, o alaya aldıkları şey kuşatıverdi." ⁶²⁴ âyeti ile bildirilmiştir. Bunu yanı sıra inkârcı mücrimler, Allah'ın âyetleriyle de alay etmişlerdir. Onlar Hz. Peygamber (s.a.v.)den duydukları ve öğrendikleri âyetleri anlamsız ve komik iddialar şeklinde görmek ve göstermek için onları alay konusu yapılacak bir yön ararlardı. ⁶²⁵ Bu nedenle Kur'ân'ın âyetlerine "Eskilerin masalları" yakıştırmalarını yaptılar.

Kâfirlerin alay konusu ettikleri bir diğer husus, azabı çabuk istemeleridir. Yüce Allah'ın kendilerine mühlet verdiğini idrak etmeden kendilerine va'd edilen azabın bir an önce başlarına gelmesini talep etmişlerdir. ⁶²⁶ İşledikleri günahlardan ötürü hemen cezâlandırılmamaları, onları inkâra ve alay etmeye itmiştir. Kâfirlerin alay konusu yaptıkları bir diğer konu ise ölümden sonraki diriliştir. Kişinin toprağa karışıp ufalandıktan sonra yeniden canlanacağını düşünmek onlar için imkân dairesi içinde görülmemekte idi. Bu nedenle azap hakikatını alay konusu yapmakta idiler. ⁶²⁷

Suçlu ve fâcir kişilerin erdemlilere karşı alaycı davranışları bütün toplumlarda ve her çağda aynı olmaktadır. Azgınlık, kibir, aldanma ve gaflet onları inananlarla alay etmeye sevketmektedir. Bu gün çağımızda da şeytanın tuzağına düşenin durumu farklı değildir. Bunlar imanlı ve erdemli insanları aynı tarz bir muameleye tabi tutmaktadırlar. ⁶²⁸

2.4.4.3. Kaş-Göz İşareti Yapmaları (Teğâmuz) (30. âyet)

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Müminler onların yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek alay ediyorlardı."

İnkârcı mücrimler kendi meclislerinde eğlenirlerken yanlarından geçen müminleri göz veya el işaretiyle veya aralarında anlaştıkları bir hareketle birbirlerine göstererek kendilerini küçümsüyorlardı. ⁶²⁹ Kâfirlerin inananlarla alay etme tarzlarından birincisi, müminleri birbirlerine göz işareti yaparak müminlerle alay etmeleridir. ⁶³⁰ Ğamz, ayıplanan bir şeyi hedef alarak göz ucu veya el ile işaret etmek anlamına gelmektedir. ⁶³¹

⁶²⁴ Enbiyâ, 21/41.

⁶²⁵ Ekin Yunus, *Kur'ân'a Göre İnançsızlık*, İstanbul: Işık Yay. 2001. s. 203.

⁶²⁶ Hûd, 11/8; Yasin, 36/48.

⁶²⁷ İsrâ, 17/49; Yasin, 36/78; Neml, 27/68; Nâziât, 79/11-12.

⁶²⁸ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 93.

⁶²⁹ Sâbûnî, *et-Tefsîrü'l-Vâzihü'l-Müyyesser*, s. 1542.

⁶³⁰ Taberî, *Cami'ü'l-Beyân*, c. 24, s. 210; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, c. 5, s. 299.

⁶³¹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, c. 1, s. 614.

Kâfirler, inananları ayıplamak üzere kaş-göz işareti yapıyor ve “Hele şunlara bakın, nasıl kendilerini boşuna yoruyorlar, kendilerine yasaklama getiriyor ve kesin bilmedikleri mükâfat uğruna kendilerini riske atıyorlar” diyorlardı.⁶³²

Âyet, “Onlar müminlerin yanlarından geçerlerken birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı” şeklinde de açıklanmıştır.⁶³³ Ancak sonraki âyetlerin insicamı açısından meâlini verirken verdiğimiz mana şekliyle âyeti yorumlamak daha isabetli olacaktır.

2.4.4.4. Birbirlerine Müminleri Anlatarak Eğlenmeleri (Fekâhet) (31. âyet)

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

31. “Kendi adamlarına döndüklerinde (yaptıklarından) zevk ve neşe içinde dönüyorlardı.”

Kâfirlerin inananlarla alay etme tarzlarından ikincisi, müminlere yaptıkları onur kırıcı eylemlerine, içinde bulundukları şirk ve günaha sevinmeleridir.⁶³⁴ Bu âyet, Mücrim inkârcılar inananlarla alay ettikten sonra neredeyse zevkten dört köşe olduklarını bildirmektedir. Mücrimler yaptıkları bu çirkef şeylerden sonra asla bir pişmanlık duymazlardı aksine onlar, müminlerin durumunu anmaktan ve müminlerle alay etmekten zevk alarak kendi tayfalarının yanına dönerlerdi.⁶³⁵ Onlar evlerine dönerlerken, bu gün Müslümanlarla nasıl alay ettik, küçük düşürerek onlarla nasıl eğlendik diye sevinirler.⁶³⁶ Bu durum, insanın vicdanının ve ruhunun öldüğünün göstergesidir.⁶³⁷

Âyet, inananlarla alay ettikten sonra adamlarının ve ailelerinin ve kafadarlarının yanına varan müşriklerin ruh halini anlatmaktadır. Onlar yaptıkları bu çirkef eylemlerinden zevk almaktaydılar.⁶³⁸ Böylelikle kendilerini tatmin etmeye çalışıyorlardı. Âyetteki فَكِهِينَ sıfat-ı müşebbesinin kökü fekahet, zevklenmek, latife etmek, kibirlenmek ve çirkin lakırdılarda bulunmak anlamına gelmektedir.⁶³⁹

Âyetteki “ehl” kelimesi, “kafadar”, “inanç ve ahlâk olarak aynı kabullere sahip olan” demektir. Kelime aile için de kullanılmaktadır. Ancak burada aynı inanç, düşüncede olan kafadarlar anlamındadır. Nitekim Hz. Nuh’un biyolojik oğluna yüce Allah, “o senin ehlinden değildir” buyurmaktadır. Konuyla ilgili âyetler, “Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da âilemdendir. Senin va’din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin. Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi”⁶⁴⁰ şeklindedir.

⁶³² Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, c. 31, s. 96.

⁶³³ Şeyh Müsâid Tayyar, *Tefsirü Cüzi Amme*, s. 93.

⁶³⁴ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, c. 31, s. 96.

⁶³⁵ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzil*, c. 3, s. 513; Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü’l-Vecîz*, c. 4, s. 467; Sâbûnî, *et-Tefsîrü’l-Vâzihü’l-Müyyesser*, s. 1543.

⁶³⁶ Mevdûdî Ebû’l-Al’a, *Tefhimü’l-Kur’ân, Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 65.

⁶³⁷ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, c. 16, s. 96.

⁶³⁸ Nesefî, *Medârikü’t-Tenzil*, c. 3, s. 617.

⁶³⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3994.

⁶⁴⁰ Hûd, 11/45-46.

Bu gün müminleri parçalamak için gayret edenler de perde arkasından neredeyse ellerini avuşturmakta ve kurdukları tuzağın yararlı olduğunu müşahade etmekten derin zevk duymaktadırlar. Maalesef inananları perişan etmek için oluşturdukları farklı gruh ve anlayışlar insanlığa kan kusturmakta ve medeniyet adıyla insanlığı felakete götürmektedir.

2.4.4.5. Müminlere Sapık Yakıştırmaları Yapmaları (32. âyet)

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾

32. “Müminleri gördükleri zaman, “Hiç şüphe yok, bunlar sapan kimselerdir” diyorlardı.”

Kâfirlerin inananlarla alay etme tarzlarından üçüncüsü, inananlara sapık yakıştırmalarını yapmalarıdır. Onlar, Hz. Peygambere iman edip yaşam arzularını bir kenara bıraktıklarından müminlerin saptıklarını söylüyorlardı.⁶⁴¹ İnkârcı fâcirler kendileri derin sapıklık içinde olmalarına rağmen inananları sapıklıkla nitelendirmeleri hakikaten şaşırtıcıdır. Doğrusu bu durum, bütün çağlar için geçerli bir davranış tarzıdır. Çünkü âyetin ifade ettiği hüküm geneldir.⁶⁴² Kalpleri mühürlenmiş olduğundan kendi özelliklerini müminlere nisbet etmektedirler. Çünkü yalnızca büsbütün kalpleri körelmiş olanlar, değerleri ters algılayabilirler.

Âyette yer alan اِنَّ adatı ile lam harfi gibi tekit ifadeleri inkârcı mücrimlerin bu husustaki kararlılıklarını ortaya koymaktadır. Onlar neredeyse yemin edercesine ve kendilerinden emin bir tarzda “evet, evet, bunlar sapmış, şaşırmışlar” diyerek inananlara yönelik suçlamalarını sürdürmüşlerdir.

Kâfirlerin inananları sapkınlıkla nitelendirmelerinin nedeni, onların bilinen hurafelerden ve putperestlikten vazgeçmeleridir. Atalarının tahrif edilmiş dinlerine, onlar gibi bilinçsizce bağlanmamalarıdır. Bunun yanı sıra inananların hazır olan dünya zevklerinden ayrılıp, elde olmayan âhiret nimetlerine yönelmiş olmalarıdır.⁶⁴³ Âyeti, “İnananlar kâfirleri gördüklerinde Hiç şüphe yok, bunlar sapan kimselerdir” diyorlardı.” şeklinde de yorumlayanlar söz konusudur. Ancak birinci yorum son âyetler grubunun bağlamı açısından daha isabetli görülmektedir.⁶⁴⁴

2.4.5. Kimse Kimsenin İnanç Bekçisi Değildir (33. âyet)

وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾

33. “Oysa kendileri, müminlerin üzerine gözetmen olarak gönderilmemişlerdi.”

Âyet, müminlerle alay eden mücrim kâfirlerin müminlerin inançları ve yaşam tarzları hakkında gözeticilik gibi bir görevlerinin ve salahiyetlerinin olmadığından onların

⁶⁴¹ Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müyyesser*, s. 1543.

⁶⁴² Âlûsî, *Rûhü'l-Meânî*, c. 15, s. 274.

⁶⁴³ Âlûsî, *Rûhü'l-Meânî*, c. 15, s. 275.

⁶⁴⁴ Hasan Han Sıddık, *Fethü'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, c. 15, s. 105.

müminlere sapıklık isnadına yönelik cüretlerini kınamaktadır.⁶⁴⁵ Onlar, kendi aşağılık ve cehaletlerini idrak edemeyecek kadar körelmişken dosdoğru yolu takip eden müminlere dil uzatıyorlardı.⁶⁴⁶ Müminler kendi inançlarına göre hareket etmekte ve özel ahlâkî bir tavır ortaya koymaktalar. Kâfirler ise müminlerin üzerinde inanç bekçisi değildirler. Ve kendilerine böyle bir görev verilmiş değildir.⁶⁴⁷ Dolayısıyla kişi, başkalarının değil, kendi inancıyla ve davranışlarıyla ilgilenmesi gerekmektedir.⁶⁴⁸ Herkese kendi islah sorumluluğu emredilmiştir. Buna göre din hususunda kişilerin mahza kendi şahsî görüşlerine nazaran başkalarını yargılama yetkileri yoktur. Bu husustaki ölçü ve dayanaklar yüce Allah tarafından belirlenmiş olup dinî hususlardaki eleştiri ve uyarılar söz konusu dayanaklara göre olmalıdır. Âyetten anlaşıldığı gibi erdemli müminler kâfirlere karışmıyordu ancak kâfirler müminlere eziyet ediyor ve alay ediyorlardı.⁶⁴⁹

Âyet için yapılan bir diğer yoruma göre söz konusu âyet, kâfirlerin sözlerini hikâyeden ibarettir. Buna göre kâfirler, Müslümanları görünce “Bunlar üzerimizde gözetleyiciler olarak gönderilmemişlerdir.” diyorlardı.⁶⁵⁰ Birinci yoruma göre âyetin başındaki “Vav” hal cümlesinin başında gelen “Vav” harfidir. İkinci yoruma göre ise atıf harfidir. Ancak söz konusu yorum, âyetler grubunun bağlamı açısından pek uyumlu görülmemektedir.

İnanç-zorbalık bağlamında konunun yalnızca “inkârcıların müminler üzerinde baskı kuramayacağını” söylemekle yetinilmez. Nitekim Kur’ân tersinin de yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Ğâşiye sûresinin “O halde (Resûlüm), öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin. Ancak yüz çevirip inkâr edene gelince, işte öylesini Allah en büyük azap ile cezâlandırır. Şüphesiz onların dönüşü sadece bize aittir”⁶⁵¹ anlamındaki âyetleri bunun en büyük kanıtıdır.

2.4.6. Âhirette Müminlerle Kâfirlerin Pozisyon Değiştirmeleri (34-36. âyetler)

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ تُوْبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

(34) “İşte bugün de müminler kâfirlere gülerler.”

(35) “Koltuklara kurulup seyrederekler.”

(36) “Kâfirler yapmış oldukları (günahların) mükâfatını buldular mı?”

Sûrenin son âyetler grubunda mahşerde gerçekleşecek bir hakikate dikkat çekilmekte ve insanın dünya hayatında yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceği gündeme getirilmektedir. Âhirette hak batıl karşılıksız kalmayacak ve hak peşinde olanlar ile batıl peşinde olanlar dünyadaki durumlarına göre pozisyon değiştireceklerdir. Alay eden söz konusu inkârcı mücrimlerin, işlerin iç yüzünün ortaya çıkacağı âhret günündeki âkıbeti,

⁶⁴⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, c. 31, s. 96; Sâbûnî, *et-Tefsîrû'l-Vâzihü'l-Müyyesser*, s. 1543.

⁶⁴⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

⁶⁴⁷ İbn Kesîr İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, c. 6, s. 410.

⁶⁴⁸ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil*, c. 3, s. 617.

⁶⁴⁹ Mevdûdî Ebû'l-Al’a, *Tefhimü'l-Kur’ân, Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, c. 7, s. 69.

⁶⁵⁰ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

⁶⁵¹ Ğâşiye, 88/22.

dünyada alay ettikleri müminlerin kendileriyle alay etmesi şeklinde olacaktır.⁶⁵² Kâfirler cehennemde azaplarını çekerken cennete bir kapı açılacak ve kendilerine “Haydi çıkın” denilecektir. Onlar tam çıkacaklarken kapı yüzlerine kapatılacaktır. Bu hadise defalarca tekrar edecektir. Böylelikle müminler onlarla alay ederek güleceklerdir.⁶⁵³ Böylelikle suçluların cezâsı, dünya hayatında işledikleri suç ile aynı cinsten verilmiş olur.

2.4.6.1. *Gün Müminlerin Kâfirlere Güleceği Gündür (34. âyet)*

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

34. “İşte bugün de müminler kâfirlere gülerler.”

İnkârcıların inanmadıkları dirilme ve cezâ gününde müminlerin güven içinde koltuklarına kurularak, kâfirlerin dünyadaki güya sahip oldukları onurdan ve bübürlenmeden sonra düştükleri adi ve rezil durumlarını gördüklerinde kendileriyle alay ederek gülerler.⁶⁵⁴ Âhirette herkesin yaptığının karşılığını gördüğü günde, dünyada iken müminlere karşı alay ederek gülmüş olmalarına mükabil kendileri gülünecek vaziyette olacaklardır.⁶⁵⁵

2.4.6.2. *Müminlerin Koltuklara Kurulup Seyretmeleri (35. âyet)*

عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾

35. “Koltuklara kurulup seyrederek.”

O gün müminler, localarda yer alan koltuklara kurulup inkârcıların dünyada yaptıkları inkâr ve istihzalarından ötürü başlarına gelen ilâhî azabı seyredecekler.⁶⁵⁶

2.4.6.3. *İnkârcı Mücrimler Yaptıklarının Mükâfatını Buldular mı? (36. âyet)*

هَلْ تُؤْتِبُ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

36. “Kâfirler yapmış oldukları (suç ve günahların) mükâfatını buldular mı?”

Müminler, kâfirlerden ayrılıp cennete girdikleri zaman “Kâfirler dünyadayken kendilerine yaptıklarının sevabını tastamam aldılar mı” diye kendileriyle alay ederek sorarlar.⁶⁵⁷ Kâfirlerin dünyada yaptıklarının karşılığı olarak âhirette gördükleri cezânın sevap olarak ifade edilmesi, bir alay konusu olarak ibret olsun diye kullanılmıştır.⁶⁵⁸ Buna göre bu sözde; kâfirler için öfke ve azarlama, müminler içinse bir çeşit sevinç ve rahatlama söz konusudur. Âyette kâfirlerle alay edilerek başlarına gelecek cezâyı sevap denilmiştir.

⁶⁵² Ateş, Süleyman, *Kur’ân’ı Kerîm Tefsîri*, c. 6, s. 2995.

⁶⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, c. 4, s. 726.

⁶⁵⁴ Beyzâvî, *Envârü’l-Tenzil*, c. 3, s. 513.

⁶⁵⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

⁶⁵⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

⁶⁵⁷ Sâbûnî, *et-Tefsîrü’l-Vâzihü’l-Müeyesser*, s. 1543.

⁶⁵⁸ Zuhayli Vehbe, *Tefsîrü’l-Vecîz*, c. 4, s. 467; Elmalılı, *Hak Dini*, c. 9, 82.

Yani: “Ey kâfirler! Siz başka sevap beklemeyiniz. Sizin amellerinizin karşılığı böyle daimî bir azaptan ibarettir.”⁶⁵⁹

Sûrenin istifham edatıyla başlayan son âyetini, bir önceki âyette geçen يَتَظَرُّونَ fiiline mef’ûl olarak değerlendirilip “O gün müminler, kâfirlerin dünyada yaptıklarının karşılığında ödüllendirilip ödüllendirilmediğine bakarlar” şeklinde bir anlam, ilk akla gelen mana olmasa da düşünülebilir.⁶⁶⁰ Bunun yanı sıra istifham edatıyla başlayan âyet mükadder bir kavî maddesine mef’ûl olarak değerlendirilerek, يقول بعض المؤمنين لبعض هل يقول بعض الكفار ما كانوا يفعلون şeklindeki takdirle, müminlerin bir kısmı diğer kısmına, “Kâfirler yaptıklarının mükâfatını gördüler mi?” anlamında da değerlendirilmiştir.⁶⁶¹

Sûrenin son âyeti, böyle müthiş bir cezâyâ uğramamak için kimsenin hukukuna, şeref ve şanına müdahalede bulunulmamasının gerekli olduğu, insan onuruyla alay etmenin faturasının ağır olacağı ve sosyal hayatın ebedî selamet ve saadeti ancak bu şekilde tecelli edeceği mesajını vermektedir.⁶⁶²

⁶⁵⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

⁶⁶⁰ Kurtûbî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, c. 235; Hasan Han Sıddık, *Fethü’l-Beyân fî Mekâsidi’l-Kur’ân*, c. 15, s. 106.

⁶⁶¹ Hasan Han Sıddık, *Fethü’l-Beyân fî Mekâsidi’l-Kur’ân*, c. 15, s. 107.

⁶⁶² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’ân’ı Kerîm’in Türkçe Meâli Alisi ve Tefsiri*, c. 8, s. 3995.

SONUÇ

Mekke döneminin sonlarında inen Mutaffifin Sûresi, on üç yıllık Mekke döneminde yapılan hak-batıl mücadelesinin yaşanmış farklı sahnelerini özlü bir surette bildirmektedir. Birer sosyal ve ahlâkî problem olarak ortaya çıkan inkârcı fâcirlerin davranışlarının ve bir takım karakteristik özelliklerini âhiret inancının yokluğuyla bağlantılı olduğuna dikkat çeken sûre, ilk âyetinden son âyetine kadar âhiret inancı temasını işlemektedir. Bu anlamda Mutaffifin Sûresi, Mekke döneminde yaşanmış hak-batıl mücadelesinin ve Mekkî sûrelerinin âdeta bir özeti mahiyetindedir.

İlk âyetlerine bakıldığında sûrenin kınama ifadesiyle ve tehdit üslubuyla başladığı dikkat çekmektedir. Bu kınama ve tehdit üslubu sûrenin ilk bölümünü oluşturan ve bedbaht insanlarla ilgili olan 1-17. âyetleri boyunca devam etmektedir. Sûrenin ikinci bölümünü oluşturan 18-36. âyetler grubunda ise özendirme ve teşvik üslubu hâkimdir. Sûrenin başında; gizliden başkalarının hakkını kısıp azaltanlar tehdit edilirken, sûrenin sonunda gizliden müminlerin ırzına geçenler tenkit ve tehdit edilmektedir.

Mutaffifin Sûresi, ilk iman eden bahtiyar müminler ile inkârlarından ötürü dünya hayatında kötü davranışlar sergileyen ve birer sosyal-ahlâkî problem olarak hayata yansıyan karakteristik özelliklere sahip inkârcı fâcirler arasında on üç yıllık Mekke döneminde yaşanmış bir kısım hayat kesitlerinin ilâhî ölçülere göre değerlendirilmesinin yapıldığı bir sûredir. Bu bağlamda Mutaffifin Sûresi, inkârcı körelmiş zihniyetin karakteristik ve psikolojik yapısının özetlendiği ve fitrî melekelerini yitirmiş bir karaktere sahip olanların hakka ve vahye karşı davranış psikolojilerinin analiz edildiği bir sûredir. Böylece sûre inkârcıların ruh hallerini, davranışlarını, özelliklerini ve inkâr sebeplerini ortaya koyarak bu durumlardan yüz çevirmeyi emretmektedir. İmanın iyi kavranabilmesi için inkârın da bilinmesi lâzımdır. Çünkü kişi inkârcıların inkâr nedenlerini ne oranda kavarsa o oranda imanı kavrayacaktır.

Söz konusu sûrede değerlendirilen en genel anlamıyla hak ile batılın mücadele şekilleri ve sahneleri önce yaşanmış sonra da ilâhî vahyin değerlendirilmesine tabi tutulmuştur. Sûrede, Allah resulünün rehberliğinde başlayan tevhid daveti ve tebliği döneminde oluşan ve şekillenen bahtiyar ilk İslâm topluluğunun Mekke döneminde fâcirlerle/müşriklerle yaşadıkları mücadele sahneleri ve karşılaştıkları olaylar Kur'ânî perspektiften değerlendirilmektedir.

Sûrede, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren başlayıp bu güne dek süregelen ve kıyamete kadar da devam edecek hak-batıl taraftarları arasındaki mücadelenin Asr-ı Saâdet'te özellikle Mekke döneminde cereyan eden bazı sahnelerine temas edilmekte ve her iki zümrenin âhiretteki âkıbetleri hakkında kısa ve özlü tasvirler yapılmaktadır. Bu anlamda sûre, Mekke dönemindeki iman-inkâr, bir başka ifadeyle tevhid-şirk mücadelesinin âdeta bir özeti mahiyetindedir. Dünya hayatının sonuna kadar da devam edeceği şüphesiz olan bu mücadele, genel karakteri itibarıyla zamanımızda da sürmekte ve basiret sahibi müminler bu durumu müşahade etmektedir.

Sûrede yüce Allah'ın inkârcıları nitelendirdiği özellikler günümüz dünyasında yaygın bir sûrette müşahade edilmekte ve fucûr, olabildiğince yaygınlık kazanmaktadır. Söz konusu

durum, evrende birçok açıdan fesada yol açmaktadır. Yüce Allah, bu kısa sûrede erdemin ve erdemlilerin evrende hâkim olmasının ancak Allah'a ve büyük hesap gününe inanmakla mümkün olabileceğini, Allah'ı ve âhiret inancını dayanak kılmayan hiçbir ahlâkî sistemin yeryüzünün ıslahı hususunda başarılı olamayacağını açıklamaktadır.

Sûrede elde edilen sonuçlardan biri de günahın ruh ve karakter üzerindeki olumsuz etkileridir. Buna göre işlenen günah, insanın fitratını bozmakta ve kişinin günahı, günah olarak kabul etmez bir hale getirmektedir. İrtikâp edilen günahlar sonucunda kalp kararmakta, paslanmakta ve hakikatleri görmez bir hal almaktadır. Bu nedenle kalp değerleri ters algılamaya başlamaktadır.

Sûrenin verdiği mesajlardan biri de, âhirette dehşetli azaba uğramamak için kimsenin hukukuna, şeref ve şanına müdahalede bulunulmamasının gerekli olduğu vurgusudur. Sûre, insan onuruyla alay etmenin âhiret hayatında faturasının ağır olacağı ve sosyal hayatın ebedî selamet ve saadeti ancak bu şekilde tecelli edeceği mesajını vermektedir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı-Kerim, Yüce Allah'ın Kelamı.

Abay, Muhammed, *Osmanlı Dönemi Müfessirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Abdüllatif Hatib, *Mu'cemü'l-Kıraât*, Dimaşk: Dârus-Sa'deddîn 2000.

Akseki, Ahmet Hamdi, *Ve'l-Asr Sûresi Tefsiri*, Sad. Ertuğrul Özalp İstanbul: Özgü Yayıncılık 2013.

Alabbalik, Ahmed Muhammed Sûreya, *Esrârü İlmi'l-Meâni fi Sûreti Yûsuf*, Doktora tezi, Ürdün, Yermük Üniv. 2005.

Alûsî Mahmûd b. Abdullah, *Rûhü'l-Meâni fi Tefsîri'l-Kurâni'l-Âzîm ve's-Seb'i'l-Mesâni*, thk. Ali Abdalbâri Atiyye, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye h. 1415.

Ateş, Abdurrahman, *Cuma Sûresi Tefsiri*, İstanbul: Çıra Akademi Yay. 2017.

Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerîm Tefsîri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.

Ayyoub, Mahmoud, *The Qur'an and Its Interpreters*, New York, 1984.

Beğavî Hüseyin b. Mesud, *Meâlimü't-Tenzîl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1995.

Beyzâvî Abdullah b. Ömer, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, thk. Muhammed Subhi Hasan Hallak-Muhammed Ahmed el-Ütrüş, Beyrut: Darü'r-Raşid 2000.

Bikâ'î İbrahim b. Ömer, *Mesâ'idü'n-Nazar li'l İşrâfi alâ Mekâsidü's-Süver*, Mektebetü Me'ârif, Riyad 1999.

Bikâ'î İbrahim b. Ömer, *Nazmü'd-Dürrer fi Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver*, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 2000.

Bilmen, Ömer Nesuhi, *Kur'an-ı-Kerîm'in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul: Akpınar Yayınevi 1992.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi, *el-Cami'u's-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.

Bursevî İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Beyân*, Beyrut: Dârü'l-Fikr 2011.

Cerraoğlu İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1995.

Cürcânî, Şerif Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 2009.

Dâmegânî, *Kâmusü'l-Kur'an/İslâhü'l-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdülazîz Seyyidülehl, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn 1983.

Demirci, Muhsin, *Lokman Sûresi ve Ahlâki Öğütler*, İstanbul: Çamlıca Yay. 2006.

Demirci, Muhsin, *Kur'an Tarihi*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2012.

Demirci, Muhsin, *Kur'an Tefsirinde Farklı Yorumlar*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2017.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulu*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. 2015.

Derveze İzzet, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, Kahire: Dârü İhyâü'l-Kütübi'l-Arabiyye h. 1883.

Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 1988.

- Dihlevî** Velîyü'llah Ahmed b. Abdurrahim, *el-Fevzü'l-Kebîr fî Üsûli't-Tefsîr*, Çev. Selman el-Hüseynî en-Nedvî, Beyrut: Dârü'l-Beşâirirî'l-İslâmiyye 1983.
- Dimeşkî** Ebû'l-Hayr Muhammed Ibnü'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kıraât'il-Aşr*, Beyrut: Dârü'l-Kütüb'il-İlmiyye 2001.
- Düzdağ**, M. Ertuğrul, *Mehmet Akif Ersoy Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 2013.
- Ebû'ss-Su'ûd** Muhammed b. Muhammed, *İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî 2012.
- Ekin**, Yunus, *Kur'ân'a Göre İnançsızlık*, İstanbul: Işık Yay. 2001.
- Fîrûzâbâdî** Muhamed b. Yakub, *Besâirü Zevî't-Temyiz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Âzîz*, thk. Muhammed Ali Neccar, Lecne İhyâü't-Türâsi'l-İslâmiyye, Kahire, 2000.
- Gökkır** Bilal, *Meryem Sûresi Tefsiri: Metin ve Yorum İncelemesi*, Ankara: Fecr Yayınları 2012.
- Gürbüz**, Faruk, *Kur'ân'da Denge*, İstanbul: Denge Yay. 1997.
- Güven**, Şahin, *Hucurât Sûresi Tefsiri*, İstanbul: Düşün Yayıncılık 2012.
- Hasan Han Sıddık**, *Fethü'l-Beyân fî Mekâsidi'l-Kur'ân*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye 1992.
- Hasnâvî**, Muhammed, *el-Fâsile fî'l-Kur'ân*, Ürdün: Darü Ammar 2000.
- Hatib**, Şirbinî Muhammed b. Ahmed, *es-Siracü'l-Münîr*, Kahire: Matbaatü Bulak 2011.
- Havva Sait**, *el-Esâs fî't-Tefsir*, Kahire: Darüsselam 1424.
- Hâzin** Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- Heyet** (Zuhayli Vehbe, Salım Muhammed Adnan, Muhammed Bessam Rüşdi ez-Zayn, Vehbi Süleyman), *el-Mevsûâtü'l-Kur'âniyyetü'l-Müeyyessere*, Dimeşk: Dârü'l-Fikr 2015.
- İbn Âşûr** Muhammed Tahir b. Muhmmmed, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Dârü't-Tûnisiyye, 1984.
- İbn Atiyye** el-Endülûsî, *el-Muharrarü'l-Veciz*, thk. Abdusselâm Abdüşşafi Muhammed, Beyrut: 2011.
- İbn Ebî'z-Zamaneyn** Muhammed b. Abdullah, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Âzîm*, thk. Hüseyin b. Ukaşe, Muhammed b. Mustafa el-Kenz, Kahire: el-Farükü'l-Hadise 2002,
- İbn Fevrek** el-İsfahanî Muhammed b. Hasan *Tefsirü ibn Fevruk*, thk. Alal Abdulkadir, Câmiâtü Ümmi'l-Kurâ, Suudi Arabistan: 2009.
- İbn Kesîr** İsmail b. Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Âzîm*, İstanbul: Çağrı Yay. 1986.
- İbn Kesîr** İsmail Ebû'l-Fida, *Muhtasarü Tefsiri İbni Kesîr*, Trc. Erkan Arif, İstanbul: Sağlam Yayınevi 1992.
- İbn Kesîr** Muhammed b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye h. 1419.
- İbn Mâce** Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.

İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Darü Sâdır h. 1414.

İbnü'l Haim Ahmed b. Muhammed, *et-Tıbyan fî Tefsiri Ğaribi'l-Kur'an*, thk. Dâhi Abdalbaki, Beyrut: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî 2003.

İbnü'l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Fünûnü'l-Efnân fî Uyûni'l-Ulûmi'l Kurân*, Beyrut: Dârü'l-Beşâir 1987.

İbnü'l-Cevzi Abdurrahman b. Ali, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrazzak el-Mehdi, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, h. 1422.

İbnü'l-Cevzi, *Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzîr fî İlmi'l-vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed AbdülKerîm Kâzım er-Râzî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle 1984.

İbnü'l-Cezerî, *Müncidü'l-Mükriîn ve Mürşidü't-Tâlibin*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

Kâdi Abdülfettâh, *Budûru'z Zâhire fî'l-Kıraâtü'l-A'sri'l-Mütevâtire min Tarîkı's-Şâtubiyye ve'd-Durâ*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî 2010.

Karlı, İbrahim Halil, *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*, Ankara: Ankara: DİB. Yayınları 2014.

Kâsımî Muhammed b. Muhammed, *Mehâsinü't-Te'vîl*, thk. Muhammed Basıl Uyûn sûd, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1418.

Kattân Mennâ' b. Halil, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'an*, Riyad: Mektebetü'l-Meârif 2000.

Kurtûbî Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kurân*, Beyrut: Dârü'l Kitabi'l-Arabî 1964.

Kuşeyrî AbdülKerîm b. Hevazin, *Letâifü'l-İşârât*, thk. İbrahim Beysunî, Mısır: el-Heyetü'l Mısıriyye 1981.

Maşalı Mehmet Emin, *Tarih ve Temel Meseleleriyle Kıraât İlmi*, Ankara: Otto Yay. 2016.

Mâtürîdî Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmet Vanlıoğlu, İstanbul: Dârü'l Mizân 2007.

Mâverdî Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1982.

Merâğî Ahmed B. Mustafa, *Tefsîrü'l-Merâğî*, Mısır: Matbaatü Mustafa el-Halebî, 1946.

Mevdûdî Ebû'l-Al'a, *Tefhîmü'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, Trc. Heyet (Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal ve Hamdi aktaş). İstanbul: İnsan Yay. 1996.

Mukâtil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Ahmed Ferîd, Beyrut: 2003.

Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud Şehâde, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türaş, h. 1423.

Nesefî Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Te'vîl*, Beyrut: Darü İbni Kesîr 2011.

Nisâbü'rî Nizamüddin, *Ğaraibü'l-Kur'an ve Rağaibü'l-Furkan*, thk. Şeyh Zekerıyya Umeyrat, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye h. 1416.

Okuyan, Mehmet, *Kısa Sûrelerin tefsiri*, İstanbul: Düşün Yayıncılık 2013.

Pamuk, Fatih, *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Açısından Nûh Sûresi Tahlili*, (Basılmamış Yüksek lisans Tezi) Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2018.

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan, Beyrut: Dârü'l-Kalem h. 1412.

Râzî Muhammed b. Ömer, *Mefâtihü'l-Ğayb*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, h. 1420.

Sa'lebî Ahmed b. Muhammed, *el-Kesf ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 2002.

Sâbûnî Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Trc. Gümüş Sadreddin, Yılmaz Nedim, İstanbul: Ensar Neşriyat 2018.

Sâbûnî, *et-Tefsîrü'l-Vâzihü'l-Müeyesser*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye 2014.

Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Kahire: Darü's-Sabunî 1997.

Sakâfî Ahmed b. İbrahim, *el-Burhân fî Tenâsüb'i Süveri'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şa'banî, Mağrib: Vizaretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye 1990.

Sâlih Ramazân, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Bağdat: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İlâm 1988.

Sem'ânî Mansûr b. Muhammed, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, thk. Yasir b. İbrahim, Güneym b. Abbas, Riyad: Dârü'l-Vatan 1997.

Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l Kur'ân*, Trc. Heyet, İstanbul: Hikmet Yayınları 1986.

Sıbtu'l-Hayyât Ali b. Ahmed Bağdâdî, *el-Mübhic fî'l-Kıraâtî's-Semân ve Kıraâtî A'meş ve İbni Muhaysin ve İhtiyâri Halef ve'l-Yezidî*, thk. Abdulazîz b. Nâsır, Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Su'udi'l-İslâmiyye 2008.

Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, *Esrârü Tertibi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Fazile 2003.

Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Ts. Ahmed Abdüşşafî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2000.

Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, *Müfhemâtü'l-Ekrân fî Mübhemâtî'l-Kur'ân*, Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye 1996.

Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sâlim Hâşim, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1971.

Şafî, Muhammed Emin, *Tefsîrü Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Rayhân fî Revâbî-Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü Tevkî'n-Necât 2001.

Şevkanî Muhammed b. Ali, *el-Fevâidü'l-Mecmû'a fî'l-Ehadisi'l-Mevzu'a*, Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye 1998.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethü'l-Kadir el-Camiu Beyne Fenneyir-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, Beyrut: Dârü'l-Fikr 1999.

Şirâzî, Nâsır, *el-Emsel fî Tefsir'il-Kitabihi'l-Münzel*, Beyrut: Müessesetü'l-Bi'se 1983.

Taberî, Muhammed b. Cerir, *Cami'ü'l-Beyân an Te'vili'l-Ayi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin, Darü Hicr, 2001.

Tantâvî Muhammed Seyyid, *et-Tefsîrû'l-Vesît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dârü Nahdeti Mısır 1998.

Tayyar Şeyh Müsâ'id, *Tefsîrû Cûzi Amme*, Dammam: Dârü İbni'l Cevzî, h.1430.

Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), *el-Cami'u's-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Üseymîn Şeyh Muhamed b. Salah, *Üsûlü'n fi't-Tefsir*, Kahire: Dârü'l Basire 2002.

Vâhidî Ali b. Ahmed, *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, thk. Safvan Adnan, Beyrut: Dârü'l-Kalem, h. 1415.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Dağıtım 2011.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *İhlâs Sûresi Tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Yılmaz, Mehmet Faik, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet*, Ankara: DİB. Yay. 2009.

Zeccâc İbrahim b. es-Seri, *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbu*, thk. Abdülcélil Abdüh, Beyrut: Âlemü'l-Kitûb 1988.

Zemahşerî Mahmud b. Amr, *el-Keşşâf An Hakâiki Gavâmidî't-Tenzil ve uyûni'l-eķâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, Beyrut: Dârü'l-Marife, 2002.

Zerkeşî Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut: Darü İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyya, 1957.

Zuhaylî Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsîrû'l-Münir fi'l 'Âkideti veş-Şeri'a ve'l-Menhec*, Dimeşk: Dârü'l Fikri'l Muasır, h. 1418.

Zuhaylî Vehbe, *et-Tefsîrû'l-Vecîz*, Çev. İnan Hacı, İstanbul: Dua Yayıncılık 2013.

Zürkânî Muhammed Abdulazim, *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Mısır: Matbaatü İsa el-Halebî 2002.

ÖZGEÇMİŞ

İsa DEMİRKAYNAK, 1982 yılında Van'ın Erciş İlçesinin Uncular köyünde doğdu. İlkokul eğitiminden sonra geleneksel medrese eğitimi almak üzere 21.09.1994'te gittiği Siirt'in Tillo İlçesinde Molla Burhaneddin Hocasından; sarf, nahiv, mantık, beyan, kelam, fıkıh ve siyer ilimlerinin eğitimini tamamlayarak, 2001 yılında icazet aldı. 2001-2005 yıllarında aynı medresede dersler verdi.

1996 yılında Ortaokuldan, 2000 yılında Açık Öğretim Lisesi'nden, 2005 yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Ön Lisans'tan, 2014'te Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Halen Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Temel İslâm Bilimlerinde *Ulûmu'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi ve Tefsiri* adlı yüksek lisans tez eğitimine devam etmektedir.

15.01.2007-18.08.2019 tarihleri arasında farklı şehirlerde İmam-Hatip olarak görev yaptı. 2013-2014 eğitim öğretim yılında Harput Eğitim Merkezinde 6 aylık Tashih-i Huruf Kursu'nu başarıyla tamamladı. 01.09.2014'te İstanbul Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nde ihtisas eğitimine başladı. 33 aylık ihtisas eğitimini 08.08.2017'de tamamladı.

10.10.2017'de Ardahan iline Cezâevi Vaizi olarak atandı. 2018 yılında yapılan İlçe Müftülüğü sınavını başarıyla kazanan DEMİRKAYNAK, 18.02.2019 tarihinde Bingöl ilinin Karlıova ilçesine ilçe Müftüsü olarak atandı. Evli ve üç çocuk babası DEMİRKAYNAK, iyi düzeyde Arapça bilmekte, eğitim, yazım ve çeviri çalışmalarını sürdürmektedir.

Çalışmaları:

1. Yitik Anahtar (Deneme), Karina Yayınları, 2013, Ankara.
2. Hariciler; Ortaya Çıkışları Özellikleri İnançları Düşünceleri (Çeviri), Ravza Yayınları, 1. baskı: 2016, 2. baskı: 2018, İst.
3. Adâlet ve Millî Barış (Çeviri), Ravza Yayınları, 2019, İst.
4. Ulûmu'l-Kur'ân Açısından Mutaaffifin Sûresi ve Tefsiri (yüksek lisans tezi).